

Fagrapport nr. 2-2013

Vida Juul Oftebro

Omlegging av husholdningers avfallssystem

SIFO

© SIFO 2013

Fagrapport nr. 2 -2013

STATENS INSTITUTT FOR FORBRUKSFORSKNING

Sandakerveien 24 C, Bygg B

Postboks 4682 Nydalen

0405 Oslo

www.sifo.no

Det må ikke kopieres fra denne rapporten i strid med åndsverksloven. Rapporten lagt ut på Internett, er lagt ut kun for lesing på skjerm og utskrift til eget bruk. Enhver eksemplarfremstilling og tilgjengeliggjøring utover dette må avtales med SIFO. Utnyttelse i strid med lov eller avtale, medfører erstatningsansvar.

Tittel Omlagging av husholdningers avfallssystem	Antall sider 122	Dato 18.02.2013
Title	ISBN 978-82-7063-444-6	ISSN 1502-6760
Forfatter(e) Vida Juul Oftebro	Prosjektnummer	Faglig ansvarlig sign.
Oppdragsgiver		
<p>Sammendrag</p> <p>Renovasjonsetaten i Oslo (REN) innførte et utvidet system for kildesortering i perioden fra 2009 til 2012. Innføringen ble gjennomført gradvis, byområde for byområde, og husholdningene kunne begynne å kildesortere matavfall og plastavfall når de fikk de grønne og blå posene i posten. Den utvidede ordningen for kildesortering er basert på frivillig deltakelse, noe som betyr at husholdningene selv velger om de skal utvide antallet avfallsfraksjoner i husholdningen. I forbindelse med oppstarten av den utvidede ordningen for kildesortering (UOK) er det gjennomført flere holdningsundersøkelser som viser at det nye avfallssystemet har bred oppslutning i befolkningen. De første årene av innføringsprosessen var likevel preget av lav sorteringsfrekvens. Diskrepansen mellom holdningsundersøkelsene og plukkanalysene har vært vanskelig å forklare og viser at det mangler kunnskap om hvordan nye systemer for kildesortering blir tatt i bruk i husholdningene.</p> <p>Rapporten studerer to sentrale aspekter ved implementeringen av UOK. For det første er det nye systemet gjenstand for ulike vurderinger og overveielser av dem som skal ta det i bruk og derfor blir informantenes fortolkende uttalelser om kildesortering analysert. For det andre kan også den fysiske og sosiale tilpasningen innenfor husholdningene virke inn på sorteringsfrekvensen i startfasen. For å besvare forskningsspørsmålene er det foretatt ti kvalitative dybdeintervjuer med personer som bor i ulike typer husholdninger, både med henhold til boligens størrelse og sammensetningen av medlemmene i husholdningen.</p> <p>Analysen viser at utvidelsen av systemet for kildesortering oppleves som et moralsk riktig valg å ta av hensyn til miljøet og av solidaritet til systemet. Fortolkningene som vektlegger miljøhensynet presiserer at omtanken til kommende generasjoner er en viktig motivasjon for å kildesortere, mens andre er optimistiske til den nye kildesorteringsteknologien effekt på avfallsutfordringene. Fortolkningene som i analysen blir karakteriseres som systemsolidariske fremhever at UOK er bygget på et fellesskapsarbeid mellom dem selv, REN og de andre husholdningene i Oslo, og at det derfor er viktig at alle parter bidrar.</p> <p>Analysen finner at implementeringsprosessen kan deles inn i fem ulike faser, og at hver fase byr på bestemte utfordringer. Å ta i bruk et nytt system for kildesortering handler om å velge den riktige avfallsbeholderen i både moralsk og praktisk forstand, men mottakelsen og implementeringen handler ikke bare om å ta bevisste valg. Rapportens kvalitative tilnærming har bidratt til en bedre forståelse av hvordan implementeringen påvirkes av informantenes klassifikasjoner av avfallets renhet og urenhet. Rapportens analyse viser også at den sosiale dynamikken mellom medlemmene av husholdningen får konsekvenser for implementeringen av et nytt system for kildesortering, som går utover holdningene informantene gir uttrykk for.</p>		

Summary

Renovasjonsetaten (REN), the Waste Management Authority in Oslo, introduced an extended system for recycling in the period from 2009 to 2012. The implementation was carried out gradually, district by district, and the households could begin to sort food and plastic waste as soon as they got the green and blue bags delivered. The extended system for recycling is based on voluntary participation, which means that each household has to choose whether or not to expand the number of fractions for sorting waste in the household. In connection with the introduction of the extended system for recycling it was conducted several surveys, which showed that the new system has broad popular support. Still, the first years of the implementation process was characterized by low sorting frequency among the citizens. This discrepancy between the results in the surveys and the analysis of waste handed in have been difficult to explain and show that there is a lack of knowledge about how new systems for recycling is introduced in households.

This report studies two key aspects of the implementation of the extended system for recycling. Firstly, it examines how the new system is the subject to various interpretations by those who will be using it and the informants interpretive statements about recycling is analysed. Secondly, the physical and social adaptation within the household can affect the sorting rate in the initial phase. The report therefore investigates how different households adopt the new fractions and what is preventing a successful implementation process. To answer the research questions it has been conducted ten in-depth interviews with people living in different types of households, both with respect to dwelling size and composition of the members of the household. Five of the interviews were conducted in the respondent's home, while the remaining five were held outside the homes.

The analysis reveals that the expansion of the system for sorting waste is perceived as a morally correct choice to make, for the sake of the environment and of solidarity to the system. Interpretations that emphasize environmental considerations specifies that a concern for future generations is an important motivation for sorting, while others are optimistic about the impact the new sorting technology has on waste issues. The interpretations which are characterized as a "system solidarity", highlights that the extended system for recycling is built on community work between their household, REN and other households in Oslo, and that it is important that all parts contribute. During the interviews it surfaces that the informants doubt about the fact that their sorting effort is worthwhile. The doubt is especially visible when the informants put recycling in a cost/benefit relationship with other environmental issues they face in everyday life, or when the extended system for recycling is understood in relation to global environmental problems that individuals have no control over. In addition, the respondents are uncertain about whether or not REN and other households adequately contribute to an efficient system.

The analysis finds that the implementation process can be divided into five phases, and each phase offers specific challenges. The adoption of a new system for recycling is all about selecting the appropriate waste container in both moral and practical sense, but the reception and implementation is not just about making conscious choices. The reports qualitative approach has contributed to a better understanding of how the implementation is affected by the informants' classifications of the waste as pure and impure. The report's analysis also shows that the social dynamics between the members of the household has implications for the implementation of a new system for recycling, which goes beyond the attitudes the informants express.

Stikkord

Kildesortering, avfall, refleksivitet, fortolkninger, tillit, bærekraftig forbruk, sosial praksis, senmodernitet

Keywords

Recycling, waste, reflexivity, interpretations, trust, environmental consumption, social praxis, late modernity

Omlegging av husholdningers avfallssystem

av

Vida Juul Oftebro

2013

STATENS INSTITUTT FOR FORBRUKSFORSKNING
postboks 4682 Nydalen, 0405 Oslo

Forord

Den voksende mengden husholdningsavfall er, og vil fremover være, en samfunnsutfordring, som krever plass- og energieffektive renovasjonssystemer. Renovasjonsetaten i Oslo har utviklet et renovasjonssystem der husholdningene nå har muligheten til å sortere ut matavfall og plastavfall i hver sin fargekodete pose. Den utvidede ordningen for kildesortering ble innført gradvis i tidsrommet mellom 2009 og 2012, og denne rapporten undersøker endringsprosessen for foregikk innenfor husholdningene i Oslo, med fokus på personenes fortolkninger og praksiser.

Rapporten er en omarbeidet masteroppgave i sosiologi med tittelen ”It’s easy just choose the right box – erfaringer med implementering av et utvidet system for kildesortering”. Den ble avlagt ved universitetet i Oslo høsten 2012.

Professor i sosiologi ved Universitetet i Oslo Anne Krogstad var hovedveileder for masteroppgaven. Pål Strandbakken, ved SIFO, var biveileder på masteroppgaven og har sammen med forskningsleder Harald Throne-Holst hatt det faglige ansvaret for omarbeidingen til en SIFO-rapport.

Takk til informantene som delte sine erfaringer og tanker om kildesortering.

Torshov, februar 2013

STATENS INSTITUTT FOR FORBRUKSFORSKNING (SIFO)

Innhold

Forord	5
Innhold	7
Sammendrag	11
Summary	15
1 Innledning	19
1.1 Hva vi sier, hva vi gjør	19
1.2 Forsknings spørsmål	21
1.3 Historisk utvikling av avfall i Oslo	22
1.3.1 Den lysskye virksomhet	23
1.3.2 Et voksende avfallsberg	24
1.3.3 Renovasjonens grønne drakt	25
1.4 Rapportens struktur	26
2 Teori	29
2.1 En ny modernitet	29
2.1.1 Tid og rom	30
2.1.2 Utleiringsprosesser	30
2.1.3 Risikoproduksjon og tillit	31
2.1.4 Refleksivitet	33
2.2 Perspektiver på avfall og kildesortering	34
2.2.1 Forsøplingssamfunnet	34
2.2.2 Bærekraftig forbruk	36
2.2.3 Avfallsets relativitet	38
2.3 Handling	39
2.3.1 Perspektiver på handling	39
2.3.2 Sosial praksis	40
2.4 Hjemmet	42
2.4.1 Hjemmets funksjon	43
2.4.2 De fysiske grenser	43
2.4.3 Relasjoner i hjemmet	44

2.5	Teori og analyse	45
3	Metode	47
3.1	En kvalitativ metode	47
3.1.1	Dybdeintervju	48
3.1.2	Observasjon.....	49
3.2	Forberedelser.....	50
3.2.1	Forforståelse.....	50
3.2.2	Intervjuguiden	51
3.2.3	Utvalg og utvalgsriterier	52
3.2.4	Rekrutteringsstrategier	53
3.3	Intervjuene	54
3.3.1	Informantoversikt.....	54
3.3.2	Ulike kontekster	55
3.3.3	En samspillsituasjon.....	56
3.3.4	Refleksjonsnotat.....	58
3.4	Etiske vurderinger	59
3.5	Analysen	60
3.5.1	En sorteringsjobb... ..	60
3.5.2	... med abstrakte teoretiske redskaper	61
3.6	Kvalitetskontrollen.....	61
4	Fortolkninger av kildesortering	63
4.1	Miljøhensyn	64
4.1.1	Fremtidige generasjoner.....	64
4.1.2	Nyttiggjøre ressursene i avfallet	65
4.1.3	Personlige miljøregnskap	66
4.1.4	Globale miljøregnskap	68
4.2	Systemsolidaritet.....	69
4.2.1	Tillit til REN	70
4.2.2	Ansvarliggjorte individer	71
4.2.3	Mistillit til REN	72
4.2.4	Mistillitens rykte	74
4.2.5	Å kildesortere for fellesskapet	76
4.2.6	Å stole på de ansiktsløse andre	77
4.3	Positive, men usikre	79
5	Implementeringen i hjemmet.....	81
5.1.1	Fase 1: mottakelse.....	81
5.1.2	Fase 2: planlegging, anskaffelse og installering	83
5.1.3	Fase 3: En læringsprosess	86
5.1.4	Fase 4: innarbeide nye rutiner	89
5.1.5	Fase 5: oppbevaring av avfall	91
5.2	Fysiske muligheter og grenser i hjemmet	94
5.2.1	Hjemmets utforming og størrelse.....	94

5.2.2	Matter in place	95
5.2.3	Matter out of place	96
5.3	Sosiale muligheter og grenser i hjemmet	97
5.3.1	Kjønnsroller	97
5.3.2	Oppdragelse	98
5.3.3	Aleneboende eller samboende?.....	99
5.4	Husholdningens muligheter og grenser	100
6	Konklusjon – hva de sa, hva de gjorde	101
6.1	Mellom optimisme og usikkerhet	101
6.2	Implementeringens ulike faser	103
6.3	Relasjon mellom hva som sies og hva som gjøres.....	105
6.4	Hva kan gjøres videre?	107
	Litteratur	109
	Vedlegg 1 – Intervjuguide	115
	Vedlegg 2 - Illustrerende	121

Sammendrag

Renovasjonsetaten i Oslo (REN) innførte et utvidet system for kildesortering i perioden fra 2009 til 2012. Innføringen ble gjennomført gradvis, byområde for byområde, og husholdningene kunne begynne å kildesortere matavfall og plastavfall når de fikk de grønne og blå posene i posten. Den utvidede ordningen for kildesortering er basert på frivillig deltakelse, noe som betyr at husholdningene selv velger om de skal utvide antallet avfallsfraksjoner i husholdningen. I forbindelse med oppstarten av den utvidede ordningen for kildesortering (UOK) er det gjennomført flere holdningsundersøkelser som viser at det nye avfallssystemet har bred oppslutning i befolkningen. De første årene av innføringsprosessen var likevel preget av lav sorteringsfrekvens. Diskrepansen mellom holdningsundersøkelsene og plukkanalysene har vært vanskelige å forklare og viser at det mangler kunnskap om hvordan nye systemer for kildesortering blir tatt i bruk i husholdningene.

I rapporten studeres to sentrale aspekter ved implementeringen av UOK. For det første blir det undersøkt hvordan det nye systemet for kildesortering er gjenstand for ulike vurderinger og overveielser av dem som skal ta det i bruk, og derfor blir informantenes fortolkende uttalelser om kildesortering analysert. For det andre kan også den fysiske og sosiale tilpasningen innenfor husholdningene virke inn på sorteringsfrekvensen i startfasen. I rapporten undersøker vi derfor hvordan ulike husholdninger tar i bruk de nye fraksjonene og hva som hindrer en vellykket implementeringsprosess. For å besvare forskningsspørsmålene er det foretatt ti kvalitative dybdeintervjuer med personer som bor i ulike typer husholdninger, både med henhold til boligens størrelse og sammensetningen av medlemmene i husholdningen. Fem av intervjuene ble foretatt hjemme hos informantene, mens de resterende fem ble avholdt utenfor hjemmene.

Sammen med tidligere forskning på kildesortering som bærekraftig forbruk, blir Anthony Giddens' modernitetsteori brukt til å diskutere informantenes

vurdering av UOK. I undersøkelsen av den praktiske implementeringen i hjemmet gir Mary Douglas teori om rent og urent et godt grunnlag for å analysere oppbevaringen og håndteringen av husholdningsavfallet. Avfallssystemets omlegging i hjemmet medfører også endring av informantenes rutine og Giddens' begreper om sosial praksis, praktisk bevissthet og diskursiv bevissthet blir brukt for å forstå hvordan rutinene virker inn på implementeringsprosessen. I rapporten diskuteres også betydningen av de sosiale relasjonene innad i husholdningen og i den forbindelse benyttes Giddens' teori om rene relasjoner og den feministiske kritikken som er rettet mot teorien.

I det første analysekapittelet studeres informantenes fortolkninger UOK i intervjusituasjonen. Av analysen kommer det frem at utvidelsen av systemet for kildesortering oppleves som et moralsk riktig valg å ta av hensyn til miljøet og av solidaritet til systemet. Fortolkningene som vektlegger miljøhensynet presiserer at omtanken til kommende generasjoner er en viktig motivasjon for å kildesortere, mens andre er optimistiske til hvilken effekt den nye kildesorteringsteknologien har på avfallsutfordringene. Fortolkningene som i analysen blir karakterisert som systemsolidariske fremhever at UOK er bygget på et fellesskapsarbeid mellom dem selv, REN og de andre husholdningene i Oslo, og at det derfor er viktig at alle parter bidrar. Underveis i intervjuene kommer det frem at informantene tviler på om sorteringsinnsatsen deres nytter. Tvilen kommer spesielt til uttrykk når informantene setter kildesorteringen i en pluss-/minusrelasjon med andre miljøhensyn de må ta i hverdagen, eller når UOK forstås i relasjon til de globale miljøproblemene som enkeltpersoner ikke rår over. I tillegg er informantene usikre på om REN og de andre husholdningene, i tilstrekkelig grad, bidrar til et velfungerende system.

I det andre analysekapittelet er informantenes praktiske implementering av UOK beskrevet og diskutert. Av analysen finner vi at implementeringsprosessen kan deles inn i fem ulike faser, og at hver fase byr på bestemte utfordringer. I den første fasen sendes de blå og grønne posene ut til husstander i et utvalgt byområdet. Den første barrieren er selve mottakelsen av posene. Ikke alle husholdninger opplever å motta de utsendte posene. Personer som flytter fra områder uten kildesortering til områder som allerede har innført ordningen blir ikke alltid informert om at de har muligheten til å kildesortere plast- og matavfall, i henholdsvis blå og grønne avfallsposer. I fase to velger medlemmene av husholdningen ut avfallsbeholdere og installerer dem i hjemmet. En av hindringene i denne fasen er å komme seg i butikken, mens det videre er å finne frem til riktige avfallsbeholdere. Avfallsbeholderne må oppfylle flere kriterier, som blant annet størrelse og mulighet for å forhindre uønsket synlighet og lukt. Informantene må i fase tre lære seg hvilke gjenstander som skal i den blå og den grønne posen, og i denne fasen står husholdningene i fare for å

lære uriktig kategorisering av avfallsfraksjonene, noe som fører til feilsortering. I den fjerde fasen innarbeides kunnskapen om det nye avfallssystemet til en rutine. Det er viktig å gjøre den nye avfallspraksisen om til en rutine, for på denne måten å gjøre sorteringen i hverdagen minst mulig energikrevende, men dette oppnår ikke alle husholdninger. Den femte og siste fasen tematiserer hvordan informantene opplever å oppbevare avfallet på kjøkkenet og hvordan sorteringen fungerer i hverdagen. I denne fasen får klassifikasjonene mellom rent og urent betydning for hvordan informantene opplever å oppbevare avfallet i boligen. Dersom avfallet avgir mye lukt, eller blir stående synlig på kjøkkenet, kan det være til hinder for sorteringen i hverdagen. Mot slutten av kapittelet drøftes fasenes utfordringer i lys av relevant teori.

Å ta i bruk et nytt system for kildesortering handler om å velge den riktige avfallsbeholderen i både moralsk og praktisk forstand, men mottakelsen og implementeringen handler ikke bare om å ta bevisste valg. Rapportens kvalitative tilnærming har bidratt til en bedre forståelse av hvordan implementeringen påvirkes av informantenes klassifikasjoner av avfallets renhet og urenheter. Rapportens analyse viser også at den sosiale dynamikken mellom medlemmene av husholdningen får konsekvenser for implementeringen av et nytt system for kildesortering, som går utover holdningene informantene gir uttrykk for.

Summary

Renovasjonsetaten (REN), the Waste Management Authority in Oslo, introduced an extended system for recycling in the period from 2009 to 2012. The implementation was carried out gradually, district by district, and the households could begin to sort food and plastic waste as soon as they got the green and blue bags delivered. The extended system for recycling is based on voluntary participation, which means that each household has to choose whether or not to expand the number of fractions for sorting waste in the household. In connection with the introduction of the extended system for recycling it was conducted several surveys, which showed that the new system has broad popular support. Still, the first years of the implementation process was characterized by low sorting frequency among the citizens. This discrepancy between the results in the surveys and the analysis of waste handed in have been difficult to explain and show that there is a lack of knowledge about how new systems for recycling is introduced in households.

This report studies two key aspects of the implementation of the extended system for recycling. Firstly, it examines how the new system is the subject to various interpretations by those who will be using it and the informants interpretive statements about recycling is analysed. Secondly, the physical and social adaptation within the household can affect the sorting rate in the initial phase. The report therefore investigates how different households adopt the new fractions and what is preventing a successful implementation process. To answer the research questions it has been conducted ten in-depth interviews with people living in different types of households, both with respect to dwelling size and composition of the members of the household. Five of the interviews were conducted in the respondent's home, while the remaining five were held outside the homes.

In addition to previous research on recycling as sustainable consumption, Anthony Giddens' modernity theory is applied to discuss the informants' as-

assessment of the extended system for recycling. In the examination of the practical implementation of the system in the homes, Mary Douglas' theory of purity and danger provides a good basis for analyzing the storage and handling of household waste. The changes in the waste management system in the homes also means changing the informants' routine and Giddens' concepts of social practice, practical consciousness and discursive awareness is used to understand how routine and habit affect the implementation process. In the report, I also discuss the importance of the social relations within the household and in relation to that use Giddens' theory of pure relations and feminist criticism directed against the theory.

The first section of analysis studies how the respondents interpret the extended system for recycling in the interview situation. The analysis reveals that the expansion of the system for sorting waste is perceived as a morally correct choice to make, for the sake of the environment and of solidarity to the system. Interpretations that emphasize environmental considerations specifies that a concern for future generations is an important motivation for sorting, while others are optimistic about the impact the new sorting technology has on waste issues. The interpretations which are characterized as a "system solidarity", highlights that the extended system for recycling is built on community work between their household, REN and other households in Oslo, and that it is important that all parts contribute. During the interviews it surfaces that the informants doubt about the fact that their sorting effort is worthwhile. The doubt is especially visible when the informants put recycling in a cost/benefit relationship with other environmental issues they face in everyday life, or when the extended system for recycling is understood in relation to global environmental problems that individuals have no control over. In addition, the respondents are uncertain about whether or not REN and other households adequately contribute to an efficient system.

The second section of analysis describes and discusses the informants' practical implementation of the extended system for recycling. The analysis finds that the implementation process can be divided into five phases, and each phase offers specific challenges. In the first phase the blue and green bags is distributed to households in the selected districts. The first barrier is the actual receipt of the bags. Not all households experience to receive the transmitted bags. People who move from the areas without recycling to areas that have already introduced the system are not always informed that they have the possibility to sort plastics and food waste in the blue and green waste bags. In phase 2, the members of the household selects waste bins and install them in their home. One of the obstacles in this phase is to get to the store, while it was also to identify appropriate waste containers. Waste containers must meet

several criteria, including size and the ability to prevent unwanted visibility and odor. In the third phase the respondents must learn which items is to be sorted in the blue and the green bag, and in this phase the households are at risk of learning incorrect categorization of the waste, which leads to incorrect sorting. In phase 4, the knowledge about the new waste system is incorporated into a routine. It is important to make the new waste practices into a routine, to minimize the everyday energy consumption, but all households do not achieve this. The fifth and final stage describes how the respondents experience the storage of waste in the kitchen and how the sorting works in everyday life. In this phase the classifications between clean and unclean influence how the informants experience the storage of waste in their home. If the waste emits much odor or remains visible in the kitchen it can be an obstacle to the sorting of waste. Towards the end, the chapter discusses the challenges in the phases in light of relevant theory.

The adoption of a new system for recycling is all about selecting the appropriate waste container in both moral and practical sense, but the reception and implementation is not just about making conscious choices. The reports qualitative approach has contributed to a better understanding of how the implementation is affected by the informants' classifications of the waste as pure and impure. The report's analysis also shows that the social dynamics between the members of the household has implications for the implementation of a new system for recycling, which goes beyond the attitudes the informants express.

1 Innledning

Hvorfor kommer noen husholdninger i gang med å kildesortere, mens andre ikke gjør det? I denne rapporten undersøker vi hvilke motivasjoner personer har for å kildesortere og hvilke barrierer husholdninger i Oslo møter når de utvider antallet avfallsdunker for å tilpasse seg et nytt system for kildesortering. I det nye utvidede renovasjonssystemet skal mat og plast sorteres i hver sin fargekodete fraksjon inne i hjemmene. Der det før var én beholder til restavfall, skal det nå være tre: en beholder med blå pose til plastavfall, en beholder med grønn pose til matavfall og en beholder med hvit pose til restavfall. Implementeringen av den utvidede ordningen for kildesortering (heretter omtalt som UOK) baserer seg på frivillig deltakelse, og husholdningenes overgang til UOK er ment at skal skje med utgangspunkt i egen motivasjon. I oppstartsfasen er det derfor interessant å studere hvilke motivasjoner husholdningene har for å utvide antallet avfallsdunker og hvilke utfordringer de møter i implementeringsprosessen.

1.1 Hva vi sier, hva vi gjør

I forbindelse med innføringen av UOK i Oslo er det gjennomført flere brukerundersøkelser for å kartlegge befolkningens holdninger til kildesortering. I 2011 svarte 92 prosent av respondentene at det var ”ganske viktig” eller ”svært viktig” at husstander kildesorterer avfallet sitt. I en ny undersøkelse i 2012 rapporterte 90 prosent av de som hadde fått posene i posten at de kildesorterer plast- og matavfall (Flygansvær 2012). I tillegg til brukerundersøkelsene ble det i 2011 utført plukkanalyser av det innsamlede avfallet. Plukkanalysene viste at sorteringsfrekvensen for matavfall var på 32 prosent, mens 19 prosent av plastavfallet havnet i den blå posen (Flygansvær 2012). Når resultatene fra holdningsundersøkelsene og plukkanalysene sammenliknes, fremstår en unektelig diskrepans mellom svarene Oslos innbyggere gir i brukerundersøkelsene og hva som faktisk havner i de ulike avfallsposene.

Diskrepansen mellom holdninger og handlinger er ikke et nytt fenomen innen forskning. En lang rekke studier viser at det eksisterer en diskrepans mellom hvilke holdninger personer gir uttrykk for å ha, og hvordan de faktisk handler. Det er gjort flere forsøk på å forklare diskrepansen mellom holdning og handling i forbruk uten at forskningen har kommet frem til et entydig svar på hvorfor mennesker sier noe, men gjør noe annet.

Rathje og Murphy (2001) mener at diskrepansen mellom holdning og handling har hatt en fremtredende rolle i avfallsforskningen. De argumenterer på sin side for at avfallshåndtering i hjemmene ikke må forstås som passive holdninger og handlinger, men som en dynamisk relasjon mellom mennesker og gjenstander (Rathje & Murphy 2001:58). Av den grunn er det viktig å studere prosessene forut for og underveis i avfallshåndteringen. Avhending er del av den dynamiske relasjonen mellom avfall og mennesker hvor gjenstander kjøpes, brukes og tilslutt kastes. Avhendingsprosessen påvirkes i sin tur av fysiske, sosiale og strukturelle omstendigheter i husholdningene. I et slikt perspektiv er avhending mer kompleks enn begrepene holdning og handling kan fange opp og spørsmålet er da om de to begrepene egner seg til en studie av hva mennesker sier om kildesortering, og hvordan de håndterer avfallet sitt.

REN har kartlagt befolkningens holdninger, men forskning på *holdninger* kan gi et forenklet inntrykk av hvordan vi forstår kildesortering. At noen har en positiv eller negativ holdning til UOK gir inntrykk av at personen har en relativt stabil innstilling til aktiviteten og tar ikke høyde for at uttalelsene om UOK kan variere ut i fra ulike kontekster, og kontekstenes ulike moralske forventninger. Holdninger er heller ikke stabile innenfor samme kontekst. I intervjuene ga samtlige av informantene uttrykk for både å være positiv og negativ til UOK, ut i fra hvordan vi belyste tema i samtalen.

Å studere kildesortering som en intensjonell handling kan være en for snever tilnærming. Mye tyder på at kasting av avfall ikke utelukkende er en bevisst og intensjonell handling, men preget av *rutinens automatikk*. En avfallsstudie, gjennomført av Rathje & Murphy (2001), viste at husholdningene ikke klarte å holde oversikt over hva eller hvor mye de kastet, selv om de hadde fått i oppgave å føre logg over det som havner i avfallsbeholderen. Informantene i studien rapporterte gjennomgående at de kastet mindre enn forskerne i ettertid plukket ut av avfallsdunken deres. Noe som kan tyde på at de kastet ting uten å være oppmerksomme på det.

Det vil være fruktbart å utvide de analytiske begrepene holdning og handling i studien av hva mennesker sier om kildesortering og hvordan de kaster avfallet

sitt. Vi erstatter derfor holdningsbegrepet med begrepet *fortolkninger*. Å studere fortolkninger favner om mer av kompleksiteten ved informantenes motivasjoner og betenkeligheter ved implementeringsprosessen av UOK. Handlingsbegrepet erstattes med Giddens begrep *sosial praksis*. I Giddens strukturteori rommer sosial praksis både reflekterte og rutiniserte handlinger, i tillegg til å ha en sosial dimensjon.

1.2 Forskningsspørsmål

På bakgrunn av ønsket om å gjøre en studie som fanger opp kompleksiteten ved hva som sies om kildesortering og hvordan de nye fraksjonene blir tatt i bruk i husholdningene er det formulert et todelt forskningsspørsmål:

Hvilke fortolkninger fremstår som betydningsfulle for husholdningenes implementering av den utvidede ordningen for kildesortering, og hvordan påvirker de praktiske og sosiale omstendighetene i hjemmet utvidelsen av antallet avfallsfraksjoner?

Den første delen av forskningsspørsmålet tematiserer den *refleksive vurderingen* av UOK, mens den andre delen av forskningsspørsmålet søker en bedre forståelse av hvordan husholdningene tar i bruk de nye fraksjonene i hjemmet.

I forskningsspørsmålet er *husholdningen* den sentrale aktøren. Det er viktig å være oppmerksom på at fortolkningene som studeres er et uttrykk for *enkelt-individens* vurderinger i intervjusituasjonen. Begrunnelsen for likevel å stille spørsmål om husholdningene, og ikke hvert enkelt individ, er antakelsen om at håndtering og sortering av husholdningsavfall foregår i *samarbeid* mellom alle som bor sammen og utgjør en husholdning. Derfor er det viktig å fokusere på hvordan *relasjonene* mellom dem som sammen skal ta i bruk en ny ordning for kildesortering kan virke på implementeringsprosessen. En husholdning er heller ikke en entydig kategori, men kan bestå av et enkelt individ, familier av ulik størrelse eller personer som bor sammen uten å være en familie. Det vil være interessant å se hvilke utfordringer representanter fra de ulike husholdningskonstellasjonene beskriver.

Det må videre presiseres *hvilke* husholdninger forskningsspørsmålet sikter til. Vanligvis baserer forskningsprosjekters utvalg seg på eksisterende kunnskap om feltet. I vårt tilfelle er det få undersøkelser som kan gi informasjon om et relevant utvalg å studere. REN har gjennomført enkelte holdningsundersøkelser i forbindelse innføringen av UOK i Oslo, men funnene fra undersøkelsene

skulle være til internt bruk og var derfor ikke tilgjengelige. Utvalget ble derfor bestemt på bakgrunn av teoretiske og empiriske antakelser om hvilke egenskaper ved en husholdning som kan belyse forskningsspørsmålet.

Vi ønsket å snakke med både dem som kildesorterer og den som ikke kildesorterer og dette ble det første utvalgskriteriet. Det andre utvalgskriteriet er boligtype. I forbindelse med det andre utvalgskriteriet har rapporten til Olav Kasin (1993) vært til inspirasjon. Han peker på at ulike boligtyper og ulik størrelse på boligen kan få konsekvenser for husholdningens avfallssortering. Jeg valgte derfor et utvalg som både inneholdt informanter som bor i *leilighet* og informanter som bor i *enebolig* eller *rekkehus*. Det tredje og siste utvalgskriteriet er om informanten *bor alene eller sammen med andre*. Utvalgskriteriet ble valgt på bakgrunn av antakelsen om at de sosiale dynamikkene innenfor husholdningen har betydning for mottakelsen og implementeringen av UOK. Det er valgt en eksplorativ metode som studerer implementeringen av UOK gjennom kvalitative dybdeintervjuer. Av de ti intervjuene som ble gjennomført foregikk halvparten av intervjuene hjemme hos informantene. I forbindelse med hjemme-hos-intervjuene ble det gjort enkelte observasjoner av hvordan avfallsbeholderne var organisert og hvordan informantene brukte dem før, underveis og etter, i intervjuet.

1.3 Historisk utvikling av avfall i Oslo

For å studere hvordan avfallshåndteringen innenfor husholdningene fortolkes og praktiseres, er det viktig å være oppmerksom på den tette forbindelsen mellom avhendingen som skjer i husholdningene og de offentlige systemene for renovasjon. Systemene for renovasjon legger føringer for hvordan vi organiserer avfallet vårt hjemme, men renovasjonssystemene påvirkes også av hva, hvordan og hvor mye byens husstander overlater til dem å håndtere. Det er lett å glemme at den sorteringen Oslos befolkning utfører i dag er unik for tiden og samfunnet vi lever i, men at ”historien om renovasjonen er en historie om stadig nye måter å sortere avfall på” (Torstenson 1997:17). Å sortere avfall er ikke nytt for Oslos borgere og i mange hundre år er det jobbet for en forsvarlig håndtering av husholdningsavfallet, med gjenbruk som en sentral del av renovasjonen. Men i løpet av 1900-tallet har Oslos renovasjonssystem møtt helt nye utfordringer sammenliknet med tidligere tider. Det er viktig å være oppmerksom på renovasjonens utvikling fra tidlig industrialisering og til i dag, for å forstå hvilke enorme endringer systemet har gjennomgått. Derfor foretas det her en kort presentasjon av renovasjonens historiske utvikling i Oslo fra midten av 1800-tallet og frem til i dag.

1.3.1 Den lysskye virksomhet

Et tilfredsstillende system for renovasjon er nødvendig i alle byer og ble først utviklet av hygieniske hensyn. I Christiania ble blant annet sunnhetsloven og sunnhetspolitiet opprettet for å forebygge sykdom, etter koleraepidemien i 1853 (Torstenson 1997:37). Avfallets innhold og mengde, men også dens institusjonaliserte organiseringen, forteller mye om et samfunn. På midten og slutten av 1800-tallet produserte Christianias innbyggere relativt lite avfall og gjenbruk var vanlig praksis (Torstenson 1997:143). Mengden avfall og avfallets innhold er betinget av innbyggernes økonomiske og materielle ressurser. Avfallet som ble produsert i årene rundt århundreskiftet skiller seg i fra dagens avfallstyper og kan deles inn i kategoriene: oppsop, skyller og avføring. Oppsop er det historiske opphavet til søppel.

”Det østlandske uttrykket ”søppel” henger sammen med verbet å sope. Den opprinnelige betydningen av ordet er altså oppsop, det vi får når vi soper eller feier. Det vil si at søppel egentlig var det avfallet vi fikk når vi feide byens gulv – de flatene i byen vi står og går på” (Torstenson 1997:16).

Søppel var med andre ord gjenstander, aske eller slagg som ble sopet opp fra byens gater. Betydningen ble også overført til å gjelde oppsoptet fra gulvene inne. Oppsoptet ble samlet og lagt i en søppelbøtte. Skyller var på sin side matrester som enten ble servert egne dyr eller samlet inn og gitt andre griser. Den mest omfattende avfallskategorien var likevel avføringen fra mennesker og dyr.

Innsamlingen av avfall og tømning av doene ble i en lengre periode gjort nattetid slik at de ikke var til sjenanse for Christianias borgere, og personene som utførte innsamlingen ble derfor betegnet nattmenn. Nattmannsordningen er interessant i denne sammenheng fordi den sier noe om hvordan avfall ble forstått og praktisert på andre del av det 19. århundre, til forskjell fra i dag. Nattmennene hadde den helt nødvendige, men stigmatiserende oppgaven å tømme byens doer, kastre hester og griser, slå i hjel og ta seg av døde dyr, og ikke minst fjerne og begrave lik etter henrettede forbrytere og selvmordere (Torstenson 1997:28). Dette var arbeid ingen ønsket, fordi kontakt med avføring, døde dyr og døde mennesker ble sett på som urent og farlig. Nattmannen var belastet med dårlig rykte og lav status i samfunnet og ble på folkemunne betegnet som uærlige (Torstenson 1997). Uærlighet hadde en annen betydning enn i dag. Å være uærlig var det samme som å være æresløs og renovasjon ble et arbeid for dem som ikke hadde noen ære å forsvare. Nattmannen bodde på Natmandshaugen som lå et stykke utenfor byen, mellom Pilestredet og Ullevålsveien. Boligen ble tilholdssted for byens fordømte og brennemerke som ikke hadde noen ære å miste. Nattmannen hadde sitt virke frem til 1871, da

brant Natdmandshaugen ned og ordningen ble avskaffet (Torstenson 1997:35-36). Da nattmannsordningen ble avskaffet ble ansvaret etterhvert overført til kommunene etter en periode med både privat og offentlig renovasjon. Økonomiske kostnader gjorde det også mer aktuelt å gå fra nattrenovasjon til dagrenovasjon.

1.3.2 Et voksende avfallsberg

En konsekvens av velferdsutviklingen på 1900-tallet er den økte avfallsmengden. I mellomkrigstiden og etterkrigstiden knyttet det seg optimisme til muligheten av å kaste i stede for å gjenbruke, og det ble utviklet en rekke engangsprodukter som var ment at skulle kastes. Eksempler på slike produkter er sanitetsbindet og bleien, som gikk fra å være tekstilbasert til å lages av plast, papir og cellevatt-ark (Klepp 2006:37). I dag utgjør bind og bleier en betydelig andel av husholdningsavfallet. Fra slutten av 1800-tallet og til et stykke ut på 1920-tallet var det vanlig for kvinner å bruke filler, kluter eller hjemmestrikkede bind, og frem til siste verdenskrig var bleiene ofte laget av oppklippede laken. Bleiene og bindene krevde kontinuerlig vasking, noe kvinnene sto for. Etter andre verdenskrig ble det etter hvert vanligere for kvinner å kjøpe ferdige bind som skulle kastes etter bruk og babyene ble utstyrt med papirbleier som også skulle kastes (Klepp 2006:37). Susan Strasser (1999) forteller at engangsproduktene bidro til å lette husarbeidet for kvinnene og ga dem mer fritid, men om dette faktisk var tilfellet er omdiskutert. Ingun Grimstad Klepp (2006) presenterer resultater fra amerikanske og skandinaviske undersøkelser som viser at kvinnene brukte like mye, eller mer, tid på rengjøring og klesvask i perioden fra 1925 til 1964 enn tidligere. En av forklaringene på dette er at standarden for hygiene økte i takt med engangsproduktene og den nye rengjøringsteknologien.

Forbruket til Oslos innbyggere økte og det samme gjorde mengden avfall hver husholdning kvittet seg med. Oslo kommune hadde behov for områder å oppbevare avfallet, og Langøyene ble blant annet brukt som fylling fra 1908 til 1949 (Torstenson 1997). Oslo kommunes avfallshåndtering hadde tydelige konsekvenser på det lokalmiljøet og det kom gjentatte ganger klager på at avfall og annen renovasjon førte til giftutslipp i Oslofjorden. Langøyfyllingene ble avvirket, men kommunen måtte fremdeles ha steder å oppbevare avfallet og det ble etablert nye fyllinger rundt byen, for eksempel på Stubberud i Østre Aker (Torstenson 1997:133).

Endringer både innenfor og utenfor husholdningene gjorde at 75-80 prosent av avfallet på dyngene var papir i 1966. Produksjonen av papiremballasje økte og elektrisk oppvarming i husholdningene gjorde at papiret ikke ble brent,

men kastet i søppelbøtta. Papirinnsamling ble likevel et privat og frivillig initiativ fordi det ikke utgjorde noen helsefare og fordi det var stor etterspørsel etter papiravfallet. Det var kjent at det lå verdier i avfallet Oslos husholdninger kastet. "Fillepellene" levde blant annet av å sortere ut gjenstander av avfallsdunker og søppelfyllinger som de solgte videre til avfallshandlere, bønder, gartnere og griseoppdrettere.

1.3.3 Renovasjonens grønne drakt

De voksende søppelfyllingene krevde, mot slutten av 1900-tallet, plass- og energieffektive renovasjonssystemer og i 1990 vedtok Stortinget at "alle landets kommuner skulle utarbeide systemer for kildesortering" (Kasin 1993:13). I løpet av 1990-tallet utarbeidet REN ordninger for innsamling av papir, farlig avfall, glass og metall, i tillegg til å bygge et forbrenningsanlegg som bruker energien fra avfallet til å produsere fjernvarme. Avfallsmengden fortsatte å øke i tiden rundt årtusenskiftet og i 1995 kastet hver Oslobeboer i gjennomsnitt 268 kg husholdningsavfall per person i året, mens avfallsmengden økte til 387 kg i gjennomsnitt per hode i 2011 (ssb.no). Ordningene for kildesortering hadde likevel en effekt. Fra 1995 til 2011 sank andelen avfall som havnet på deponier, fordi mer ble energi- eller materialgjenvunnet.

Avfallet som produseres av husholdninger utgjør i dag en miljøtrussel både lokalt, nasjonalt og globalt, og det er bred politisk enighet om at i tillegg til energi- og materialgjenvinning, må vi som samfunn også produsere mindre avfall. En av de viktigste strategiene for å oppnå målet om avfallsreduksjon, er å gjøre befolkninger til mer bevisste avfallsprodusenter. Kommunikasjonsansvarlig i REN Elisabeth Marie Volland uttaler i Aftenposten "*Det er også meningen å skape en a-ha-opplevelse når folk ser hvor mye folk kaster, som igjen vil gi en større bevissthet rundt eget forbruk*" (Slettholm i Aftenposten 20.03.2012). Uttalelsen tyder på at REN har en oppfatning om at sortering i husholdningene bidrar til økt bevissthet, som i sin tur kan føre til at det kastes mindre.

I 2006 ble det bestemt at Oslo husholdninger skulle utvide ordningen for kildesortering. REN valgte å utvikle et system der husholdningene skal sortere to nye fraksjoner i hjemmet. Denne ansvarliggjøringen er ikke strengt nødvendig, fordi teknologi gjør det mulig å innføre systemer der avfallet sorteres maskinelt etter at det er hentet hos husstandene. REN mener likevel at sortering ved avfallets kilde er det beste fordi fraksjonene på denne måten blir renere og lettere å bruke i gjenvinning. Høsten 2009 fikk noen utvalgte områder, vest i Oslo, tilsendt de første grønne og blå avfallsposene. Tre år etter

første utsendelse, nærmere bestemt 18. juni 2012, ble det mulig, for alle byens husholdninger, å kildesortere husholdningsavfallet i grønne og blå poser.

Dagens ordning for kildesortering kan forstås som et karakteristisk trekk ved samfunnet vi lever i. Renovasjon er et ekspertsystem som i dag oppnår nye teknologiske høyder og har på kort tid ”gått fra å være en skitten lavstatusvirksomhet til å bli et avantgardistisk flaggskip for miljøarbeidet i stat og kommune” (Eriksen 2011:12). Den moderne energi- og materialgjenvinningen er gjort av lokale hensyn som plassmangel og utslipp av ulike giftstoffer i vann og jord, men til forskjell fra tidligere tider settes også kildesorteringen i sammenheng med de globale miljøproblemene og jordens lukkede kretsløp (Eriksen 2011).

Det østlandske ordet *søppel* er fremdeles en del av dagligtalen i Oslo, men i det offisielle språket er ordet tillagt negativ betydning. Dersom du søker opp ordet ”søppel” i nettutgaven av *Store norske leksikon* blir du henvist til ordet *avfall* for nærmere definisjon. Et søk på Wikipedia vil gi samme resultat, men Wikipedias side om avfall, gir også en beskrivelse av ordet søppel: ”*Søppel* er avfall som ikke er håndtert på en forsvarlig måte. Å anbringe eller etterlate avfall på uegnet sted blir kalt *forsøpling*” (Wikipedia.no). Beskrivelsen gir en negativ betydning til ordet søppel, fordi det settes i relasjon til forsøpling og andre miljøtrusler. Den leksikalske definisjonen av begrepet avfall er på sin side: ”gjenstander som ikke har sin opprinnelige verdi, men som utgjør viktige ressurser ved gjenvinning” (Snl.no). I denne rapporten blir begrepet *avfall* brukt om de gjenstandene husholdningene daglig kaster omtales. Både fordi avfall er det offisielle begrepet, men også fordi avfallets definisjon ligger nærmest konseptet om kildesortering.

1.4 Rapportens struktur

Rapporten består av i alt seks kapitler. I det første innledende kapitlet er rapportens tema og forskningsspørsmål presentert. I kapittel 2 blir det redegjort for de teoretiske perspektivene og begrepene som benyttes i rapportens analyse av datamaterialet. I Kapittel 3 begrunnes valget av metode og de metodiske styrker og svakheter diskuteres med hensyn til prosjektets forberedelser, gjennomføring og behandling av datamaterialet. Kapittel 4 er rapportens første av i alt to analysekapitler. Her beskrives og diskuteres fortolkningene av UOK som informantene gir uttrykk for i intervjusituasjonen, mens kapittel 5 gir en analytisk fremstilling av informantenes praktiske implementeringen av UOK i husholdningen. Kapittel 6 er det siste kapitlet og her oppsummeres funnene fra analysekapitlene. Det blir også gjort noen konkluderende be-

traktninger om relasjonen mellom fortolkninger og praksiser, som kan bidra til en bedre forståelse av implementeringsprosesser av nye ordninger for kildesortering i hjemmet.

2 Teori

Rapportens forskningsspørsmål og analyse baserer seg på et teoretisk rammeverk, som blir gjort rede for i dette kapittelet. Først etableres et sett med begreper, hentet fra Giddens modernitetsteori, som bidrar til å forstå relasjonen mellom REN og husholdningene i Oslo. Videre presenteres to ulike retninger innen den tidligere forskningen på avfall og kildesortering. Både modernitetsteorien og den tidligere forskningen på avfall og kildesortering brukes for å analysere informantenes fortolkninger av implementeringen av UOK. Etter denne gjennomgangen forflyttes fokuset over på den konkrete kastepraksisen. Forskningsspørsmålet har en ambisjon å utvide handlingsbegrepet og gjør det med Giddens begrep om sosial praksis. Til slutt ser vi nærmere på hva som kjennetegner hjemmet som implementeringens kontekst og hvordan ulike omstendigheter i hjemmet kan påvirke implementeringsprosessen.

2.1 En ny modernitet

Giddens er ikke alene om å ha konstruert teorier om moderniteten. Sosiologisk samfunnsdiagnostikk er ofte representert ved Giddens, Ulrich Beck og Zygmunt Bauman. Det sosiologiske samfunnsdiagnostiske prosjekt har forsøkt å ”utvikle en teoretisk formidlet, empirisk testet og helhetlig samtidfortolkning med kritiske ambisjoner” (Aakvaag 2008:260). I følge de samfunnsdiagnostiske modernitetsteoriene kan ikke samfunnet lengre forstås på bakgrunn av tradisjonelle endimensjonale teorier fordi vi nå har beveget oss vekk fra industrisamfunnet og befinner oss i en *ny modernitet* (Aakvaag 2008:261). Flere av dem som fra 1970 tallet utviklet modernitetsteorier mente at den empiriske ”bindestreks-sosiologien” bidro til å svekke sosiologiens stilling som vitenskap og at det derfor var nødvendig å lage helhetlige teorier om den nye moderniteten (Aakvaag 2008:259). Teoriene til Giddens, Beck og Bauman har flere likhetstrekk, men skiller seg samtidig fra hverandre på en rekke punkter. Modernitetsteoriens likheter og forskjeller blir likevel ikke utdypet nærmere her, i stedet begrunnes valget av Giddens modernitetsteori som teoretisk

rammeverk. Giddens modernitetsteori har to sentrale funksjoner i rapportens analyse. For det første bidrar teoriene om tid-rom separasjon og utleiringsprosesser til å plassere UOK historisk og kulturelt. For det andre er Giddens begreper om risikoproduksjon, tillit og refleksivitet fruktbare i analysen av informantenes fortolkninger av implementeringsprosessen.

2.1.1 Tid og rom

Det senmoderne samfunn har en ny dynamikk. Det endrer seg i et adskillig hurtigere tempo og med mer intensitet enn tidligere. For det første kommer dette av at det har skjedd en *atskillelse mellom tid og rom*, noe Giddens betegner *avkontekstualisering*, men hva går avkontekstualiseringen ut på? Tidligere foregikk aktiviteter innenfor en avgrenset tid i et avgrenset område eller rom, men i moderniteten mener Giddens (1984) å se at aktiviteter avkontekstualiseres ved å skilles fra tiden og rommet. Samtaler er løftet ut av tid og rom. Takket være moderne kommunikasjonsmedier foregår mye av interaksjonen i hverdagen frikoblet fra sted og tid. Interaksjonen foregår heller ikke bare mellom personer som kjenner hverandre, men med personer og institusjoner som er fjerne fra oss selv (Halkier 1999). Husholdningene i det senmoderne er i større grad i *dialog med den offentlige sfære*. Massemediens institusjoner sprer mediert erfaring og informasjon mellom mennesker (Strandbu 2007:56). Interaksjonen med de offentlige massemediene gjør det mulig for aktørene både å sende og avlese informasjon.

I oppstartsfasen var det viktig å gjøre det nye systemet kjent og forståelig for brukerne, og REN valgte å spre informasjon om UOK til Oslos innbyggere i den offentlige sfære i form av reklame og informasjonskampanjer. På denne måten gjorde UOK seg bemerket. Omtrent 95 prosent av hovedstadens befolkning svarte i en brukerundersøkelse at de kjenner til de blå og grønne posene (Flygansvør 2012). Husholdningene forholder seg ikke bare til informasjonen de mottar fra REN. I intervjuene kommer det tydelig frem at informantene har tilgang på et bredt spekter av annen informasjon om avfall og kildesortering, som de benytter i samtale om UOK.

2.1.2 Utleiringsprosesser

Atskillelsen mellom tid og rom la grunnlaget for *utleiringen* av sosiale prosesser. Med utleiring mener Giddens (1990) at sosiale relasjoner løftes ut av den stedsspesifikke konteksten og rekonstrueres på tvers av tid og rom. Utleiringen har blant annet lagt grunnlaget for de moderne organisasjonsformene fordi sosiale systemer får evnen til å koordinere mange aktørers handlinger på tross av atskillelse i tid og rom. Koordineringen av aktørenes handlinger mu-

liggjøres med hjelp av *symbolske tegn* og *ekspertsystemer* som Giddens (1990) gir samlebetegnelsen *abstrakte systemer*. Penger er et klassisk eksempel på kontekstuavhengige *symbolske tegn* som kan brukes for å koordinere sosialt og geografisk atskilte aktører (Aakvaag 2008:273). Penger gjør det mulig å utføre transaksjoner mellom mennesker som ikke befinner seg i samme rom til samme tid.

Ekspertsystemer er institusjoner og organisasjoner som innehar vitenskapelig kunnskap og teknologisk ekspertise på arbeidsområdet sitt (Giddens 1990). Ekspertsystemene standardiserer sosiale strukturer og bidrar til å avkontekstualisere dem. Store deler av husholdningers aktiviteter i hverdagen knyttes til ulike ekspertsystemer (Halkier 1999:31). Fra vi fødes og gjennom hele livet er vi i kontakt med ulike former for ekspertsystemer. Noen av ekspertsystemene i samfunnet er omfattende slik som helsevesenet og skoleverket. Andre ekspertsystemer er mindre synlige. Leilighetene våre er tilknyttet allerede eksisterende infrastrukturer av ulike ekspertsystemer som gjør det mulig å leve moderne liv i moderne hjem. På grunn av den utbredte spesialiseringen har vi ikke grundig kunnskap om ekspertsystemer. Til forskjell fra Nattmannens lysskye virksomhet, som folk flest ikke ønsket å ha kunnskap om, er kunnskapen om dagens renovasjonsstruktur vanskelig tilgjengelig, selv for dem som ønsker å vite mer.

2.1.3 Risikoproduksjon og tillit

Ekspertkunnskapen i moderniteten fører med seg nye former for risiko. Giddens forståelse av risikosamfunnet er inspirert av Becks risikobegrep, og omfatter både personlig risiko og miljørisiko. Truslene mennesker er utsatt for kan være alt fra å bli ekskludert fra en sosial gruppe, til en atombombes utslettelse av alt liv på jord (Strandbu 2007:57). Et viktig kjennetegn ved risikoene som produseres i det senmoderne er at de, i hovedsak, ikke kommer fra naturen, men fra menneskeskapt "fabrikerede miljøer" som atombomber, forurensning og overforbruk (Kaspersen 2001:143). Giddens hevder, til forskjell fra Beck, at risikoene i det senmoderne er redusert, fordi mange av farene som mennesker tidligere sto overfor er løst gjennom vitenskapelig kunnskap og teknologisk innovasjon. Den største forskjellen fra tidligere tider er likevel måten risikoene er gjenstand for omfattende informasjonsflyt. Mennesker har i større grad et refleksivt forhold til risikoene som omgir dem, fordi mediene gir god tilgang på informasjon om ulike former for risiko (Kaspersen 2001:144-145). På den måten blir vi gjort oppmerksomme på hvilke farer som potensielt kan true oss. De medierte risikoerfaringene legger et grunnlag for informantenes fortolkning av implementeringsprosessen av UOK i intervju-

tuasjonen, og i kapittel 4 skal vi se nærmere på hvordan informantene fortolker kildesortering som en måte å håndtere miljørisikoen på.

Mennesker i det senmoderne samfunn lever, som sagt, med tilstedeværelse av ulike typer risiko. Spørsmålet er hvordan de klarer å leve med denne risikoen? Giddens (1991) svar på dette spørsmålet er at mennesker har en grunnleggende tillit til at ekspertsystemene fungerer som de skal.

Utleiringsprosessene og fremveksten av abstrakte systemer er avhengig av at flertallet av befolkningen har tillit til at systemene de er avhengige av fungerer slik de skal, uten selv å kunne kontrollere at de faktisk gjør det (Kaspersen 2001, Aakvaag 2008:275). Behovet for tillit oppstår fordi innsikt i moderne institusjoner ikke er tilgjengelig for menneskene som bruker dem. Selv skriver Giddens: "It will be a basic part of my argument that the nature of modern institutions is deeply bound up with the mechanisms of trust in abstract systems, especially in expert systems" (1990:83). Tilliten til abstrakte systemer som benyttes i hverdagen er blind, slik Giddens (1990) uttrykker det. Abstrakte systemer forutsetter ikke møter mellom individene som inngår i relasjonen. I det ansiktsløse samfunn er det også ansiktsløse tillitsrelasjoner (Giddens 1990:80-83). Den blinde tilliten begrunnes sjelden rasjonelt og i hverdagen kommer den til uttrykk ved at de abstrakte systemene og deres funksjon tas for gitt. Når vi skrur på vannkranen tar vi for gitt at det renner vann ut av den. Det samme gjelder for renovasjon. Vi har tillit til at REN henter og behandler avfallet som kastes i beholderen utenfor huset, selv om vi ikke selv kan kontrollere prosessen. Individuer blir bevisst på avhengighets- og tillitsrelasjonene i tilfeller hvor ekspertsystemenes tjenester endrer seg eller stopper opp. Oslos innbyggere ble i juni 2012 gjort oppmerksomme på avhengigheten til REN, da renovatørene streiket og avfallet ble stående å hope seg opp i gårdsrom og gater.

Tillit er likevel ikke en selvfølgelighet, men må hele tiden forhandles og re-forhandles (Aakvaag 2008:275). Når tillit settes på prøve, blir tillitsrelasjonen gjenstand for refleksivitet. Dersom du møter illeluktende hauger med avfall på din vandring gjennom byen svekkes kanskje tilliten du har til REN. Slik det kommer frem av kapittel 4 behøver mistilliten likevel ikke å være grunnlagt i konkrete opplevelser av at systemet ikke fungerer. Mistillit kan også komme av informasjon om det aktuelle abstrakte systemet. Dersom en troverdig kilde forteller deg at avfallet ikke blir behandlet slik REN selv opplyser om, må du ta informasjonen til etterretning og kanskje vil tilliten du har til REN svekkes. Å ha tillit til REN og UOK betyr også at du må ha tillit til at andre husholdninger kildesorterer og tillitsrelasjonen i UOK kan derfor sies å utvides. Du

skal ikke bare ha tillit til et ansiktsløst ekspertsystem, men også til mange tusen ansiktsløse mennesker.

2.1.4 Refleksivitet

Moderniteten konstitueres i og gjennom refleksivt anvendt kunnskap (Giddens 1990). Giddens mener at refleksivitet er et grunnleggende trekk ved menneskelig handling, men refleksiviteten har endret karakter sammenlignet med tidligere samfunnsformer. Det senmoderne samfunnet gjennomgår kontinuerlig en refleksiv prosess, som både eksisterer på individ- og institusjonsnivå. Han påpeker at det er utviklingen av midler for massekommunikasjon som legger grunnlaget for økt refleksivitet i moderniteten (Kaspersen 2004:426). Skriftspråket og senere andre kommunikasjonsmidler gjør det mulig for samfunnet å samle og lagre store mengder informasjon som brukes i refleksive prosesser. Institusjoner undersøker og reorganiserer seg selv, og sine praksiser, i lys av ny kunnskap. Her spiller både natur- og samfunnsvitenskap en sentral rolle. Renovasjonens utvikling er et eksempel på *institusjonell refleksivitet* ved at den har tilpasset seg samfunnet den opererer i, med hjelp av kunnskap om samfunnet og utviklingen av ny teknologi. På samme tid har menneskene som lever i samfunnet måttet tilpasse seg den teknologiske utviklingen av renovasjonen.

Den annen formen for refleksivitet er den individene retter mot seg selv. *Individuell refleksivitet* kommer av individenes frisetelse fra tradisjonelle bånd og forståelsesrammer, som tidligere la føringer for hvordan individene skulle handle (Halkier 1999:30). Tradisjonenes føringer er erstattet med et virvar av ulike muligheter å velge mellom¹. Selv i de situasjoner hvor individene handler i overensstemmelse med tradisjonen, må valget begrunnes. De refleksive valgene inngår i etableringen og vedlikeholdet av en helhetlig identitet, slik Giddens (1991) ser det. Identitetsutviklingen tar form av selvbiografiske fortellinger som individene bruker for å danne en forståelse av "hvem man er" og hvem man ønsker å være. Identitet sees i relasjon til tidligere hendelser og fremtidige visjoner. Samtidig er moralske ideer om hvem man er viktig for identitetsskaping.

Identiteten er et refleksivt prosjekt som hele tiden utvikles gjennom ny informasjon og nye erfaringer. En konsekvens av refleksiviteten er tvilen den med-

---

¹ Valgene individene gjør blir, i Giddens teori, ofte forstått i relasjon til begrepet *livsstil*. Valgene inngår da i former for livsstilspakker som den enkelte bruker. I denne rapporten studerer jeg ikke informantenes kildesortering i relasjon til deres livsstil og jeg velger derfor ikke å redegjøre nærmere for begrepet.

fører for individene. Individene i det senmoderne er tvunget til å velge og de må velge riktig (Halkier 1999:32). Individet spør seg selv om hun har tatt det riktige valget og bruker informasjonen hun har for å veie det ene valgalternativet opp mot det andre. Tvilen er ikke bare til stede i enkeltsituasjoner, det er også snakk om en eksistensiell tvil hos individene. Gjennom hele livet kjemper individet mot en diffus form for angst, og for opprettholdelse av selvverd. Giddens mener vi forsøker å kontrollere den underbevisste og diffuse angsten for å oppnå *ontologisk sikkerhet*. I barndommen er relasjonen mellom mor og barn viktig for individets følelse av ontologisk sikkerhet. I voksen alder opprettholdes den ontologiske sikkerheten blant annet ved å fylle dagene med rutiner for følelse av normalitet. "What happens is a flooding in of anxiety which the ordinary conventions of day-to-day life usually keep at bay" (Giddens 1991:37).

Tvil kan også oppstå i mindre endringsprosesser, slik som implementeringsprosessen av UOK. Informantene begrunner utvidelsen, eller fraværet av utvidelse, og denne refleksiviteten frembringer i flere tilfeller tvil om betydningen av husholdningens kastepraksis.

2.2 Perspektiver på avfall og kildesortering

Avfall står i et spenningsforhold mellom å være et produkt av kulturell meningsdannelse på den ene siden og å være fysiske, sanselige objekter med reelle konsekvenser på den andre. Forskning på det fysiske avfallet har fokusert på hva som skjer med avfallet etter at det er hentet hos husholdningene. Forskere har tilegnet seg kunnskap om fyllingenes faktiske innhold, mens andre aktører har brukt kunnskap om den nasjonale og globale avfallshåndtering til å kritisere systemene og forbrukerne. Enkelte av de tidlige bidragene innen avfallsforskningen har studert *avfallets relativitet* og i et slikt perspektiv er det menneskenes klassifikasjonssystemer som avgjør hva som må kastes og hva som bør tas vare på. Forskning har bidratt i en vitenskapelig kunnskapsproduksjon om avfall generelt og kildesortering spesielt, og en del av kunnskapen ser informantene ut til å ta i bruk når de reflekterer over kildesorteringens inntog i hjemmet.

2.2.1 Forsøplingsamfunnet

Avfall står i sterk forbindelse med forbruk. Avhending av gjenstander forstås i forbruksforskningen ofte som siste del av en *forbrukerprosess*, der forbrukerne (1) planlegger, (2) kjøper, (3) bruker og (4) kaster (Stø et al. 2008:246-247). Det som tas med inn i husholdningen finner på et tidspunkt også veien

ut. Derfor relaterer avfallsforskning avfallets innhold og mengde til samfunnet det ble kastet i. For arkeologer kan levninger av avfall gi mange verdifulle opplysninger om fortidens levesett. En leirpote med rester av mat kan si noe om pottens bruksområde. Pottens tilstand, om den er knust eller hel, kan på sin side være tegn på hvilken tilgang det var på leirpotter da den aktuelle potten havnet i avfallshullet (Eriksen 2010:8).

Prosjektlederne i The Garbage Project mente at den beste måten å forske på avfall, er å studere det fysisk. ”To understand garbage you need thick gloves and a mask and some booster shots” (Rathje og Murphy 2001:10). Fra midten av 1980-tallet utførte The Garbage Project arkeologiske studier av søppeldynger og gjennomførte utgravninger på blant annet New Yorks Fresh Kills på Staten Island. Rathje og Murphy (2001) forteller at de møtte en helt ny og ukjent verden da de ankom den første søppeldynga i 1987. Det var lite vitenskapelig kunnskap om fyllinger på den tiden og all kunnskap var derfor ny kunnskap. Deres arkeologiske prosjekt var først og fremst å avdekke hva som befant seg i haugene med avfall og prosjektets medlemmer kategoriserte gjenstandene og fikk oversikt over hva fyllinga inneholdt.

Andre avfallsforskere har studert mengdene avfall i relasjon til andre trekk ved samfunnet. John Hille (2012:69) viser i sin rapport at veksten i avfallsmengdene har vært tilnærmet lik veksten i det private forbruket siden 1992. I tiden etter andre verdenskrig har andelen brukbare gjenstander som kastes økt betraktelig og samfunnet har fått det beskrivende tilnavnet forsøplingssamfunn (bruk-og-kast-samfunn) (Eriksen 2011) eller throwaway society (O’Brien 2008). Med slike betegnelser av samfunnet følger gjerne en moralsk kritikk av menneskers livsstil og levesett.

Richard Girling (2005) er blant dem som mener at dagens avfallssituasjon har nådd et kritisk punkt. Han spår en dyster fremtid med tanke på verdenssamfunnets behandling av avfallet det produserer. Den mest urovekkende konsekvensen er, i hans øyne, søppelbergene. Både i havet og på landjorda utgjør de en delvis uløst og tikkende miljøtrussel. I boka *Rubbish! Dirt on our hands and crisis ahead* kritiserer han avfallshåndteringen i Storbritannia og retter fingeren mot myndighetens styring av avfallssektoren. Han gjengir tallfestet dokumentasjon som viser at avfallsproduksjonen hos husholdningene har økt og at verken deponeringen eller eksport av avfall er en ideell løsning. Ordningene for kildesortering er heller ikke optimale. Girling viser at eksport av kildesortert avfall som metall, batterier, flasker og annen plast får negative konsekvenser for menneskene og miljøet i de landene som mottar og behandler avfallet. Kildesortering er et alternativ, men dagens eksportordninger er det, slik han ordlegger seg, bare en annen form for deponering (Girling

2005:351). De negative konsekvensene av samfunnets avfallssystemer som Girling viser til er kjente problemstillinger i mediebildet og informanter også må forholde seg til denne formen for informasjon når de fortolker egen praksis i intervjusituasjonen.

2.2.2 Bærekraftig forbruk

Dagens forbruks- og avfallssituasjon har påvirket forbruksforskningen i retning av et fokus på bærekraftig forbruk. Da miljøproblematikk dukket opp på den politiske dagsorden i siste halvdel av 1960-tallet ble miljøproblemene forstått som myndighetenes ansvar, men i etterkant av Brundtlandsrapportens utgivelse i 1987 har sentrale aktører i den offentlige miljødebatten tillagt hvert enkeltindivid ansvaret for å løse miljøproblemene (Halkier 1999:12). Forståelsen av enkeltindividenes påvirkning på miljø og klima førte til en vending i den politiske miljøstrategien. I dagens marked har forbrukerne frihet til å kjøpe det de ønsker, men i et bærekraftig perspektiv følger det ansvar med denne friheten. Den politiske strategien er å påberope forbrukerne ansvar i stede for innføre forbud eller påbud og på denne måten påvirkes forbrukerne indirekte til å ta ansvar (Asdal og Jacobsen 2009:18-19).

Martin O'Brien (2008) er kritisk til den miljøpolitiske strategien og til forskningen på bærekraftig forbruk. Han motsetter seg ikke argumentet om at mengden avfall har økt betraktelig de siste hundre årene, eller at avfallet får fysiske konsekvenser på miljøet. Han er først og fremst kritisk til at avfallsforskerne produserer et unødvendig skremmebilde av dagens avfallssituasjon. O'Brien er blant annet uenig i den negative beskrivelsen av det moderne bruk-og-kast-samfunnet. "An important part of the problem with the throwaway society thesis is that is rooted in a family of ideas about the "crisis of waste" that confuses a moral critique and a sociological analysis of consumerism" (O'Brien 2008:84). O'Brien er kritisk til forståelsen av den grådige forbruker og mener den moralske kritikken av forbrukerne er feilslått. Avfallskrisen i moderniteten er heller en informasjonskrise. Husholdningene blir i det offentlige fremstilt som late, grådige og med en bruk og kast-mentalitet, som gjør at de skylder seg selv for noe de ikke behøver å skyldes seg selv for (O'Brien 2008:93). Mennesker som lever i dagens samfunn sløser ikke mer enn tidligere generasjoner, hevder O'Brien, og spør sine lesere om plastikk på en søppelhaug er mer sløseri enn aske i gatene. For å fremheve poenget sitt viser han til distinksjonen mellom å kvitte seg med noe (throw away) og sløse bort noe (waste). Mennesker i det moderne samfunn kaster kanskje større mengder gjenstander sammenliknet med før, men de ødsler ikke bort mer enn mennesker som levde i tidligere tider. Den økte gjennomstrømningen av gjenstander behøver ikke være negativt eller bety at man sløser fortsetter O'Brien. Han

argumenterer for at det blir feil å definere avfall som kildesorteres for sløseri, fordi det ikke kastes bort, men brukes på nytt. ”The bulk of the increase in household waste is accounted for by increases in recycling activity” (O’Brien 2008:92). Ved å kildesortere viser menneskene at de ikke ødsler bort gjenstander, men tar ansvar for at det som kastes kan komme til nytte.

O’Brien (2008) har et poeng i sin kritikk av forbruksforskningens moralske ansvarliggjøring av individene, men det er vanskelig å godta argumentet hans om at mennesker ikke sløser mer i dagens samfunn enn de gjorde tidligere. Selv om mye havnet i ovnen tidligere og ble aske, har generelle utviklings-trekk som industrialiseringen, den økte vareproduksjonen og emballasjeproduksjonen ført til en større gjennomstrømning av gjenstander i husholdningen. Denne gjennomstrømningen fører til at mer naturressurser, som for eksempel olje, hentes ut av naturen, omdannes til plast, og til slutt havner i hjemmenes avfallsdunk.

Slik det kommer frem av sitatet over har O’Brien en optimistisk forståelse av teknologiens bærekraftige potensial. *Økologisk modernisering* representerer en vending mot å forstå teknologien, ikke bare som skyld i, men også som del av løsningen på miljøproblemene (Strandbakken 2007:51). I et slikt perspektiv åpner teknologisk innovasjon for muligheten av en bærekraftig utvikling innenfor dagens samfunnsrammer. Dersom CO₂-utslipp kan fanges med hjelp av den rette teknologien, eller avfallet kan bli omgjort til nye gjenstander eller energi, behøver ikke samfunnets levesett være negativt, men bærekraftig. Forståelsen av teknologiens positive innvirkning på miljøet har fått betydning for hva forbrukeren selv legger i forbruk og miljøvern. Torvald Tangeland (2013) konkluderer i sin rapport, om forbrukeres miljøholdninger, at teknologioptimismen som idé har økt i den norske befolkning, samtidig som troen på forbrukerens makt har gått ned. Han presiserer at det likevel ser ut til at tanken om forbrukermakt og ansvar fremdeles står sterkt. Harald Throne-Holst (2012) utfordrer, i sin avhandling, forståelsen av begrepet teknologioptimisme. Han mener, på sin side, at det ikke nødvendigvis er teknologien i seg selv forbrukerne er optimistiske til, men heller samfunnsinstitusjonene som utvikler ny teknologi. Den *institusjonelle optimismen* bygger på en grunnleggende tillit til at den teknologiske innovasjonen som foregår innenfor offentlige og statlige samfunnsinstitusjoner kommer forbrukerne og det fysiske miljøet til gode (Throne-Holst 2012:221). I et slikt perspektiv er optimismen informantene uttrykker i intervjuene tegn på optimisme til REN som samfunnsinstitusjon og at deres utvikling av ny renovasjonsteknologi skal få bukt med avfallsutfordringene.

2.2.3 Avfallsets relativitet

Husholdningsavfall oppstår i prosesser hvor gjenstander ryddes, sorteres og kategoriseres. Ettersom samfunnet har endret seg, har også husholdningsavfallet endret karakter. Andre typer gjenstander enn tidligere havner i avfallsbeholderen, og noe av grunnen kan være at gjenstandene vi går til innkjøp av og omgir oss med skiller seg fra de som fantes i de tradisjonelle samfunnene. En annen grunn kan være at vi definerer andre gjenstander som avfall nå enn før (Strasser 1999).

Mary Douglas (1997) lanserte i boka *Purity and Danger* en forståelse av at skitt (dirt) og urenheter er relativt. Urenhet er ikke noe absolutt, slik hun ser det, men defineres ut i fra gjenstandens symbolske posisjon i forhold til andre objekter eller situasjoner. I forordet til den norske utgaven av boken oppsummerer Jorun Solheim Douglas' forståelse av det urenes relativitet. "Det urenes essens er ubestemmelighet – det som ikke passer inn i mønsteret – det uklare og formløse som lager kluss i kategoriene og som må elimineres eller omformes for å opprettholde kulturens egen klassifiseringssystem" (Solheim 1997:11).

Skittens tilblivelse forutsetter at det også eksisterer orden i form av kategorier og kulturelle klassifikasjonssystemer (Eriksen 2011:126). Mennesker skaper orden gjennom å konstruere kategorier. Når objekter befinner seg innenfor kategoriene de er tildelt er de rene. En gjenstand, en person eller en handling blir skitten når den har krysset kategoriens grense. Det urene er med Douglas' egne ord: "matter out of place" (Douglas 2002). For å illustrere dette beskriver Douglas hvordan skoens plassering på spisebordet overskrider etablerte kategorier og gjør skoene skitne. Selv bruker Douglas teorien om rent og urent, først og fremst, for å beskrive ulike sosiale fenomener og kulturelle ritualer.

Menneskers avfall er en nær slektning av Douglas' "dirt"-begrep (Eriksen 2011). I hjemmene utføres det systematiske klassifikasjonsprosesser der gjenstander plasseres på sine respektive plasser og det ubestemmelige, det som ikke passer inn i hjemmets kategorier, havner i avfallsdunken. Avfallsdunken har i og for seg blitt en egen kategori og fått en plassering på kjøkkenet. Douglas mente at ikke-kategoriserbare gjenstander er urovekkende og at mennesker i størst mulig grad forsøker å ta avstand til og fortrenge det. Fortrengningen av det urene kan kanskje bidra til å forklare avfallsets bortgjemte plassering i kjøkkenskapet. I kapittel 5 kommer det frem at informantene hadde vansker med å ha avfall stående synlig i hjemmet fordi de oppfattet det som urent og rotete.

Distinksjonen mellom rent og skittent er moralsk fundert og defineres ut i fra kulturelle klassifikasjonssystemer i historiske og sosiale kontekster (Douglas 2002). Som strukturfunksjonalist mente Douglas at alle samfunn streber etter orden, stabilitet og forutsigbarhet (Eriksen 2011:134). Distinksjonene mellom rent og urent i de primitive samfunnene mener hun kommer av bekymringer om at visse typer atferd kan bryte ned samfunnet. Derfor handler distinksjonsprosessene mellom renhet og urenhet også om moral. Samfunnets samvittighet blir personenes samvittighet (Douglas 1997:134). Ansvar for å kildesortere, i form av en moralsk forpliktelse, oppfattes ofte som en personlig samvittighet som signaliserer hvordan vi bør og ikke bør handle.

Forståelsen av det urene som ”matter out of place” i har vært til stor inspirasjon for senere studier av avfall og anomali. Douglas’ elev Michael Thompson (1979) utviklet en avfallsteori som behandler avfall som spesifikke kulturelle objekter. Grensen mellom brukelige gjenstander og avfall er relativ, mener Thompson, men avfallsteorien hans har en annen forståelse av avfalllets relativitet enn Douglas. Avfalllets relativitet går på gjenstandenes relative verdi for eieren. I *Rubbish Theory* vektlegger Thompson betydningen av eierens sosiale status og gjenstandens kulturelle plassering. Personers økonomiske livssituasjon er avgjørende for hvilke gjenstander de har anledning til å kaste (Thompson 1979). Fattige har lite å kaste, mens rike har mulighet til å kaste mye. Gjenstanders verdsetting kan, i følge Thompson, også si noe om samfunnet de beholdes og kastes i. Ulike kulturer verdsetter ulike ting eller verdsetter samme ting ulikt. For å studere hva som verdsettes i et samfunn må tingene som anses som verdiløse studeres. Avfall er sosialt definert og det er sosiale krefter som bestemmer hvor grenser går mellom verdifull og verdiløs.

2.3 Handling

Teorien som til nå er presentert bidrar til å analysere informantenes fortolkninger av implementeringen av UOK. Den videre teoretiske gjennomgangen belyser hvordan kildesorteringen blir tatt i praktisk bruk i husholdningene. Avfallshåndtering er først og fremst noe som gjøres. Det er handlinger, men hva er en handling? Først presenteres to ulike sosiologiske forståelser av handling, før det blir gjort rede for Giddens begrep om sosial praksis.

2.3.1 Perspektiver på handling

I sosiologisk teori er det ulike forståelser av mennesker og deres handlinger. Handlingsteorien kan grovt deles i to hovedretninger som knytter seg til hver sin side av den gjennomgripende faglige diskusjonen om hvorvidt aktører

eller strukturer har kausal forrang i samfunnslivet (Aakvaag 2008:30). På den ene siden har vi dem som fremhever det regelmessige og forutsigbare ved menneskers handlinger, et syn som ofte henger sammen med en forståelse av at sosiale strukturer styrer handlinger, enten gjennom kroppslig internalisering eller ytre strukturer. På den andre siden har flere teorier fokusert på at mennesker er kreative og selvstendige, og handler på en overskridende måte. Dette er en forståelse som er tilknyttet synet på aktørens forrang fremfor strukturenes (Aakvaag 2008:31). Et annet aspekt ved menneskers handlinger som de sosiologiske teoriene ikke enes om er *motivet* for handling (Aakvaag 2008:32). Forståelsen av menneskers motiver har gått i to retninger hvor den ene retningen behandler individet som en moralsk aktør motivert av verdier, mens den andre teoretiske retningen ser på individet som en rasjonell aktør, drevet av motiver som egen nytte (Aakvaag 2008:32).

Forbruksforskningen har vært opptatt av forbrukerens motiver for handling, noe Methi (2000) kaller *holdning-handlingsparadigmet*. Holdning-handlingsparadigmet har vært gjenstand for kritikk. Kritikerne mener at det er for snevert å avgrense seg til å studere motiver for atferd ved hjelp av forenkede modeller. Dag Østerberg hevder til og med at det ikke nødvendigvis eksisterer en kobling mellom motiv og handling.

”De som vil årsaksforklare handlinger, vil blant annet prøve å konstruere motivet, handlinger og forholdet mellom dem slik at handlingen følger med logisk nødvendighet av motivet. Men ingen handling følger med logisk nødvendighet av et motiv eller en hensikt” (Østerberg 1986:11).

Rapportens forskningsspørsmål gir støtte til kritikken av holdning-handlingsparadigmet. En grunnleggende antakelse i denne studien er at handlinger i hverdagen ikke alltid styres av veloverveide motiver.

2.3.2 Sosial praksis

Hva styrer menneskers handlinger om de ikke styres av strukturer i samfunnet eller selvstendig tenkende og nyttemaksimerende individer? Handling styres av rutiner, hevder Giddens (1984) og hverdagens handlinger preges av en automatisk flyt av tatt forgitte handlinger. Derfor må ikke handling forstås som enkeltstående aktiviteter, men som en prosess, eller som en strøm av begivenheter som ikke har noen begynnelse og ikke har noen slutt (Giddens 1984:60-61). Giddens betegner menneskers handlinger for *sosial praksis*. Samfunnet består av sosiale praksiser som produseres og reproduseres på tvers av tid og rom (Kaspersen 2004:419). Agent-begrepet står sentralt i definisjonen av sosial praksis. Giddens forstår agentene som kyndige (knowledgeable) og den sosiale praksisen utføres dermed av aktivt handlende og kyn-

dige subjekter, som besitter kunnskap om det de gjør. En del av kyndigheten individene har er den sosiale kyndighet. Individene orienterer seg hele tiden mot andre mennesker og tilpasser sine egne handlinger i relasjon til andre (Giddens 1984:71). Giddens (1984) omtaler selv denne formen for kyndighet: det sosiale livets overvåkende karakter. Selv om Giddens forstår individene som kyndige, presiserer han at de også er underlagt strukturelle føringer i samfunnet. Strukturer konstitueres, produseres og reproduseres gjennom menneskers sosiale praksis og menneskers handlinger er, for Giddens, en strukturasjonsprosess.

I strukturasjonsteorien ligger hovedinnvending mot de tidligere strukturalistiske og voluntaristiske handlingsteoriene. Menneskers handlinger styres verken bare av strukturer eller bare av rasjonell overveiing. Derfor bør man ikke betegne relasjonen mellom aktør og struktur for dualisme. Relasjonen mellom de to kan bedre beskrives som en *dualitet* (Kaspersen 2001:52). Dualiteten mellom individ og samfunn innebærer at aktører og strukturer påvirker hverandre gjensidig. På den ene siden utgjør strukturer i samfunnet summen av all individuell handling og på den andre siden er menneskers handlinger også strukturert av samfunnets organisasjoner og institusjoner.

Individet er som sagt kyndig og har kunnskap om de fleste handlinger hun foretar seg. Kunnskapen som benyttes for å utføre den sosiale praksisen formuleres sjelden eksplisitt, men er i stede en *praktisk bevissthet* (Kaspersen 2001:55). Den praktiske bevisstheten refererer til en type taus og kroppsliggjort kunnskap hos individene, som det er vanskelig å gjøre rede for (Johansson 1995:42, Kaspersen 2004:420). Mennesker vet med andre ord hvordan de skal handle. Du har lært deg å sykle, selv om du ikke kjenner til de fysiske prosesser i kroppen. Huset rengjøres uten at du kan si noe om hvilke bakteriekulturer som forsvinner. Handlinger som skjer på det praktiske bevissthetsnivå er også refleksivt regulerende (*reflexiv monitoring of conduct*) (Giddens 1984:44). Individet vurderer hva hun gjør, hvordan andre reagerer på handlingene hennes og hvilke omstendigheter handlingen utføres i, og ut i fra denne overvåkningen regulerer hun egen handling. Den praktiske bevisstheten har også en annen funksjon for menneskene. Den bidrar til å redusere kompleksiteten i avgjørelser og skaper en følelse av normalitet (Giddens 1984). Selv om den praktiske bevisstheten er det dominante bevissthetsnivået og den mest forekommende modusen i hverdagen, er den ofte oversett til fordel for den eksplisitt formulerte bevissthet.

Dersom du blir spurt hvordan du sykler eller hvorfor du gjør rent vil aktivitetene være gjenstand for *diskursiv bevissthet*. Når handlinger er gjenstand for diskursiv bevissthet formuleres personenes refleksivitet eksplisitt overfor en

tilhører eller en selv. Aktivitetene reflekteres over enten av eget eller andres initiativ. De sosiale praksisene, som i utgangspunktet var del av en strøm handlinger, brytes opp og belyses som enkeltstående handlinger. Bruddet med hverdagens rutine kan komme av endringer i de fysiske omgivelser, som for eksempel at det ligger blå og grønne poser på dørmatta eller i postkassa. En annen form for rutinebrudd er i de tilfeller hvor aktøren blir bedt om å reflektere over egne handlinger. Intervjuene som ble gjennomført i forbindelse med rapporten er typiske situasjoner hvor den diskursive bevisstheten aktiveres. På oppfordring reflekterte informantene over egen avfallshåndtering som i hverdagen preges av praktisk bevissthet. Diskursiv bevissthet åpner ikke bare for forklaringer av egne handlinger. I aktørens evne til erkjennende kunnskap ligger også *endringspotensialet* (Kaspersen 2004:420). Den diskursive bevisstheten kan føre til at vi endrer handlingsmønstrene våre, mens den praktiske bevisstheten har potensiale for kontinuitet. Noe som vil si at vi fortsetter å utføre det endrede handlingsmønsteret. En av informantene reflekterer over kildesorteringens overgang fra refleksivitet til rutine. Hun forteller at hun valgte å kildesortere på bakgrunn av noen reflekterte grunner, men mener at kildesorteringen hun nå utfører ikke lenger er refleksiv, men igjen har blitt rutinepreget.

Giddens handlingsteori er kritisert. Kritikken går først og fremst ut på at Giddens egen beskrivelse av individene fremstiller dem som mer autonome og mindre styrt av strukturer enn strukturasteorien i utgangspunktet gir uttrykk for. Giddens klarer med andre ord ikke å balansere beskrivelsene av individenes kyndighet og deres plass i allerede eksisterende samfunnsstrukturer og blir dermed kritisert for å undervurdere strukturenes makt over individene (Strandbakken 2007:101).

2.4 Hjemmet

Kildesortering er en hverdagshandling og av den grunn blir hverdagen brukt som analytisk og metodisk utgangspunkt for studien av husholdningenes motakelse av UOK. Halkier beskriver forståelsen av hverdag som: ”en særlig form for sociale relationer prægede af nærhed, indlevelse, gjensidighed og common sense social meningsdannelse” (Halkier 1999:48). Perspektiver på hverdagsliv fokuserer på folks handlinger og fortolkninger i samspill med andre. I Skandinavia er hverdagsanalyse i stor grad koblet til det private hjem og husholdningenes sfære (Methi 2000:43). Det er flere egenskaper ved hjemmet, og dens beboere, som kan ha betydning for implementeringen av UOK. Både hjemmets funksjon som sted for fritid og hvile, og dens utforming og størrelse kan ha betydning for husholdningenes implementering av UOK.

2.4.1 Hjemmets funksjon

I moderniteten har det blitt en tydeligere differensiering mellom de offentlige og private sfærer (Chaney 2002). I det offentlige rår markedskreftene, mens hjemmet har blitt stedet for tilbaketrekning og hvile (Frykman og Lögren 1994). Hjemmet skal være behagelig å oppholde seg i og forbruk knyttet til husholdningen har beveget seg i retning av å fremme komfort, renhet og bekvemmelighet (comfort, cleanliness og convenience) (Shove 2003:3). Elisabeth Shoves (2003) perspektiv på rengjøring i hjemmet er nyttig fordi det viser til en generell tendens ved utviklingen av det moderne samfunn hvor mennesker fjerner seg mer fra avfallet og lukten de selv produserer. Hun peker blant annet på at rengjøringsteknologi som vaskemaskin, vannklosett og støvsuger har gjort det mulig å sette standardene for renhet høyere, men at denne teknologien også virker inn på de sosiale ideene om orden og renslighet (Shove 2003:82). Renovasjon kan sees i sammenheng med samfunnets bevegelse bort fra skitten og lukten. Med tanke på avfallshåndterings utvikling, fra nattmannens tid til i dag, handler renovasjonens moderne historie om å maksimere renheten og bekvemmeligheten for innbyggerne i Oslo.

Å håndtere avfall handler om å gjøre det rent. Douglas' teori beskriver hvordan definisjonen av avfall innenfor husholdningen er relativ ut i fra personenes og samfunnets klassifikasjonssystemer. Shove (2003) bidrar på sin side til å studere hjemmets funksjon som stedet for renhet og komfort, som avfallet i noen tilfeller bryter med. I implementeringsprosessen av UOK er det verdt å spørre om kildesorteringen er en del av bevegelsen bort fra avfall og lukt, og om UOK tilfredsstiller kriteriene for komfort, renhet og bekvemmelighet. Kildesortering kan nærmest oppleves som et skritt tilbake. Avfallsbeholderne tar mer plass og endringsprosessen medfører mindre bekvemmelig avfallshåndtering for husholdningene. Samtidig kan oppdelingen og skylleprosessen være med på å gjøre avfallet renere. Opplevelsen av kildesorteringens renhet og urenheter blir nærmere diskutert i kapittel 5.

2.4.2 De fysiske grenser

Den sosiale praksisen mennesker inngår i påvirkes ikke utelukkende av sosiale strukturer, men også av de fysiske objektene man bruker i hverdagen og omgivelsene man oppholder seg i. En av de mest innlysende egenskaper ved et hjem er dets utforming og type. Det vil si om boligen er en leilighet, et rekkehus eller en enebolig. Kasin (1993) viser, i sin rapport, at boligtypen og boligens størrelse hadde betydning for husholdningens sorteringsfrekvens. Boligtypen gir husholdningene ulike forutsetninger for kildesortering. Kasin (1993) trekker blant annet frem transporten av avfallet ut av boligen. Han

presiserer at avfallet har en annen transportetappe fra øverste etasje i en boligblokk på Ammerud og ned til den felles avfallsbeholderen, enn fra kjøkkenet og ut til avfallsdunken på en gård i Hallingdal. Kasins funn kan også tyde på at boligens størrelse er av betydning. I små byleiligheter kan det virke mer krevende å utvide antallet avfallsdunker, enn i hjem med romsligere kjøkken. Shove (2003) har likevel et godt poeng når hun understreker at det har foregått en stor grad av standardisering av hjemmene de senere årene. Kjøkkenskapet under vasken, hvor avfallet oppbevares, produseres med relativt standardisert størrelse. Standardisert kjøkkeninnredning kan føre til at husholdningene har relativt like forutsetninger for oppbevaring av de nye avfallsfraksjonene, nesten uavhengig av boligens størrelse.

Det er viktig å ha i tankene at det kan være andre faktorer som også er viktige for relasjonen mellom sorteringsfrekvens og boligtypen, deriblant sosioøkonomisk status, men dette vil ikke diskuteres i noen utstrakt grad i den videre rapporten.

2.4.3 Relasjoner i hjemmet

De sosiale relasjonene vi har innenfor hjemmets fire vegger har betydning for hvordan hverdagens handlingsflyt utarter seg, fordi handlinger skjer i samspill med andre mennesker. Den praktiske implementeringen av UOK påvirkes av den sosiale dynamikken innenfor husholdningene, men hva kjennetegner de nære relasjonene i hjemmet og hvordan er forholdet mellom hjemmets relasjoner og husholdningens avfallshåndtering?

Relasjonene i hjemmet har endret seg i løpet av de siste tiårene og kan forstås som del av den generelle tendensen i senmoderniteten hvor individet frisettes fra tradisjonens bånd og blir et refleksivt prosjekt (Giddens 1993). Mennesker forplikter seg i økende grad til abstrakte systemer, men i mindre grad til familien, hjemmet og lokalsamfunnet (Kaspersen 2001:153). Tillitsrelasjonene i hjemmet og familien var tidligere med på å opprettholde individets ontologiske trygghet, men uten slike sterke bånd må individet søke den ontologiske tryggheten og sin selvidentitet i nære og intime relasjoner. Idealtypen av en slik nær relasjon betegner Giddens (1993) en *ren relasjon*. Han definerer den rene relasjon som en sosial relasjon partene går inn i for relasjonenes egen skyld, ”and which is continued only in so far as it is thought by both parties to deliver enough satisfactions for each individual to stay within it” (Giddens 1993:58). De rene eller intime relasjonene kan være mellom personer som inngår i seksuelle forhold, vennskap, men også mellom dem som lever sammen i samboerskap og ekteskap. Den største endringen er at betingelsene for forholdet nå er gjenstand for forhandlinger mellom partene og den nære rela-

sjonens nye karakter fører, slik Giddens (1993) ser det, til mer emosjonell og seksuell likhet mellom kjønnene.

Giddens' påstand om større likhet mellom kjønnene er kritisert. Lynn Jamieson (1998) viser til flere kvantitativt og kvalitativt baserte undersøkelser som tyder på at de tradisjonelle kjønnsrollemønstrene er i utstrakt bruk i de britiske hjem. Jamieson (1998) er rystet over Giddens' teori fordi hun mener den tilslører strukturer som finnes i samfunnet. Teorien om rene relasjoner fører med seg en forståelse av at ulik behandling av kjønnene ikke lengre eksisterer, noe hun mener det fremdeles gjør.

I Norge har rengjøring av hjemmet og dens beboere tradisjonelt vært kvinners oppgave, og avfallshåndteringen kan med enkelthet kobles til diskusjonen om husholdningers kjønnsrollemønstre. Hjemmets renhet har i lang tid blitt satt i relasjon med kvinnens femininitet og attraktivitet som hustru, og renheten ble blant annet demonstrert for omverden ved å tørke klesvasken ute, vaske vinduer og luften sengetøyet (Klepp 2006:197-201). Standardene for hjemmets renhet har sunket de siste tretti år, i takt med kvinnenes inntog i arbeidslivet. Samtidig har de sosiale kravene til personlig hygiene økt. Kroppen skal ikke avgi lukt, og derfor må kroppen og klærne vaskes ofte. Luktløshet er en viktig indikator på om kroppen og klærne er rene, og det samme ser ut til å være tilfellet for hjemmet. Flere av informantene fortalte at de mente at matavfallet var en utfordring for implementeringen av UOK, fordi det lukter.

Tidligere forbruksforskning har vist at kvinner er mest interesserte i miljøvennlig forbruk, og i større grad enn menn rapporterer at de kildesorterer husholdningsavfallet (Enger 1995, Lavik 1997). Halkier (1999) forklarer denne tendensen med at kvinner fremdeles har hovedansvaret for husarbeidet. Ansvar for håndtering av husholdningsavfallet kan blant annet komme til uttrykk gjennom samvittighetsfølelser. Methi (2000) observerte for eksempel i sin studie at samvittighet oftere ble trukket frem som motivasjon for å kildesortere blant de kvinnelige, enn blant de mannlige informantene. Den samme tendensen er å finne i denne rapporten. De kvinnelige informantene brukte begrepet om samvittighet i mer utstakt grad enn de mannlige informantene.

2.5 Teori og analyse

Teoriene det er gjort rede for i dette kapittelet brukes for å belyse rapportens todelte forskningsspørsmål. Modernitetsteorien til Giddens fungerer som rapportens overordnede teoretiske rammeverk, men begrepene om tid/rom, utlei-

ringsprosessene, risikoproduksjon, tillit og refleksivitet bidrar først og fremst i analysen av informantenes fortolkninger av implementeringen av UOK. Begrepet om sosial praksis er viktig for den analytiske behandling av den praktiske implementeringen av UOK i husholdningene. Hjemmet og hverdagen er implementeringsprosessens handlingskontekst, og teoriene om hjemmets fysiske utforming og sosiale relasjoner bidrar i diskusjonen om hvordan de praktiske barrierene og den sosiale dynamikken skaper rom for og hindrer implementeringen. Douglas' teori om rent og urent brukes på to nivåer i analysen, både på et abstrakt samfunnsnivå og på et hverdagsnært analytisk nivå. På det abstrakte analytiske nivået bidrar teorien til å vise hvordan klassifikasjoner mellom rent og urent har en moralsk funksjon som fungerer samfunnsoppretholdende. På det hverdagsnære nivået, som er det mest sentrale i rapportens analyse, blir Douglas' teori brukt til å analysere informantenes hverdags erfaringer med avfallet og hvordan de ulike fraksjonene oppfattes som overskridende.

3 Metode

I dette kapitlet drøftes og begrunnes valget av en kvalitativ metodisk tilnærming, med dybdeintervjuer som innsamlingsteknikk. Den kvalitative forskningens refleksive karakter gjør det viktig å foreta vurderinger av hele forskningsprosessen, fra det forberedende arbeidet med rekruttering og utarbeiding av intervjuguider, via gjennomføringen av intervjuene og til behandlingen av datamaterialet. Datamaterialet skapes i samspillet mellom informantene og forskeren i intervjusituasjonen, og i dette kapitlet blir det foretatt refleksjoner om hvilken betydning forskereffekten, selvpresentasjon og intervjukontekst fikk på datamaterialet og analysen.

3.1 En kvalitativ metode

Rapporten studerer informantenes fortolkninger og praktiske erfaringer med implementeringsprosessen av UOK (den utvidede ordningen for kildesortering). Det foreligger lite forskning på hvordan nye systemer for kildesortering blir tatt i bruk i husholdningene, og i denne studien er derfor vært viktig å ha en eksplorativ og åpen innstilling til feltet. I en eksplorativ studie vil den kvalitative forskningsopplegget være det beste å bruke fordi det egner seg til å studere få enheter med hensyn til mange ulike variabler (Grimen 2007:238). Den kvalitative metoden er innholdssøkende og bidrar til å klargjøre studieobjektets eller fenomenets karakter (Widerberg 2001:15). Det er behov for mer forskning på kildesortering og en kvantitativ undersøkelse vil kunne føre med seg interessante resultater. Dersom rapporten hadde hatt til hensikt å få *breddeforståelse* om kildesorteringen, ville en kvantitativ studie vært på sin plass, men for denne rapportens todelte forskningsspørsmål er den kvalitative metoden å foretrekke fordi den gir fyldige data, *dybde* og innsikt i en endringsprosess innenfor husholdningen.

Et forskningsopplegg består av ulike faser for spørsmålsformulering, dataproduksjon og analyse. I kvalitativ metode er overgangene mellom de ulike fase-

ne glidende og prosessen kan forstås som en hermeneutisk spiral (Grimen 2007:256-257). Forskeren går inn i prosjektet med kunnskap som medfører at det stilles noen bestemte spørsmål til informantene. Gjennom datainnsamlingen og lesning av teori på feltet, blir det foretatt endringer og presiseringer av spørsmålene, som i sin tur virker inn på analysen.

3.1.1 Dybdeintervju

For å besvare forskningsspørsmålet er det gjennomført ti kvalitative dybdeintervjuer. Widerberg (2001) hevder at det kvalitative dybdeintervju ofte velges av vane og tradisjon, fremfor en vurdering av hva som best bidrar til å besvare forskningsspørsmålet. Hun oppfordrer til å foreta omhyggelige vurderinger av metoden i forkant av datainnsamlingen, og derfor blir her gjort rede for hvilke vurderinger som er foretatt i forbindelse med valg av kvalitative dybdeintervju som metode.

En eksplorativ og innholdssøkende studie av erfaringer med implementeringen av UOK, bør søke innsikt i personlige refleksjoner, og samtalen er et godt utgangspunkt for å studere personlige refleksjoner (Thagaard 2006:11). I tillegg bør studien komme seg over dørterskelen og inn i husholdningene. Repstad (1998) påpeker at samtalen i feltet ofte er å foretrekke, fordi samtalen under intervjuet foregår på et nøytralt sted og blir derfor mer kunstig. Han har et godt poeng. Det ville vært interessant å gjennomføre deltakende observasjoner i hjemmet og intervju personene i husholdningen som en integrert del av et feltarbeid. Alternativt kunne jeg tilbragt en hel dag sammen med enkelte personer og observert hvordan de kastet avfallet sitt. Konklusjonen var likevel at den deltakende metoden vanskelig lot seg gjennomføre i dette prosjektet. Avfallshåndtering som aktivitet er spredt ut i tid og inngår som del av flere uavhengige aktiviteter i hverdagen. Det ville antakelig bli tidkrevende å rekruttere informanter som var villige til å delta, og prosjektets tidsavgrensning satte en stopper for den deltakende observasjonen.

Det er noen klare fordeler med det kvalitative forskningsintervju som metode i prosjektet. Gjennom intervjuene satte informantene ord på fortolkningene de hadde av UOK, og på grunn av intervjusamtalens *fokuserte* karakter var det mulig å få innsikt i implementeringsprosessens refleksive og praktiske sider. Samtalene i et intervju er mer fokuserte i den forstand at jeg i større grad enn i den deltakende observasjonen kunne styre samtalen og rekkefølgen for temaene som ble tatt opp (Kvale 1997:39). Kontrollen over samtaletemaene gjorde at informantene fikk anledning til å reflektere over UOK i tilknytning til flere ulike tema som var interessante for analysen. Det var et ønske fra min side å foreta intervjuene hjemme hos informantene, fordi konteksten for in-

tervjuet ville være den samme som hverdagens avfallshåndtering skjer i. Ønsket ble tydeliggjort overfor informantene i forkant av intervjuene, men kun fem av de ti informantene foreslo å ha intervjuene hjemme hos seg selv. I intervjuene som foregikk utenfor hjemmet presenterte informantene likevel nyanserte beskrivelser av hvordan kildesorteringens ble en del av informantenes hverdag.

3.1.2 Observasjon

I metodelitteraturen knytter det seg usikkerhet til hvorvidt intervju er en optimal metode for å gi informasjon om hverdagspraksiser. Intervjuer er gjenfortellinger av hendelser og preges av å være formet av informantenes forståelse (Thagaard 2006:83). På grunn av det kvalitative intervjuets refleksive karakter mener flere at intervjuer ikke gir informasjon om det implisitte, nonverbale eller individenes vaner. Strandbu (2007) sier seg uenig i en slik kritikk. Hun mener intervjuer også kan fortelle om ikke-refleksive vaner og tattforvittheter. Slik informasjon gis blant annet gjennom umiddelbare, ikke-refleksive responser som forteller: sånn kvitter vi oss med avfall i denne familien. Alle informantene hadde utsagn av denne typen og de ga nyttig informasjon om informantenes avfallshåndtering.

I tillegg til å lytte på det vedkommende sier, gir den kroppslige kommunikasjonen oss et inntrykk av personen og hans budskap (Goffman1974:12). Vi *avgir* og leser samtalepartnerens kroppslige tegn og kommunikasjonen mellom mennesker består ikke bare av verbale ytringer, men også av nonverbal kommunikasjon. Den nonverbale kommunikasjonen i intervjuene ble først og fremst brukt til å tolke om informantene følte seg selvsikre, usikre eller ukomfortable i løpet av intervjuet. Kroppsspråk som formidlet usikkerhet og ukomfortabelhet var spesielt iøynefallende når informanter som ikke kildesorterte skulle gjøre rede for og begrunne egen avfallspraksis, mens informantene som kildesorterte viste større grad av trygghet. Observasjonene av informantenes kroppsspråk ga på denne måten informasjon om de moralske forventningene som er knyttet til temaet kildesortering.

Fem intervjuer foregikk hjemme hos informantene, og i den forbindelse ble det foretatt observasjoner av avfallssystemet deres. Noen viste frem kjøkkenet og avfallssystemet sitt, andre serverte, ryddet og kastet maten i etterkant av intervjuet. En informant tilberedte og ga barnet sitt mat underveis i intervjuet. Gjennom å observere informantenes aktiviteter i hjemmet ble hjemme-hos-intervjuene en form for deltakelse på feltet, selv om det var informantenes uttalelser som sto i fokus. Observasjonene hjemme hos informantene viste seg å være spesielt nyttig i ett tilfelle. En informant ga, i intervjuet, uklare svar på

om husholdningen hennes kildesorterte eller ikke. Observasjonene ga i dette tilfellet viktig informasjon til det analytiske arbeidet i ettertid. Informanten hadde en beholder med grønn pose inne i kjøkkenskapet, men det var likevel tydelig at restavfallsbeholderen var mest i bruk. Under intervjuet serverte hun mandariner, og da intervjuet var avsluttet kastet hun mandarinskallet i beholderen for restavfall, og kommenterte at hun ofte lot den type avfall havne i restavfallsbeholderen. Observasjonen i dette intervjuet medførte at denne informantens kildesortering forstås som en ”delvis-” kildesortering.

3.2 Forberedelser

3.2.1 Forforståelse

På terskelen inn i et forskningsprosjekt og gjennom hele forskningsprosessen er det viktig å reflektere over hvordan egne erfaringer og forforståelser vil komme til å påvirke prosjektet. Forforståelsen min som forsker spiller en avgjørende rolle gjennom hele prosessen, fra valg av tema og utforming av forskningsspørsmål til datainnsamling og analyse.

I prosjektets oppstartsfasen fikk jeg spørsmål av veileder om jeg var idealistisk tilknyttet temaet. Hun var, slik jeg forsto spørsmålet, bekymret for at jeg i for stor grad hadde fastlagte forforståelser som ville fungere ledende for hva jeg lette etter og hvilke svar jeg fikk. Konfrontert med spørsmålet om forforståelse tidlig i prosessen, fikk jeg anledning til å reflektere over om valget av kildesortering som tema var styrt av idealistiske intensjoner og hvilke forutinntatte forforståelser jeg hadde av kildesortering.

Interessen jeg har for miljøvern hadde betydning for valg av tema. Selv om miljøvern har vært et personlig interessefelt over en periode har det aldri vært en lidenskapelig interesse. Jeg har aldri vurdert å melde meg inn i en miljøorganisasjon, men har gjennom studietiden utviklet en form for teoretisk interesse for miljøvern. Slik jeg ser det er ikke interessen min for miljøvern et hinder for rapporten, men heller noe som skaper motivasjon og entusiasme. Det må presiseres at studien av kildesortering ikke bare er en studie om miljøvern. Kildesortering handler om mye mer og utfyller også et annet faglig interessefelt, nemlig forholdet mellom kulturell meningsdannelse og hverdagsaktiviteter. Sammenstilt er kildesortering en konkretisering av et mer overordnet interessefelt, som dreier seg om forholdet mellom den ofte konfliktfylte kulturelle meningsdannelsen om miljø- og klimaspørsmål, og individers egne hverdagspraksiser. Av den grunn er det mulig å si at min fagbakgrunn har bidratt til å forme forforståelsen jeg gikk inn i prosjektet med.

De personlige erfaringene jeg har med både den gamle og den nye formen for kildesortering har gitt meg en forståelse av at positiv innstilling til kildesortering ikke alltid overføres til handlinger i hverdagen. Selv om min mor mener at hun var en pionér innen kildesortering av papir på arbeidsplassen sin på 1980 tallet, var det aldri et spesielt strengt regime for avfallssortering innenfor husholdningen. Det meste vi kastet havnet i boksen for restavfall, med unntak av papir, vinflasker og drikkeflasker. Metallemballasjen ble med jevne mellomrom fraktet til returpunktet, men mye forsvant ubemerket ned i restavfallet. Den første erfaringen jeg fikk med UOK var da kollektivet jeg bodde i fikk posene i posten. Selv om samtlige medlemmer av kollektivet var enige om at vi skulle kildesortere kom vi aldri helhjertet i gang. Da vi flyttet ut hang posen for plastavfall fremdeles på kjøkkenets dørhåndtak i mangel på innkjøpte avfallsdunker.

3.2.2 Intervjuguiden

En intervjuguide skal inneholde intervjuenes planlagte samtaletemaer, men det er opp til forskeren hvor strukturert intervjuene skal legges opp (Kvale 1997:76). Det ble utformet to semistrukturerte intervjuguider som er delt inn i tre tematiske nivåer, nærmere bestemt hovedtema, undertema og forslag til spørsmål. Hovedtemaene er valgt på bakgrunn av teoretisk antakelser, mens undertemaene fungerte som spesifiseringer av hovedtemaene. Til hvert undertema sto det forslag til spørsmålsformuleringer som kunne benyttes dersom det falt seg naturlig i intervjuene (se vedlegg 1). Noen av spørsmålene var formulert åpne, mens andre var direkte spørsmål om forståelser eller praksiser. Informantene er både personer som kildesorterer og personer som ikke kildesorterer. Derfor ble det utformet to intervjuguider der spørsmålene er tilpasset informantenes avfallspraksis. I arbeidet med intervjuguiden var også hensynet til intervjuets dramaturgiske oppbygging og dynamikk viktig. Intervjuguidens dramaturgi handler om spørsmålenes strategisk valgte rekkefølge som skal ta hensyn til det emosjonelle i intervjusituasjonen (Thagaard 2006:94). Intervjuer legger i varierende grad vekt på nyanserte beskrivelser av fenomener på den ene siden og utdyping av oppfatninger på den andre (Kvale 1997:75). Spørsmålene i intervjuguiden var formulert slik at de både stilte beskrivende og fortolkende spørsmål. Det var en gjennomtenkt strategi å plassere de deskriptive spørsmålene i forkant av de reflekterende spørsmålene. Denne rekkefølgen er valgt fordi informantenes refleksjoner om kildesortering, i minst mulig grad, skulle legge føringer for beskrivelsene av hverdagspraksisen.

3.2.3 Utvalg og utvalgsriterier

I kvalitativ forskning står forskeren overfor en rekke utvalgsproblemer (Grimen 2007:242). Et av prosjektets første utfordringer var å finne frem til et utvalg som var *strategiske* i forhold til forskningsspørsmålet. Forsknings-spørsmålet søker innsikt i en implementeringsprosess som omfatter hele Oslos befolkning og retter seg mot en bred gruppe mennesker. En grunnleggende sosiologisk innsikt er at personers forståelser og handlinger henger sammen med deres posisjon i samfunnet. I dette tilfellet vil det si at personene som blir intervjuet om kildesortering, har betydning for hvilke fortolkninger som kommer til uttrykk og hvilke beskrivelser som blir gitt av implementeringsprosessen. Det er åpenbart slik at ulike grupper i befolkningen erfarer kildesorteringen ulikt, men hvilke grupper er det relevant for denne rapporten å studere og se i forhold til hverandre? Slik situasjonen er i dag foreligger det ingen tilgjengelige data som kan gi breddeinformasjon om UOK i Oslo. Det er utfordrende å gjøre en kvalitativ studie av et lite utforsket felt, hvor det ikke foreligger undersøkelser som kan peke ut et relevant utvalg. Løsningen ble et utvalg, til dels konstruert gjennom en *teoretisk utvelging* og til dels gjennom egne antakelser om feltet (Thagaard 2006:53).

Det første utvalgsriteriet relaterte seg til husholdningens avfallspraksis og det var ønskelig å snakke med personer som hadde tatt i bruk de blå og grønne posene og personer som ikke hadde tatt i bruk posene. Det kan være en forbindelse mellom forståelse og praksis. Selv om det er uklart hva denne forbindelsen innebærer, er det sannsynlig å anta at de som har hatt muligheten, men ikke tatt i bruk de grønne og blå posene, har en ulik forståelse av kildesortering enn de som har tatt dem i bruk. Derfor var et viktig utvelgelsesriterium at informantene bodde i et område som var inkludert i den nye ordningen og hadde hatt muligheten til å implementere UOK.

Det kan også forekomme at personer med relativt lik forståelse av UOK har ulik praksis fordi hjemmet legger ulike fysiske føringer på implementeringen og den videre håndteringen av UOK. Det neste utvalgsriteriet ble derfor *boligtype*. Denne antakelsen får støtte av tidligere forskning på kildesortering i andre land. Kasin (1993) oppsummerer erfaringer med innføring av kildesortering i Danmark, Nederland, Tyskland, Canada og USA. Han konkluderer med at boligtypen er en relevant faktor for deltakelse i nye kildesorteringsordninger og viser til at sorteringsfrekvensen ofte er høyere i områder med eneboliger enn i store byområder preget av leilighetsbebyggelse (Kasin 1993:137). En egenskap som ofte skiller eneboliger og leiligheter er størrelsen. Boligens størrelse kan være relevant når et system for husholdningsavfall skal utvides med to fraksjoner, selv om det selvsagt finnes store leiligheter, er

hus og rekkehus ofte større enn byleiligheter og gir andre muligheter for oppbevaring.

Det siste utvalgskriteriet er *antallet* medlemmer av husholdningens og *sammensetningen* av medlemmer. Det er en rimelig antakelse at forståelsen av UOK og den praktiske implementeringsprosessen påvirkes av om personen bor alene eller sammen med andre. Å dele dunkene med husholdningsavfall med andre mennesker i samme husholdning, vil også ha betydning for hvilke erfaringer implementeringsprosessen har medført og hvilke fortolkninger personen har av UOK. Et vellykket system for kildesortering forutsetter blant annet at ingen saboterer sorteringen ved å gjøre det feil. Tidligere forskning viser også at kvinner er mer opptatt av miljøvennlig forbruk enn menn og at kvinners selvrapporterte sorteringsfrekvens er høyere menns (Enger 1995, Lavik 1997). Det fremsto derfor som relevant å intervju både kvinner og menn. Rapporten har ikke til hensikt å teste utvalgskriteriene, men vil heller bruke dem som utgangspunkt for nærmere analyse og diskusjon av hvordan UOK tas i mot i de ulike husholdningene.

3.2.4 Rekrutteringsstrategier

I tillegg til utvalgskriterier er rekrutteringsstrategien som benyttes betydningsfull for hvilken informasjon som samles inn (Thagaard 2006:53). Utvalgs-kriteriene la føringer for hvem jeg kunne rekruttere, men fanget likevel et bredt spekter av mennesker i Oslo. Fordelen med dette var at det ikke var nødvendig å få innpass i en eller flere grupper, noe som kan være en utfordrende prosess (se blant annet Fangen 2004). Ulempen med spredningen av potensielle informanter er at det ikke finnes en felles arena å komme i kontakt med dem på. Informantene ble derfor selektert etter tilgjengelighet. Informantene var tilgjengelige i den forstand at de ble rekruttert gjennom bekjente, kolleger, familie og medstudenter. Det er fordeler og ulemper med et slikt tilgjengelighetsutvalg. Den bekjente ble i enkelte tilfeller brukt som en inngangsport til uformell samtale innledningsvis og den uformelle samtalen skapte i sin tur mer fortrolighet i intervjusituasjonen. Thagaard (2006) fremhever at tilgjengelighetsutvalg kan være problematisk fordi det ofte rekrutteres personer som er fortrolige med forskningsmetoden eller med livssituasjonen som studeres. I mitt prosjekt gjorde dette problemet seg gjeldende gjennom at det var lettere å rekruttere informanter som kildesorterte enn dem som ikke kildesorterte. En grunn til dette kan være at de informantene som ønsket å stille til intervju allerede var interessert i UOK og følte at de mestret sorteringen i hverdagen. I forsøket på å komme i kontakt med informanter som ikke kildesorterte opplevde jeg at det var til hjelp å rekruttere gjennom bekjente fordi informantene da i større grad følte forpliktelse til å stille opp. Rekrutterings-

strategien fikk også andre og mer negative konsekvenser for relasjonen mellom forsker og informant, noe som diskuteres nærmere i forbindelse med forskereffekten og selvpresentasjon.

3.3 Intervjuene

3.3.1 Informantoversikt

Tabellen viser oversikt over informantene som ble intervjuet i forbindelse med rapporten, og deres egenskaper knyttet til utvalgsriteriene: 1. Om de kildesorterer eller ikke, 2. Boligtype og 3. Om personen bor alene eller sammen med andre. I tillegg til utvalgsriteriene er informasjon om alder og intervjukontekst også ført opp i tabellen. Når det gjelder utvalgsriteriet boligtype er enebolig og rekkehus slått sammen til kategorien "hus", mens det skilles mellom store og små leiligheter fordi størrelsen på leiligheten kan være utslagsgivende på implementeringsprosessen.

Tabell 3-1

	UOK?	Boligtype	Medlemmer	Alder	Intervjuet
Amund	Ja	Hus	Familie	53	Hjemme
Ane	Ja	Hus	Familie	30	Hjemme
Vivian	Ja	Hus	Familie	51	Jobb
Elise	Ja	Hus	Familie	35	Hjemme
Aleksander	Ja	Stor leilighet	Familie	35	Kafe
Dina	Variierende	Stor leilighet	Familie	26	Hjemme
Miriam	Ja	Leilighet	Alene	31	Jobb
Alma	Nei	Leilighet	Alene	26	Hjemme
Bjarne	Nei	Leilighet	Alene	31	UiO
Fredrik	Nei	Leilighet	Kollektiv	23	Kafe

Det er interessant å se hvordan informantenes egenskaper er sammenfallende. Fire av informantene som kildesorterer bor i hus sammen med familien sin, mens tre av dem som ikke kildesorterer bor i leilighet enten alene eller i kollektiv. Selv om observasjonene fremstår som systematisk i tabellen er det likevel ikke mulig å trekke noen slutninger utover dette materialet fordi det består av få observerte enheter. Det er et stort aldersspenn mellom den yngste

og den eldste informanten. Selv om denne rapporten ikke tematiserer alder i noen utstrakt grad, kan det være interessant for leseren å skape et inntrykk av informantenes livssituasjon utover hvor de bor og hvem de bor sammen med.

3.3.2 Ulike kontekster

Sosiale rom er ikke homogene, noe som betyr at aktører oppfører seg og sier ulike ting på ulike steder (Grimen 2007:244). Slik det kommer frem av tabell 3.1 ble ett intervju gjennomført på Universitetet i Oslo (UiO), to intervjuer på kafe, to intervjuer på informantenes jobb og fem intervjuer hjemme hos informantene selv. Her foretas det en diskusjon om hvilken betydning intervju-konteksten kan ha hatt på intervjuene.

Det var ønskelig å ha intervjuene hjemme hos informantene og i korrespondansen i forkant av intervjuene ble dette presisert, men det var likevel ikke aktuelt å trenge seg på. Det ble derfor lagt til et forslag om at intervjuet også kunne avholdes på alternative møtesteder som lokaler på UiO, SIFO (Statens institutt for forbruksforskning) eller på kafe, dersom det passet informantene bedre.

Fem informanter valgte alternative møtesteder, hvorav to valgte kafe. Kafeen som intervjukontekst, har noen bestemte egenskaper som virker inn på intervjuene. Kafeer er steder i det offentlige rom. I en by som Oslo byr det offentlige rom ofte på en form for anonymitet fordi vi ikke kjenner menneskene vi omgir oss med, men det er likevel muligheter for å treffe på kjente. Kafeeene som intervjuene foregikk på var begge steder der vi kunne trekke oss tilbake og snakke uforstyrret, men menneskene som kom og gikk så likevel ut til å være en distraksjon for den ene informanten. I det andre intervjuet var ikke menneskene på kafeen til sjenanse for informanten og samtalen fløt uten avbrudd. Å ha det offentlige rom som intervjukontekst kan også ha påvirket relasjonen mellom meg og informanten. Til forskjell fra de intervjukontekstene som skal diskuteres senere i dette kapitlet, er kafeen en mer nøytral arena å møtes på fordi ingen av partene er tilknyttet stedet. Derfor møttes vi som mer likestilte parter, sett bort i fra symmetrien eller asymmetrien rollene våre i intervjusituasjonen førte med seg. Det blir nærmere diskutert i vurderingene om samspillsituasjonen.

To av intervjuene ble holdt på informantenes jobb. Jobben som intervjukontekst så ut til å påvirke relasjonen mellom forsker og informant. Det virket som om rollen deres, som ansatt i bedriften, ble tatt med inn i intervjusituasjonen og i begge intervjuene fremhevet informantene den seriøse og profesjonelle siden ved seg selv. Jobben var informantenes domene, og forskeren

var den besøkende. Dette bidro til å sette informantene selv i førersetet for intervjuet.

Det var en ganske annen opplevelse å ha UiO som intervjukontekst. I seminarrømmet på Harriet Holters hus var det intervjueren som var i vante omgivelser og informanten som var på besøk. Det så likevel ikke ut til å gjøre informanten tilbaketrukket eller innesluttet og han delte villig sine tanker om UOK.

Fem av ti intervjuer fant sted hjemme hos informanten. Hjemme-hos intervjuene ga rik informasjon om avfallspraksisen i husholdningen og et mer utfyllende inntrykk av hvem informantene er. I de fleste tilfellene serverte informantene litt å drikke eller spise. Å være på besøk ga intervjuet en annen dimensjon. I to av hjemmebesøkene observerte jeg samspillet mellom medlemmene av husholdningen. I det ene tilfellet var ektefellen hjemme da intervjuet fant sted. Hun ryddet for det meste på kjøkkenet, men svinset også nysgjerrig innom stua og bidro i samtalen. Et annet intervju foregikk på kjøkkenet mens informanten matet barnet sitt. Observasjonene av hjemmene ga nyttig informasjon om informantene og deres uttalelser i intervjuene. I et tilfelle var jeg kjent med informantens hjem, selv om intervjuet ble avholdt på kafe og kjennskapet til husholdningen ga flere holdepunkter i fortolkningen av intervjuet.

Det er vanskelig å si hvorfor halvparten av informantene valgte et møtested utenfor hjemmet, men det handlet ikke bare om at de ikke ønsket besøk. Jeg tror også de forsøkte å ta hensyn til hva de forestilte seg at var mest praktisk for begge parter. Deres avgjørelse fikk likevel betydning for intervjusituasjonen og dermed også datamaterialet. Intervjuene som ble avholdt utenfor hjemmene hadde en helt annen atmosfære og innbød ikke til like mange detaljerte beskrivelser som intervjuene som ble holdt i nærheten av avfallsdunkene inne i kjøkkenskapet.

3.3.3 En samspillsituasjon

Det kvalitative dybdeintervju er en sosial samspillsituasjon mellom to mennesker og preges av forskerens og informantens opplevelse av hverandre (Thagaard 2006:98). Her vil jeg reflektere hvordan samspillet mellom informantene og meg selv kan ha preget intervjuet.

Under flere av intervjuene erfarte jeg at informantene reagerte på egenskaper ved meg som la føringer for hvordan de oppfattet hvem jeg var. I ett tilfelle fikk jeg inntrykk av at informanten så på meg som en som gjennomførte bru-

kerundersøkelser på vegne av REN. Informanten la vekt på hva som fungerte bra og hva som kunne forbedres fra RENs side. Enkelte av spørsmålene jeg stilte handlet om personlige følelser tilknyttet avfallshåndtering. Informanten virket overrasket over spørsmålene og hadde problemer med å svare på dem. I ettertid tenker jeg at de spørsmålene kanskje ikke stemte overens med forståelsen hun hadde av hvem jeg var og intensjonen med intervjuet. En lærdom jeg kan trekke av denne situasjonen er at jeg i fremtiden skal forsøke å klargjøre enda tydeligere hvem jeg er overfor informanten, fordi det kan være ubehagelig når spørsmålene bryter med forventningene.

Metodelitteratur fokuserer ofte på at maktrelasjonen mellom forsker og informant kan være asymmetrisk (Kvale 1997:74). Sosiologiens forskningsobjekter er ofte svakere grupper i samfunnet og den mest omtalte asymmetrien er tilfellene hvor informanten er den underlegne og forskeren er den overlegne part. I noen av intervjuene opplevde jeg at det var en asymmetrisk relasjon mellom meg og informanten, men bare i ett tilfelle følte jeg asymmetrien ble dominerende for informasjonen informanten ga. Sosial posisjon kommer ofte til uttrykk gjennom personlige kjennetegn som utseende, alder og kjønn (Thaagaard 2006:98). Det kan tenkes at mine ytre kjennetegn medvirket til den asymmetriske relasjonen. Jeg er relativt ung i forhold til enkelte av informantene og har et utseende som bekrefter og kanskje forsterker aldersforskjellen. En slik mistanke ble forsterket da jeg fikk direkte spørsmål av en informant om hvor gammel jeg er.

Det er likevel viktig å være oppmerksom på at jeg som forsker kan risikere å bli selvbevisst i den grad at det får konsekvenser både for intervjuet og for analysen i ettertid (Fog 2004:78). Fog (2004) beskriver en situasjon der intervjueren involverer seg så mye i sine egne prestasjoner eller fremtreden at det går utover datamaterialet som samles inn. Bevisstheten om at jeg kan oppfattes som yngre enn min faktiske alder gjorde meg kanskje mer oppmerksom på den asymmetriske relasjonen som i noen av intervjuene oppsto mellom meg og informanten. Det kan til og med hende at selvbevisstheten var medvirkende til asymmetrien fordi jeg i noen tilfeller fikk sceneskrekke og utviste nervøsitet.

Rekrutteringsstrategien kan også være medvirkende til den asymmetriske relasjonen, basert på alder. Enkelte av informantene var rekruttert gjennom familie og slekt. Min relasjon til informantene kan ha blitt påvirket av relasjonene vi har til vår felles bekjent. Å representere "barn av" eller "niese av" henne kan bidra til å skape en asymmetrisk relasjon i intervjusituasjonen. Dersom jeg kunne gjort rekrutteringsprosessen på nytt ville jeg ikke valgt å

rekruttere gjennom familie, men valgt å komme i kontakt med informantene gjennom bekjente, kolleger og medstudenter.

Sett fra et annet perspektiv kan refleksjonene jeg gjør i avsnittet over være en annen form for overinvolvering i meg selv som forsker. Asymmetrien jeg følte oppsto i enkelte av intervjuene handler kanskje ikke om aldersforskjell, mitt eget ytre eller prestasjoner, men om intervjukonteksten. Intervjuene i hjemmene og på jobben fant sted på informantenes arenaer, der de følte seg hjemme og overlegne. Jeg hadde ikke samme følelse av asymmetri i de tilfelle intervjuet ble gjort på kafe eller på Blindern.

Hvilke konsekvenser hadde den asymmetriske relasjonen? Thaagaard (2006) skriver at den dominerende informanten er aktiv i intervjuet og korrigerer dersom hun føler seg misforstått. Jeg opplever at det er positivt for datamaterialet at informantene er sterke og dominerende. Informantene snakket tilsyndelatende fritt og så ikke ut til å holde informasjon tilbake. Spørsmålene jeg stilte kunne noen ganger fremstå som rare fordi jeg spurte etter selvfølgeligheter i hverdagen, men informantene fortalte meg gjerne også om de selvsagte situasjonene og jeg fikk dermed nyttig informasjon om avfallspraksisen deres.

Det er en annen side ved intervjusituasjonens sosiale samspill som kan ha innvirkning på datamaterialet og funnene i rapporten. De fleste mennesker ønsker å gjøre et godt inntrykk og velger derfor strategier for inntryksregulering (Goffman 1974). Jeg opplevde inntryksreguleringen spesielt godt i et intervju med en informant som ikke kildesorterte. I begynnelsen av intervjuet fortalte hun at mesteparten av husholdningsavfallet havnet i samme avfallsbeholder, men videre utover i intervjuet ga hun gjentatte ganger uttrykk for at hun kildesorterte. Denne tendens kan jeg også finne igjen hos de andre informantene som ikke kildesorterte. Oppmerksomheten på informantenes selvpresentasjon gjorde meg mer bevisst på kildesorteringens moralske karakter. Det moralske ved samtalene om kildesortering kommer også til uttrykk når informantene skal beskrive seg selv etter først å ha gjort rede for en typisk kildesorterer og en typisk ikke-kildesorterer. Stereotypen som ikke kildesorterer tilskrives negative egenskaper, som informantene selv ikke vil vedkjenne seg. Avfallsets moralske verdier kan sies å ha en gjennomgripende betydning for datamaterialet og må tas høyde for i bearbeidingen av datamaterialet og i analysen.

3.3.4 Refleksjonsnotat

Umiddelbart etter hvert intervju brukte jeg noen minutter på å skrive ned refleksjonene jeg hadde om intervjuet. Jeg noterte det generelle inntrykket jeg

hadde av informanten, hvordan jeg følte samspillet mellom meg og informanten hadde vært og hvordan stedskonteksten virket på intervjusituasjonen. Refleksjonene i etterkant av et intervju kan være nyttige i analyseprosessen (Kvale 1997:76). Da jeg etter datainnsamlingen skulle gå løs på analysen av datamaterialet var refleksjonsnotatene en fin inngang til analysen.

3.4 Ethiske vurderinger

Ethiske vurderinger skal foretas gjennom hele forskningsprosessen fra planleggingen finner sted til den endelige rapporteringen (Kvale 1997:65). Den første kontakten med informantene var gjennom et informasjonsskriv. I informasjonsskrivet sto prosjektets tema beskrevet, i tillegg til informasjon om hvordan intervjuene ville foregå og det konfidensielle rundt behandling av materialet i ettertid av intervjuet. Det ble informert om at lyden av intervjuene ville bli tatt opp på bånd, men presiserte at opptak og dokumentasjon om personen ville slettes ved prosjektets slutt, og at det skulle foretas en anonymisering slik at det ikke ville bli mulig å gjenkjenne enkeltpersoner i den ferdige rapporten. Medhjelperne i rekrutteringsprosessen overrakte informantene informasjonsskrivet, slik at de kunne lese det i ro og mak før de tok avgjørelsen om de ønsket å stille til intervju eller ikke. Sammen med informasjonsskrivet fulgte også et skjema for informert samtykke og det vanligste var at informantene skrev under på dokumentet med informert samtykke innledningsvis i intervjuet, etter at prosjektet var presentert på nytt. Vi gikk også gjennom de praktiske sidene med båndopptakeren, anonymisering og muligheten de har for å trekke seg som informant.

Konfidensialitet vil si at man ikke offentliggjør personlige data som kan avsløre identiteten til intervjupersonene (Kvale 1997:68). Det ble tidlig konstruert nye navn, som en del av anonymiseringsprosessen og stedsnavn i situatene ble skiftet ut med andre tilfeldige stedsnavn. Andre beskrivelser, som boligtypen og sammensetningen av medlemmer i husholdningen, gjelder for så mange innbyggere i Oslo at informantene ikke vil kunne identifiseres i en offentlig utgivelse. Det er likevel slik at enkelte beskrivelser i rapporten kan avsløre identiteten til informantene overfor dem som kjenner til personens deltakelse i prosjektet. Så vidt meg bekjent er det bare personene som bidro i rekrutteringen som kjenner til informantenes deltakelse. Det bør likevel legges til at temaet for intervjuene og rapporten ikke er av spesielt sensitiv art. Det er vanskelig å uttale seg på vegne av andre, men med tanke på rapportens tema behøver det ikke å være veldig problematisk dersom personene som rekrutterte informantene gjenkjenner deres identitet.

3.5 Analysen

3.5.1 En sorteringsjobb...

Analysens startfase gikk ut på å systematisk gå gjennom intervjuene og gjøre *meningsfortettinger* og *meningskategoriseringer* av informantenes uttalelser (Kvale 1997:125). Intervjuguidens hovedtemaer og undertemaer var nyttige å bruke i meningskategoriseringen av datamaterialet og bidro også i det videre analysearbeidet. Fortolkning kan forstås som en hermeneutisk spiral som veksler i forståelsen mellom helhet, del og hvordan delen står i relasjon til helheten (Repstad 1998:102). Analyseprosessen var også en veksling mellom finlesning av enkeltelementer i datamaterialet og forståelse av hvordan utsagnet sto i relasjon til et helhetlig tema..

I intervjuet snakket informantene først om hvordan husholdningen deres hadde tatt i bruk, eller ikke tatt i bruk, de blå og grønne posene. Ved å kategorisere utsagnene til alle informantene identifiserte jeg noen faser innføringen av UOK besto av for informantene. Fasene ble ytterligere tydeliggjort da de ble sett i forhold til utfordringene informantene hadde møtt. De fremsto som utpregede trinn i en endringsprosess som hver inneholdt selvstendige drivere og barrierer innenfor husholdningen.

Meningskategoriseringene av informantenes fortolkninger i datamaterialet var en grundig prosess. Etter mange runder med meningsfortetning fant jeg frem til to hovedbudskap i datamaterialet. Hovedbudskapene er kategorisert i de overordnede fortolkningene *miljøhensyn* og *systemsolidaritet*². I analysens jakt på at kategoriene og fortolkningene skal ”gå opp”, kan man komme til å overse indre motsetninger, ambivalens og sprik i stoffet man analyserer (Repstad 1998:104). Det må altså være en balanse mellom orden og kompleksitet. Informantenes fortolkninger av UOK er komplekse og mangetydige. Den analytiske fremstilling vil ha som formål å presentere det informantene sier, slik at det er forståelig for leseren, samtidig som den tar høyde for kompleksiteten. Det var ofte fristende å dele utsagnene inn i enda mer harmoniserende fortolkninger, men det ville stride mot fortolkningens karakter.

---

² Jeg konstruerte de to begrepene miljøhensyn og systemsolidaritet på bakgrunn av mitt eget datamateriale. I ettertid ble jeg oppmerksom på at også Kasin (1993) beskrev en liknende inndeling av informantenes motivasjonsgrunnlag. Det at funnene våre samsvarer er interessant og kan styrke gyldigheten av den analytiske inndelingen jeg gjør i denne rapporten.

3.5.2 ... med abstrakte teoretiske redskaper

Teorien som tas i bruk er avgjørende for hva analysen tolker ut av datamaterialet, men de teoretiske verktøyene legger også føringer for selve analyseprosessen. Enkelte teorier, som for eksempel diskursanalyse, legger klare retningslinjer for hvordan et materiale skal analyseres. Modernitetsteori, teorien om sosial praksis og Douglas' teori om rent og urent er alle av en mer beskrivende og abstrakt art. De ga alle en unik innsikt i datamaterialet, men la ikke opp til noen analysestrategi som kunne benyttes. Friheten i teoriene gjorde analyseprosessen mer empiriorientert og hadde en hermeneutisk karakter ved at teorien og datamaterialet hele tiden tilførte ny innsikt. Samtidig var det viktig å gjøre kontinuerlige vurderinger om kategoriseringene og fortolkningene kom logisk ut av datamaterialet og teoriene. Sett i ettertidens lys var denne analyseprosessen riktige med hensyn til forskningsspørsmålet.

3.6 Kvalitetskontrollen

Den kvalitative metode kan ikke oppfylle kravet for utprøving som den kvantitative metode stiller overfor sine undersøkelser, men det gjør ikke den kvalitative forskningen ugyldig av den grunn. I utprøvingen eller kvalitetskontrollen av en kvalitativ undersøkelse er det viktig å spørre om både jeg og lesere kan "stole på min forståelse af det udsnit af virkeligheden, jeg har undersøkt" (Fog 2004:183-184). Kvalitetskontrollen handler med andre ord om kravet til undersøkelsens troverdighet og troverdighet oppnår man når prosessen som fører frem til resultatene beskrives og begrunnes (Thagaard 2006:11).

Å kvalitetskontrollere er for det første et spørsmål om undersøkelsens *pålitelighet* (Fog 2004:185). Pålitelighet er knyttet til måleinstrumentet og ved bruk av kvalitative metoder er måleinstrumentet forskeren selv. Forskeren er ikke kontrollerbar i den forstand at samme intervju kan gjøres på nytt og gi de samme resultatene. Undersøkelsen kan gjøres mer pålitelig ved å gjøre eksplisitt de fordømmer og følelser som la føringer for valgene som er tatt i prosessen. Ved å gjøre forskeren til en person for leseren er det også lettere å bedømme rapportens pålitelighet (Fog 2004:193). Metodekapittelet er en viktig del av kvalitetskontrollen fordi det her reflekteres over hvordan forskeren som person var med på å forme rapporten.

En annen nødvendig kvalitetskontroll er å vurdere *gyldigheten* ved det vi presenterer (Fog 2004:193). Gyldigheten hviler for det første på utskriften av det empiriske materialet og hvordan det tas i bruk i analysen. Slik det kommer

frem av metodekapittelet spurte jeg meg selv en rekke ganger underveis i analysen om datamaterialet er brukt lojalt og ikke tolket skjevt eller selektivt (Fog 2004:201). Det er vanskelig å gi et godt svar på dette fordi tolkningene av datamaterialet er preget av forforståelser, i tillegg til å være teoretisk fundert. Mye kan tyde på at rapportens analyse er på sporet av en gyldig tolkning. Det vil si at den presenterer en fornuftig inndeling av kategoriene og at de teoretiske sammenhengene står i en gjenkjennbar relasjon til de empiriske forholdene som beskrives.

4 Fortolkninger av kildesortering

”Jeg er litt usikker på om alt kommer i samme haug eller ikke. Jeg vil ikke tro det siden jeg kan se det er sortering ute og går. Hvis alt havner i samme haug så blir jeg litt trist. (...) For det synes jeg er trist, søppelhauger (...) Det er et eller annet utrolig dødt over det. (...) det er litt sånn kirkegård for ting. Hvor alt ligger åpent (...) (Fredrik 23 år)

Kapittelet er innleder med et sitat, hentet fra intervjuet med Fredrik. Sitatet rommer flere sentrale elementer av avfallsforståelsene som det kommende kapittelet skal omhandle. Fredrik er ikke alene om å ha lite kunnskap om RENS behandling av avfallet. Avfall er lavinteresse. Vi har lite kunnskap om avfall, men ønsker heller ikke å lære mer. Vi vet likevel at vi kaster mye og TV-skjermen viser bilder av endeløse søppeldynger. Og enda verre, mennesker som må livnære seg av andres avfall. Bildene setter seg på netthinnen og fremkaller følelser av ubehag. Fredrik sier han blir trist av søppelhauger fordi det er tingenes endestasjon. Tingene kommer dit, men ikke lenger. Sitatet har likevel en anelse av håp, om at tingene sorteres og reddes fra døden på haugen. UOK representerer et håp om at avfallet gis nytt liv og blir del av et meningsfullt kretsløp.

Hensikten med dette første analysekapittelet er å studere motivasjoner og betenkeligheter til implementeringen av det utvidede systemet for kildesortering i Oslo. De vurderende uttalelsene som kommer til uttrykk i intervjusituasjonen er komplekse og mangetydige, men det er gjort et analytisk skille mellom to hovedtemaer av fortolkninger. Den ene fortolkningen er betegnet *miljøhensyn*, mens den andre har fått betegnelsen *systemsolidaritet*. Begge formene for fortolkning er bygget på tilgjengelig informasjon fra offentlige meningsdannelse om forbruk og avfall, og inneholder både argumenter for og imot en utvidelse av antallet avfallsfraksjoner som skal sorteres i husholdningene.

4.1 Miljøhensyn

Avfall inngår i den offentlige kulturelle meningsdannelsen om miljøproblemer. Ann Swidler (1986) mener alle kulturer inneholder symboler og historier som gir retning til hvordan menneskene i samfunnet skal handle. I reklamefilmen *We can do more* synger Didrik Solli Tangen ”We can save the world together. Its recycle time (...) it’s so easy, just choose the right box. We can do more” (YouTube.com). Reklamen er laget i samarbeid med Grønt Punkt Norge AS som er et ledende selskap innen gjenvinning i Norge. REN er også en sentral bidragsyter i den offentlige meningsdannelsen om kildesortering. Både reklamefilmen og RENs holdningskampanjer oppfordrer befolkningen til å kildesortere og setter kildesortering i relasjon til miljøproblemer. Koblingen mellom kildesortering og globale miljøproblemer er likevel ikke ny av dato, men har blitt gjort siden miljøvernerne på 1960-tallet rettet oppmerksomheten mot avfallet og opprettet egne gjenvinningsstasjoner (Strasser 1999).

Forståelsen av at kildesortering er bærekraftig blir brukt av flere informanter når de forklarer hvorfor de kildesorterer. I noen tilfeller svarer informantene at de kildesorterer av hensyn til miljøet, nærmest umiddelbart etter at de er stilt spørsmål om motivasjonen for å kildesortere. Det ble derfor nødvendig å stille spørsmål som kan utdype hva dette miljøhensynet³ innebærer. Når informantene får dvelt ved svaret sitt, kommer det ofte til syne en kompleks forståelse av forbindelsen mellom kildesortering og miljøhensyn. Forståelsen er kompleks fordi informantene forholder seg til og vurderer ulike og motstridende informasjon mens samtalen pågår. Symbolene og historiene kulturen består av kan i mange tilfeller stå i opposisjon til hverandre og gi ulike retningslinjer for menneskers sosiale handlinger (Swidler 1986:277). Her presenteres fire ulike måter informantene knytter kildesortering til miljøhensyn. Fortolkningene viser seg i noen tilfeller å fremme optimisme om kildesortering blant informantene, mens andre setter spørsmålstegn ved UOK, ved å uttrykke usikkerhet om nytten av egen sorteringsinnsats.

4.1.1 Fremtidige generasjoner

I etterkrigstiden har sentrale vitenskapelige aktører formidlet kunnskap om at jordens planter, dyreliv og mennesker er påvirket av menneskelig aktivitet. Rester av avfall funnet i fisker og dyr ved Nordpolen og den nylig oppdagede

---

³ Kasin (1993) og Enger (1995) viser i sine SIFO-rapporter at informantene ofte satte kildesortering i relasjon til et miljøhensyn da de gjorde rede for motivasjonen for å kildesortere.

avfallsøya i Stillehavet (The Great Pacific Garbage Patch), som er beregnet å være dobbelt så stor som staten Texas, er eksempler på at menneskers giftutslipp og avfall får globale konsekvenser (Eriksen 2011:85-86). Menneskers etterlatenskaper beveger seg på tvers av landegrensener og lang nedbrytningstid gjør at avfallet utgjør en global miljørisiko (Beck 1997). Informasjonen fører med seg en forståelse av at avfallet som produseres i dag får konsekvenser for mennesker som lever i fremtiden.

Aleksander forteller at han kildesorterer med tanke på fremtidige generasjoner: ”(...) *Jeg tenkte først at det er litt slitsomt, men samtidig tenkte jeg på fremtiden for våre barn. Våre etterkommere. (...) Derfor tenkte det kunne være lurt å begynne med det*” (Aleksander 35 år). Aleksanders begrunnelse for å kildesortere står i relasjon til forståelsen om at jordas befolkning bruker jorden uforsvarlig og at vi står i fare for å overlate en utarmet jord til våre etterkommere. Kunnskap om at andre mennesker i fremtiden kan bli skadelidende av dagens levesett er moralsk ladet. I et intervju oppstår det en interessant situasjon når den moralske fortolkningen om solidaritet til kommende generasjoner formuleres av en informant som selv ikke kildesorterer. ”(...) *Jeg tror at miljøet blir ødelagt etter min tid. Så sånn sett tror jeg ikke jeg har noen sånn egoistisk gevinst av det, men jeg mener at det er ekstremt egoistisk å ikke tenke på de som kommer etterpå (...) Jeg kunne nok (...) det er egentlig veldig dårlig at jeg ikke har fått tak i sånn bøtte*” (Bjarne 31 år). Bjarnes uttalelser om avfallens konsekvenser og måten han omtaler dem som ikke tenker på sine etterkommere, stemmer ikke overens med hans egen en-dunks-praksis. Sitatet tyder likevel på at den diskursive bevisstheten som aktiviseres i intervju-situasjonen inneholder et endringspotensiale (Giddens 1990). Å tydeliggjøre uoverensstemmelsen mellom forståelse og praksis fører til at Bjarne også må se på egen avfallshåndtering med et kritisk blikk. Å tenke på nytt om egen praksis kan motivere han til å gå til anskaffelse av de nødvendige avfallsbeholderne og endre rutinen sin.

4.1.2 Nyttiggjøre ressursene i avfallet

Oppfatningen av jordas begrensede ressurser er et kjennetegn ved moderniteten. Hernes (2012) peker på at romfarten har bidratt til å tegne et bilde av jorden som et sårbart lukket kretsløp av naturressurser, som står i fare for å brukes opp. Romfarten kan også sees i sammenheng med den moderne teknologioptimismens syn på miljøproblemer. Den teknologiske kunnskapen blant de ulike ekspertsystemene har nådd et så høyt nivå at menneskeheten kan utrette ting de i tidligere tider ikke en gang kunne drømme om. Romfart har metaforisk blitt knyttet til teknologioptimistiske løsninger på miljøproblemer. CO₂-fangsten på Mongstad ble beskrevet som en månelanding av statsminis-

ter Jens Stoltenberg i nyttårstalen i 2007 (Aftenposten.no 06.05.2012). I liket med Mongstad-prosjektet representerer kildesortering forståelsen av at avfallsutfordringene kan løses med hjelp av teknologisk innovasjon. Dette er noe informantene også er opptatt av. Dina sier: *"Det føles jo bra å være med på at ting kan bli brukt til noe annet. (...) Jeg vet ikke så mye om det, men man har jo hørt litt. Det er ikke så stort her i Norge kanskje, men andre steder, med søppelutfordring (...) Det tar mye plass og mye som går til spille, som kunne vært brukt til fine, fine ting"* (Dina 26 år). REN bygger også opp om en teknologioptimistisk forståelse av dagens og fremtidens nyttiggjørelse av avfall. Optimismen kommer blant annet til uttrykk gjennom slagordet "Det finnes ikke avfall, bare ressurser på avveie" som tidligere er brukt for å motivere Oslos befolkning til å kildesortere. Aleksander og flere av de andre informantene trekker også frem at kildesorteringens ressursutnyttelse er positivt for miljøet, fordi gjenstandene som ikke er biologisk nedbrytbare likevel blir del av et kretsløp.

Teknologioptimismen viser seg å ha konsekvenser for informantenes opplevelse av å kaste. Kasting av mat, meddeler flere av informantene, er forbundet med dårlig samvittighet. Miriam forteller at å kaste mat følte bedre etter implementeringen av UOK. *"(...) paradoksalt nok så var det, synes jeg, mer greit å kaste mat nå enn før kildesorteringen. For det ble jo brukt likevel. På et vis"* (Miriam 31 år). REN har en visjon om at UOK vil føre til avfallsreduksjon, fordi ordningen gir økt oppmerksomhet på hva som kastes. Miriams utsagn kan tyde på at ordningen også kan få motsatte konsekvenser. Dersom det føles mer greit å kaste, kan det også hende at det kastes mer, ikke mindre.

Uansett om UOK fører til mer eller mindre avfall, kan troen på teknologiske løsninger, sett i et større perspektiv, føre til at noe av det moralske ansvaret forskyves bort fra individet til over på systemet og teknologien. I Follo, hvor avfallet kastes i samme pose i husholdningene og sorteres på miljøstasjonen, er ansvaret helt og holdent tildelt Follo REN og deres sorteringsteknologi. Forskyvningen av ansvar bort fra individet strider i mot den politiske forståelsen om "Vår felles fremtid" i Brundtlandkommisjonen. På en annen side kan det, i følge O'Brien (2008), være hensiktsmessig og riktig å lette ansvarstyngden fra forbrukernes skuldre.

4.1.3 Personlige miljøregnskap

Kildesortering er bare ett av mange moralske ansvar informantene forventes å ta. Informantene som kildesorterer av hensyn til miljøet setter i flere tilfeller UOK i relasjon til andre miljøhensyn og de ulike miljøhensynene fremstår som et personlig regnskap informantene holder oversikt over. Miljøregnskapet

er ikke tallfestet og konkret, men heller fortolkninger av kompleks informasjon om ulike miljøtrusler hverdagslivet bidrar til. Når informantene plasserer kildesortering inn i et personlig miljøregnskap gjør de også vurderinger av og sammenlikner de ulike hensynene. På den ene siden kan kildesorteringen representere minuser i relasjon til andre miljøhensyn. Vivian forklarer: *"(...) Jeg kjenner folk som skyller alt av plast for eksempel. Og da tenker jeg: er dette så miljøvennlig da? Å bruke så mye varmtvann bare på plastskylling. (...) Jeg tenker det er grenser hvor mye varmtvann du skal bruke på å skylle plast (...), for vann er noe du skal spare litt på"* (Vivian 51 år). Når Vivian snakker om sløsing mener hun kanskje at det er feil å skylle plasten i varmtvann fordi det er å se bort i fra et annet viktig miljøhensyn, nemlig strømsparing. Det er knyttet usikkerhet til hvordan og hvor mye plastavfallet skal skylles. REN informerer på sine hjemmesider om at det bare er nødvendig å skylle plasten i kaldt vann og bruke en oppvaskkost, men denne informasjonen er ikke kjent for alle informantene.

Et annet aspekt ved fortolkningen av det personlige miljøregnskapet er når kildesorteringens pluss blir veid opp mot de andre minusene i informantenes hverdag. Et eksempel på aktiviteter som kan gi minuser i det personlige miljøregnskapet er valg av transportmiddel. Bilkjøring og kildesortering er i prinsippet to separate handlinger, men fordi begge settes inn i det personlige miljøregnskapet fortolkes de i relasjon til hverandre. *"Gevinst nok for meg er hvis jeg føler jeg gjør en innsats. Det lille jeg kan gjøre for miljøet. Da kunne jeg kanskje slutta å kjøre til jobb isteden, men hvis det var noe jeg kunne gjøre for å bedre det så er det en slags gevinst for både meg og for alle"* (Alma 26 år). I sitatet sidestiller Alma sin egen bilkjøring med at hun ikke har begynt å kildesortere. Valg av transportmiddel blir også satt i relasjon med UOK i intervjuet med Bjarne. Under intervjuet fortalte han at selv om han ikke kildesorterer, tar han hensyn til miljøet ved å gå fremfor å ta buss eller bil, og at han i flere ganger har valgt å ta tog fremfor å fly.

Det personlige miljøregnskapet kan med andre ord både føre til positive og negative fortolkninger av UOK. Kildesortering forstås som det lille ekstra personene kan gjøre av hensyn til miljøet og deltakelsen kan bidra til en følelse av å gjøre godt igjen handlinger som forstås som minuser i hverdagens miljøregnskap. O'Brien (2008) kan likevel ha et poeng når han skriver at individene må lettes for det moralske ansvaret de er tildelt. Slik det kommer frem av sitatene over, er individene tildelt mange ulike og ofte motstridende miljøansvar, noe som fører til usikkerhet om kildesortering faktisk har innvirkning på miljøet.

4.1.4 Globale miljøregnskap

Det produseres mengder av kompleks informasjon om de globale miljøproblemer og den globale avfallshåndteringen. Mennesker presenteres stadig for nye miljøproblemer og informasjon om hva som er årsaken til dem, hvilke strategier som kan benyttes for å forhindre problemene og hvilke konsekvenser de aktuelle miljøproblemer vil få. Informasjonen som Girling (2005) presenterer i sin bok er et av flere eksempler på bidrag i den offentlige meningsdannelsen, som gir et nedslående bilde av internasjonal behandling av kildesortert avfall. Denne formen for kunnskap benyttes også aktivt og kompetent av individene for å danne en helhetlig forståelse av situasjonen, og slik Giddens (1990) presiserer fører refleksiviteten med seg potensialer for usikkerhet tvil.

Informantene forstår kildesortering først og fremst som et lokalt miljøtiltak, men enkelte reflekterer også over UOKs relasjon til de globale avfall- og miljøutfordringene. Miriam ser innføringen av UOK i en større europeisk kontekst fordi hun har erfaring med kildesortering fra andre store europeiske byer. Hun beskriver overgangen fra å bo i Barcelona, der husholdningene kildesorterte, til å flytte til London: ”så flyttet jeg til London hvor de ikke har det [kildesortering]. Det er veldig mye vanskeligere. Så blir man jo ganske forferdet når man tenker over at det er en så stor by med så mange mennesker hvor alt bare går i.. hvor det ikke sorteres i det hele tatt” (Miriam 31 år). Miriam har erfart å bo i en millionby uten systemer for kildesortering. Denne vissheten gjør at hun føler egen kildesortering ikke monner i en global sammenheng. ”Det er en veldig liten del av det (...) London og Kina. Det er ganske store befolkningsgrupper da som ikke gjør det. Og hvis du tenker på industrien for eksempel (...) Jeg tror sånn i et globalt perspektiv så er det litt for lite rett og slett” (Miriam 31 år). Det er med andre ord en dempet entusiasme om hvor mye UOK evner å bidra med i et globalt perspektiv. Når Miriams blikk rettes utover landegrensene, mot slutten av intervjuet, fremstår hun mindre motivert til å kildesortere enn da intervjuet startet opp. Å trekke linjer mellom hverdagens kildesortering og de store avfallsutfordringene i verden ser med andre ord ut til å så tvil om hvorvidt hennes egen innsats nytter.

Kunnskap om de globale miljøproblemer gjør at Bjarne bagatelliserer betydningen av enkeltindividenes kildesortering.

”(...) Det er såpass mye dagligdags husholdningsavfall at jeg tror at miljøet tar skade av det uansett (...) Drivhuseffekt og avskoging og befolkningsvekst vil føre til at det kommer til å gå dårlig. Type at det kan bli kriger på grunn av det og mangel på elementære ting. Jeg tror

at det blir større migrasjon grunnet større områder hvor det ikke er mulig å leve. Og mitt husholdningsavfall har nok fint lite å gjøre i den sammenhengen (...) ” (Bjarne 31 år).

Bjarne konkluderer i dette sitatet med at hans egen en-dunks-praksis har minimal betydning i en større sammenheng. Denne konklusjonen er en annen enn i avsnittene over hvor han vurderer å kildesortere på grunn av de kommende generasjoner. Skifte i Bjarnes fortolkning kan komme av at hverdagens kildesortering fremstår som en dråpe i havet av globale miljøproblemer som han ikke kan gjøre noe med. Dette eksempelet illustrerer også hvordan informantene på et tidspunkt i intervjuet formidler at de er positive til å kildesortere, og på et annet tidspunkt gir uttrykk for å være imot implementeringen av UOK.

4.2 Systemsolidaritet

Hittil er gjort dere for informantenes fortolkning av kildesorteringens relasjon til lokale og globale miljøproblemer. Selv om begrepet miljø ofte er nærliggende å snakke om i forbindelse med kildesortering, er en like sentral del av implementeringen av UOK spørsmålet om informantenes ønske om å støtte opp om systemet. Eller med andre ord, systemsolidariteten. Videre skal vi se nærmere på hvordan *solidaritet* og *tillit* har fått betydning for informantenes fortolkning av UOK. I moderniteten oppstår det et spenningsforhold mellom tillit på den ene siden og tvilen på den andre (Giddens 1990). Dette spenningsforhold kommer tydelig til uttrykk i informantenes tillit og mistillit til ekspertsystemet REN og de andre husholdningene som er ment å bidra i UOK.

Å ha solidaritet vil si å føle samhold med andre individer eller grupper av individer, også dem som ikke står oss nær (Heidenstrøm 2010:18). Durkheim kalte i sin tid den nye formen for samhørighet, som oppsto i kjølvann av det moderne og komplekse industrisamfunnet, for *organisk solidaritet* (Østerberg 1983:41). Solidariteten er organisk i den forstand at arbeidsdeling og spesialisering skaper en følelse av *samhold* i et samfunn der mennesker er gjensidig avhengige av hverandre (Østerberg 1983). I likhet med Durkheim mener også Giddens at arbeidsdeling og spesialisering har en samfunnsoppretholdende funksjon. Et samfunn der mennesker lever side om side med fremmede, kommuniserer med fremmede og legger omsorgen i hendene på fremmede kan bare fungere dersom det eksisterer en grunnleggende *tillit* til disse fremmede og deres ekspertise. Organisk solidaritet og tillit har med andre ord en liknende teoretisk funksjon, ved at begge forstås som limet som holder det fragmenterte og differensierte samfunnet sammen. De to begrepene er likevel

teoretisk ulike. Til forskjell fra den organiske solidariteten, som er et resultat av arbeidsdeling og spesialisering, er tillit på sin side en forutsetning for utleieringen av de abstrakte systemene.

4.2.1 Tillit til REN

Personer inngår i hverdagen i en rekke tillitsrelasjoner med ulike ekspertssystemer (Giddens 1990). Hjemmets infrastruktur av ulike ekspertssystemer er i mange tilfeller fysiske gjenstander som brukes til praktiske gjøremål i hverdagen. Lysbryteren skrur på og lyspæren gir nødvendig belysning. Knappen på doen dyttes ned og borte er gårsdagens middag. Det hender med jevne mellomrom at infrastrukturenes fysiske gjenstander endrer seg fordi ekspertsystemet utvikler nye systemer eller nye patenter. Glødepæren blir i disse dager byttet ut med LED-pæren og sparepæren. Installering av vannklosett i boligene var en revolusjon både for brukerne og for menneskene som tidligere tømte byens doer. I de fleste tilfeller hvor ekspertsystemer endrer fysiske gjenstander i husholdningen, følger husholdningene anvisingene de er gitt. Det er også tilfellet for noen av informantene. Dina forklarer hvorfor hun tok i bruk de blå og grønne posene: *"(...) Det var den lille brosjyren vi fikk i posten (...) Det sto vel: Vi trenger deg og den jobben du gjør er viktig (...) og da får jeg vel bidra det jeg kan"* (Dina 26 år). Dina begrunner sorteringen hun utfører med oppfordringen hun mottok i informasjonsbrosjyren. Begrunnelsen tyder på at hun har en grunnleggende tillit til REN, noe som gjør at hun følger deres anvisninger uten å stille for mange spørsmål.

REN tar i bruk ekspertkunnskap i utviklingen av UOK, men forstås hovedsakelig som del av en styringsmyndighet. Det kommer blant annet frem i intervjuet med Alma. *"(...) [Jeg] vil følge regler og gjøre det som det blir satt krav om. Hvis det er krav om at jeg skal kildesortere så gjør jeg jo det (...)"* (Alma 26 år). Alma snakker om innføringen av UOK som om det er et formelt krav. Det er usikkert om Alma tror at hun er lovpålagt å ta i bruk de blå og grønne posene eller om utsagnet hennes betyr at hun mener det er sterke forventninger til at Oslos innbyggere skal kildesortere. Uansett fremstilles REN som en legitim samfunnsinstitusjon, som har myndighet til å bestemme hvordan husholdningene skal håndtere husholdningsavfallet sitt.

Eivind Stø, Pål Strandbakken og Marit Strand (2002) viser i sin studie at den norske befolkningen rapporterer om høyere grad av tillit til informasjonen de får om miljøproblemer av myndighetene, enn respondenter fra Tyskland, Italia og Spania. Ane mener at befolkningens tillit til myndighetene i Norge kan være en av grunnene til at hun selv og andre innfører UOK. *"(...) Det er jo bare det at det har kommet i posten. Og at vi gjør som vi får beskjed om*

egentlig (...) Det er et veldig bra land å gjøre sånne ting i, fordi folk ofte gjør som *de får beskjed om*” (Ane 30 år). Slik det fremstår i sitatene til Alma og Ane bidrar RENs troverdighet og legitime posisjon til at flere føler seg forpliktet til å kildesortere. Derfor gjør individene det de har fått beskjed om, uten at de styres av formelle sanksjonsmidler.

4.2.2 Ansvarliggjorte individer

Ansvarliggjørelse av individer, som Halkier (1999) og O’Brien (2008) beskriver, skjer i det senmoderne i form av konkrete tiltak og ordninger, hvor kildesortering er ett eksempel. Forståelsen av at individer har et medvirkende ansvar for å løse miljø- og klimaproblemer, er en dominerende forståelse blant informantene. Hvordan oppleves informantenes forpliktelse overfor REN?

Douglas mener at ”den private samvittigheten og den offentlige moralkodeksen påvirker hverandre gjensidig” og at det i realiteten er vanskelig å skille mellom dem (Douglas 1997:134). Å kildesortere beskrives som del av informantenes følelsesliv.

”(...) jeg kan samle det opp kjøre det bort på resirkuleringsstasjonen, eller så kan jeg komprimere det oppi kassa ute. Som restavfall. Det hater jeg å gjøre. Derfor kjører jeg det bort og da bruker jeg litt mer tid på det. (...) men da føler jeg meg ganske lykkelig når jeg kjører ut av den resirkuleringsstasjonen (...) for da føler jeg at jeg har gjort noe nyttig.” (Amund 53 år)

Amund forteller at turen på gjenvinningsstasjonen gjør ham lykkelig fordi han har tatt ansvar og gjort noe nyttig. En kjent måte å snakke om følelsen kildesortering gir er å referere til samvittigheten. I intervju situasjonen bruker både informantene og jeg som intervjuer forståelsen av at kildesortering utløser god og dårlig samvittighet. Alma bruker begrepet samvittighet når hun på oppfordring beskriver en person som kildesorterer.

”En typisk resirkulerer er en samvittighetsfull person. Jeg tror det ligger mye på det personlighetsmessige. Ikke alt har med tilrettelegging å gjøre. Det er rett og slett om man gidder eller om man har samvittighet til å gjøre den lille ekstra innsatsen. Å vaske rømmebeger før man kaster det (...)” (Alma 26 år)

Elise beskriver hva hun føler når hun kaster resirkulerbar plast i restavfallet *”De gangene jeg kaster sånne møkkete yoghurtbegre i restsøpla i stedet for å skylle dem, får jeg litt dårlig samvittighet” (Elise 35 år)*. Samvittighet refere-

rer til at det finnes noen forventninger som personene ønsker å leve opp til, men ikke alltid klarer. Brudd med den forventede atferden kan føre til dårlig samvittighet. Når jeg spør hvorfor hun får dårlig samvittighet svarer Elise "(...) *Det kommer vel av en følelse av samfunnsansvar, som jeg ikke helt føler at jeg tar, når jeg gjør det, når jeg ikke sorterer*". Å ta samfunnsansvar er et viktig stikkord vi vil komme tilbake til senere i kapittelet, fordi det ikke bare rommer forventninger fra et ekspertsystem, men også moralske forventninger i befolkningen.

Ansvarsrelasjonen mellom REN og Oslos befolkning er kompleks og forventningene aktørene har til hverandre går i begge retninger. Derfor er det viktig å presisere at selv om enkelte informanter forteller at de handler i tråd med oppfordringer fra REN, fremstår ikke informantene som passive mottakere av et nytt avfallssystem. Heller tvert i mot. Opplevelsen av å ta ansvar for å sortere husholdningsavfall beskrives også som et personlig ønske. Flere informanter forteller at de ønsket å kildesortere før de fikk muligheten til det.

"(...) Det jeg har etterlyst lenge er en ordning som vi er på vei inn i nå. Jeg synes Oslo kommune har kommet alt for seint inn i dette her. Det er helt vilt. De har sløst bort flere tiår. At de ikke har kommet lenger i 2011 det skjønner jeg ingenting av. Jeg skulle gjerne resirkulert, mye, mye mer, mye, mye tidligere (...)". (Amund 53 år)

Flere informantene ønsker å ta ansvar og retter derfor kritikk mot RENs trege oppstart av UOK. Det er interessant at flere av informantene retter en slik kritikk mot REN, samtidig som de også er usikre på om systemet de har implementert fungerer som det skal.

4.2.3 Mistillit til REN

Moderne renovasjon løfter avfallet ut av den lokale konteksten og fører det inn i et abstrakt kretsløp (Eriksen 2011). Husholdningsavfallet havner ikke lenger på dynga, men brennes eller transporteres til andre steder for videre behandling. Avkontekstualiseringen av renovasjonssystemene fører til at det er vanskeligere å få innsikt i ekspertsystemets behandling av avfallet. Miriam har forsøkt å tilegne seg kunnskap om UOK ved å lese informasjonen som ble tildelt. Hun mener brosjyrene er enkle å forstå, men hun er fremdeles usikker på hvordan avfallet blir håndtert på miljøstasjonen.

"Jeg vet at det er optisk sortering, men jeg vet ikke hvor det er eller hvor mye og hva som faktisk skjer med det. Jeg vet jo ikke om matavfallet blir kompostert eller om det blir forbrent og brukt til fjernvar-

me. Jeg vet ikke hvilke direkte konsekvenser det har for eksempel for Grønmo, som er den eneste søppelfyllingen som jeg vet om i nærheten av Oslo. Jeg vet veldig lite om det faktisk” (Miriam 31 år).

Det er ikke mulig å ha detaljert kunnskap om alle ekspertsystemene som griper inn i hverdagen. Brukerne av renovasjonstjenester må enten søke etter detaljkunnskap om systemet eller stole på at avfallet deres blir behandlet riktig. Det er selvsagt et spørsmål om personene overhodet forsøker å tilegne seg kunnskap om systemet, men når det er presisert handler det i like stor grad om hvordan informasjonen oppfattes av dem som ønsker å lære mer. Amund mener at RENs fremstilling av det som skjer med avfallet etter avhenting er lite troverdig.

”(...) Den informasjonen ser veldig glansaktig ut. Det ligger noe sånn ut på nettet, men jeg tror ikke på det som står der. (...) Seeing is believing da som du skjønner. (...) Jeg stoler ikke på det de sier. Jeg skulle gjerne visst noe mer. Jeg skulle gjerne sett. Fått forsikringer om at denne plastikken eller matavfallet gikk til det det skulle”. (Amund 53 år)

Amund ønsker å få innblikk i den skitne virkeligheten på avfallsstasjonene og med egne øyne se hvordan ekspertsystemet behandler avfallet han og de andre innbyggerne i Oslo sorterer. Det kan være den vanskelige tilgangen til kunnskap om systemet som gjør at det brer seg en mistillit og tvil det er vanskelig å motbevise. Over viste jeg at REN blir omtalt av informantene som en samfunnsinstitusjon de har tillit til. Amund ser ikke ut til å ha samme tillit til verken myndighetene eller REN slik som de andre.

”Jeg er ikke noe ekspert på dette, men jeg føler at med den typen vinkling og den propagandaen man har fått av myndighetene, så føler man kanskje over tid at man gjør noe riktig(...) uten at jeg kan si det er riktig. For det er ikke sikkert at all den resirkuleringa vi gjør er riktig (...) men jeg må jo stole på noen” (Amund 53 år)

Amund sier han er nødt til å stole på REN, men av sitatet kan det se ut til at han ikke tror den nye ordningen for kildesortering fungerer optimalt. Ane etterspør også opplysninger om hvilke resultater UOK gir. ”

Vi fikk jo noen sånne (...) oppfølgingsbrosjyrer, om hva som skjedde. Det synes jeg var fint å få. Men så synes jeg ikke at de var så oppklarende. Hvor mye innvirkning det er (...) For det var noen sammenlik-

ninger som jeg ikke synes var så veldig beskrivende egentlig. Kanskje de må være mer tydelige” (Ane 30 år).

Ane har et godt poeng. Dersom REN kan vise til resultater, bekrefter de også overfor befolkningen at systemet fungerer som det skal.

4.2.4 Mistillitens rykte

På grunn av den begrensede innsikten, kan ikke informantene være sikre på at avfallet de sorterer kommer til nytte. Under intervjuet settes det spørsmålstegn ved RENs troverdighet og informantenes tvil kommer noen ganger til uttrykk i form av *rykter*. Jeg blir i flere situasjoner presentert for variasjoner over rykter som kan sies å ha et felles budskap; det kildesorterte avfallet fra husholdningene blir ikke sortert, men havner sammen etter at REN har hentet det. Amund beskriver ganske detaljert hva han har hørt skjær inne på miljøstasjonen.

”jeg har hørt at man (...) skal få (...) opp temperaturen, eller rense, eller ett eller annet man skal gjøre med disse svære ovnene. Så øser man på med masser av denne plastikken (...) som har en litt annen form for forbrenningstemperatur, for å få opp steamen eller for å rense (...) og så kjører man på med noe annet igjen” (Amund 53 år)

Det viser seg at slike rykter ikke er enestående for Oslo. Alma og Fredrik er innflyttere til Oslo. Begge oppgir at en lignende fortelling sirkulerte da byene de vokste opp i innførte kildesortering. *”jeg husker i begynnelsen når man begynte med kildesortering i Arendal (...) så var det noen som sa: Jeg har sett at alt havner på samme sted og alt havner i samme dunk. Men om det var bare var noe folk sa, det vet jeg ikke” (Alma 26 år).* Det er interessant at både Alma og Fredrik forteller at ryktet om avfallets sammenblanding oppsto, og var på sitt mest aktive, i hjembyens startfase av et nytt system for kildesortering. Det er vanskelig å komme til bunns i hvor ryktene startet og en skal ikke se bort i fra at det har foregått feilbehandling av avfall og at feilen har blitt avslørt av noen som igjen har skrevet om det eller fortalt det videre. Det er uansett interessant å observere at informasjonen om feilaktig sortering på miljøstasjonen spres blant befolkningen, holdes vedlike og oppstår på steder som implementerer nye ordninger for kildesortering.

En forklaring kan være at ryktet setter ord på mistilliten informantene føler overfor REN. Men når sant skal sies er jeg usikker på om informantene tror på ryktet de forteller om i intervjusituasjonen. Informantene som gjengir ryktet bor i husholdninger både med og uten kildesortering og flere hadde tidligere

fortalt at de er aktive kildesortere i hverdagen. Det kan hende den diskursive bevisstheten som aktiviseres i intervjusituasjonen fører til en refleksiv vurdering av motstridende informasjon, som informantene har fått presentert. Dermed viser ryktet heller til en kulturell meningsdannelse om kildesortering der begge forståelsene inngår.

Alma presiserer at tvilen hun utsetter REN for er noe hun ikke har tenkt over før intervjuet, men det er et annet interessant aspekt ved Almas mistenkeliggjøring av UOK. Refleksjonene hennes er tatt et skritt videre og setter ikke spørsmålstegn ved hva som skjer inne på miljøstasjonen, men retter mistanke mot personene som henter avfallet hos husstandene.

”ikke det at jeg sier at søppeltømmerne kanskje ikke tenker så mye, men (...) det her er bare noe jeg sier nå. Det her har jeg ikke tenkt på.. hvordan søppeltømmerne gjør det eller noen sånne ting, men er de så nøye på dette liksom? Asså oi ops å så slang jeg den der eller så trykket jeg på feil knapp og så driter jeg i det ikke sant. De skal gjøre jobben sin ganske fort de også i løpet av noen morgentimer.” (Alma 26 år)

Alma setter spørsmålstegn ved ”søppeltømmernes” troverdighet. De fremstilles i sitatet som unøyaktige og nærmest ansvarsløse i sin behandling av de grønne og blå posene med kildesortert avfall. Stilt overfor en slik uttalelse er det interessant å trekke paralleller til tidligere forståelser av ”søppeltømmeren” eller nattmannen. Slik det kom frem i det innledende kapittelet hadde søppeltømmerens forgjenger en stigmatisert posisjon i samfunnet og ble ansett for å være uærlig. Mye har skjedd siden nattmannsyrket ble avskaffet i 1871, men det mulig å tenke seg at nattmannens etterkommere fremdeles er belastet med et dårlig rykte og at det derfor kan være nærliggende å beskyldte dem for å slurve med jobben sin.

Forståelsene av slurv i selve avhentingsprosessen og ryktene om sammenblanding av avfallet inne på miljøstasjonen har til felles en usikkerhet om at UOK utfordres av menneskelig svakhet i systemet. Det kan hende Douglas har rett i sin påstand: ”Katastrofer som tilgriser luft og jordsmonn og forgifter vannet, blir vanligvis omgjort til klingende politisk mynt: noen som allerede er upopulære skal få skylden for det” (Douglas 1997:177), men det er for meg vanskelig å bekrefte eller avkrefte. Her går vi ikke nærmere inn på spørsmålet om betydningen av yrkesgruppens status på fortolkningene av UOK.

4.2.5 Å kildesortere for fellesskapet

I det senmoderne samfunn er individene avhengig av å ha tillit til mennesker de ikke kjenner og kanskje aldri kommer til å møte (Giddens 1990). Over står det beskrevet hvordan tillitsrelasjonen mellom informantenes husholdning og REN fortolkes i intervju situasjonen. Her studeres informantenes vurderinger av deltakelsen til de andre husholdningene, som er inkludert i UOK.

Ønsket om å bidra til et felles prosjekt fremheves som en motivasjon for å kildesortere. Informantene uttrykker at de ønsker å bidra til UOK, selv om det nye systemet er mindre praktisk enn den tidligere en-dunks-løsningen. Miriam forteller

”Det tar jo lengre tid. Det tar mer plass. Man må jo gå ut med søpla vel så ofte likevel på grunn av den grønne posen. Så det hadde vært lettere å bare ha alt oppi en. Egentlig (...) men jeg synes jo absolutt at det er viktig å gjøre det. (...) jeg håper at på sikt så har det en gevinst for alle” (Miriam 31 år).

Miriam begrunner egen kildesortering med at det på sikt gir en gevinst til ”alle”. Flere informanter vektlegger at innføringen av UOK gjøres med tanke på andre mennesker enn dem selv. Dina viser også til en udefinert gruppe ”alle” når hun forteller at hun ikke har noe imot å kildesortere og at det heller føles godt å kunne bidra. Informantenes kildesortering for andre mennesker kan best forstås ved å relatere det til teorier om fellesskapsarbeid.

Dugnad er en gammel norsk skikk, der mennesker frivillig går sammen for å utrette noe den enkelte ikke kunne klart på egenhånd (Lorentzen og Dugstad 2011, snl.no). Selv om ingen av informantene bruker ordet dugnad eksplisitt, har forståelsen de uttrykker flere fellestrekk med dugnadens sentrale kjennetegn. Ane påpeker det samlende ved UOK. *”Jeg tenker mer på det som en felles ting. At folk samles til å gjøre noe” (Ane 30 år)*. Dugnaden har en fremtredende kulturell posisjon i Norge og brukt i nasjonal sammenheng symboliserer dugnad behovet for en kraftanstrengelse, økt oppmerksomhet og et felles løft (Lorentzen og Dugstad 2011). REN tar også i bruk forståelsen av dugnad i slagordet ”Sammen gjør vi Oslos viktigste jobb”. REN er en sentral aktør i den kulturelle meningsdannelsen om UOK og slagordet har et budskap som fremhever fordelene av samarbeid.

Oslo har en lang tradisjon for å utføre dugnadsarbeid når utfordringer knyttet avfall skal løses. Miriam trekker en linje mellom UOK og Rusken-aksjonen hun i sin tid var med på. *”(...) Man prøver jo å redusere avfall og det har man*

blitt lært opp til siden Rusken (...)". Elise trekker også frem "grønnere omgivelser" som en positiv konsekvens av å kildesortere. Å forstå UOK som en dugnad, der alle innbyggerne bør delta, kan være virkningsfull og Oslofolks kjennskap til dugnaden kan føre til at oppfordringen REN gir får gehør.

Tradisjonelt har avfallsdugnaden hatt to hensikter. Den ene er å rydde opp, den andre er å forhindre forsøpling gjennom å styrke det moralske ansvaret i befolkningen (Torstenson 1997:154). Det moralske ansvaret for hva som kastes er også å finne når informantene karakteriserer mennesker som kildesorterer og mennesker som ikke kildesorterer. Elise vektlegger fellesskapsarbeidet når hun beskriver en "typisk kildesorterer". *"Det sier om personen som likevel gjør det at man er i stand til å tenke utenfor det mest hverdagslige. Det akkurat mest kortsiktige. At man tenker litt mer fellesskapets beste (...) litt sånn det store bilde (...)" (Elise 35 år).*

Det er en potensiell hake ved å snakke om kildesortering som en avfallsdugnad. Torstenson (1997) påpeker at kombinasjonen mellom kommunalt arbeid og dugnadsarbeid kan være vanskelig, fordi det er to ulike måter å jobbe på. Dugnad bygger på skippertak, mens kommunalt etatsarbeid er mer langsiktig rettet. "Dugnadsånden trives best når alle parter føler at de kan både gi og ta" (Torstenson 1997:156). Informantene forteller at det føles godt å gi, men sier samtidig at de ikke føler de får noe igjen for innsatsen de legger å kildesortere. Amund trekker det så langt som å si at han gjør en jobb han ikke blir betalt for, men som REN tar gevinstene av.

4.2.6 Å stole på de ansiktsløse andre

Slik jeg viste over ønsker flere av informantene å kildesortere, både for miljøet og for fellesskapet, men de er også klar over at deres egen sortering ikke har betydning alene. Flertallet av informantene presiserer at deres handlinger som enkeltpersoner bare har betydning dersom den inngår i samarbeid med andre husholdninger. Kildesorteringens fellesskapsarbeid står og faller på at mange tusen ansiktsløse husholdninger også implementerer UOK. Når informantene beskriver en person som ikke kildesorterer vektlegges ofte egenskaper som bryter med moralske retningslinjer. Dina fremhever den ikke-kildesorterendes avstand til resten av samfunnet: *"(...) Litt uvitende og litt lite opptatt av samfunnet generelt egentlig og miljø spesielt. En som er litt sånn (...) uengasjert. Kanskje uten noe utdannelse"*. (Dina 26 år). Dina mener de som ikke kildesorterer bryr seg mindre om det fellesskapet som utgjør samfunnet. Bjarne beskriver på sin side mennesker som ikke følger mer konkrete spilleregler. *"(...) De rydder gjerne ikke opp etter seg hvis de er på McDonalds. Lar ting stå. Satser på at andre kommer fordi de selv ikke jobber der.*

(...) kaster gjerne ting på gata. Bryr seg fint lite om kjøremønster” (Bjarne 31 år). Det er verdt å merke seg at sitatene er hentet fra to intervjuer hvor informanten ikke alltid kildesorterer selv. Dina kildesorterer av og til, mens Bjarne poser ligger ubrukt innerst i kjøkkenskapet. På tross av varierende eller ingen grad av kildesortering i egen husholdning, gir begge negative karakteristikk av personer som ikke kildesorterer. Dette tyder på at den moralske måten å fortolke kildesortering på også kan gjelde blant de som ikke kildesorterer.

Det er viktig for informantene å gjøre seg opp et inntrykk av om andre husholdninger kildesorterer. Giddens (1984) beskriver menneskers kontinuerlige overvåking av sine sosiale omgivelser. På grunnlag av det subjektive inntrykket av andre, korrigeres egen sosiale praksis. Men hvordan får de inntrykk av andres kildesorteringspraksis? Bjarne har gjort observasjoner hjemme hos vennene sine, som tilsier at de ikke kildesorterer med grønne og blå poser. *”Hvis jeg er hjemme hos folk (...) papir skiller man ut. Mitt inntrykk er at det er få i Oslo som bruker grønne og blå poser (...)” (Bjarne 31 år).* Ut i fra observasjonene trekker han slutningen om at få Oslobeboere har implementert UOK. Det kan hende få av Bjarne venner kildesorterer, noe han har observert. Det kan også hende at Bjarne ser det han vil se. Det er interessant å observere at de fleste informantene tenker at resten av befolkningen har den samme avfallspraksisen som dem selv. Særlig interessant var det at to informanter, som bodde i samme bygård, hadde helt ulike oppfatninger av om de andre i bygården kildesorterte. Informanten som ikke kildesorterer, rapporterte om få, mens informanten, som kildesortere selv, rapporterte om mange grønne og blå poser bygårdens felles avfallsbeholder.

Det kan være demotiverende for egen praksis dersom informantene ser at andre ikke sorterer. Dette bekrefter avisartikkelen ”Ingen må få vite at alle er slasker” av Kjersti Fulgestad Eriksen i Aftenposten 19.09.12. Over blir det vist at Bjarne gjør seg opp en mening om Oslos befolknings avfallspraksis på bakgrunn av vennenes praksis. Å holde et øye med venners, bekjentes og families avfallshåndtering er en måte informantene skaffer seg informasjon om systemets utbredelse i befolkningen. Derfor hender det også at det blir slått hardt ned på dersom venner ikke kildesorterer.

”det er noen venner av meg som bor i en bydel hvor det er lagt til rette for det og så gjør de ikke det, fordi de ikke vil ha mer enn en søppelkasse på kjøkkenet og det har jeg vel sagt at jeg synes er litt for dårlig. Rett og slett. Litt egoistisk kanskje, på noen måter” (Miriam 31 år).

Miriam har konfrontert vennene sine som ikke kildesorterer og mener flere i omgangskretsen har gjort det samme. Hun er usikker på om det paret hun her omtaler har begynt å kildesortere etter oppfordring fra vennene, men sosiale sanksjoners effekt på implementeringen av UOK skal ikke undervurderes. Likevel går vi ikke nærmere inn på venners betydning videre i rapporten på grunn av rapportens klargjorte begrensninger.

4.3 Positive, men usikre

Funn som er gjort i dette kapitlet viser ulike måter informantene gjør *refleksive vurderinger* av egen avfallshåndtering. Informantene uttrykker at de er positive til UOK, men at de også er usikre på betydningen av egen innsats, sett i en større sammenheng. Konsekvensen blir at informantene veksler mellom fortolkninger som taler for og i mot en utvidelse av systemet for kildesortering.

Hensynet til miljøet er, i flertallet av intervjuene, en naturlig del av den diskursive bevisstheten om egen avfallshåndtering, men hva mener informantene med å kildesortere av hensyn til miljøet? Enkelte informanter forteller at de kildesorterer av omtanke for mennesker som skal leve i fremtiden. For andre informanter gir *teknologisk innovasjon* håp om løsning på avfallsutfordringene, og letter skyldfølelsen over mengdene avfall som kastes. Implementeringen av UOK blir også fortolket som del av et *personlig miljøregnskap* der kildesortering plasseres i en pluss-/minusrelasjon til andre forurensende og bærekraftige aktiviteter i hverdagen. Det *globale miljøregnskapet* sidestiller på sin side kildesortering og globale miljøproblemer, noe som medfører at hverdagshandlingene settes i relasjon med omfattende globale strukturer som den enkelte ikke har fullstendig innsikt i, eller makt til å endre. I begge miljøregnskapene føres oppmerksomheten bort fra den konkrete sorteringen og over på en mengde med kompleks informasjon om miljøproblemene, som den enkelte forsøker å orientere seg i.

Informantene er ikke bare opptatt av hvilken nytte deres egen kildesortering har på miljøet. Å kildesortere oppfattes også som bidrag til et felles prosjekt blant Oslos innbyggere. *Fellesskapsarbeidet* forutsetter *tillit* og *samarbeid*, og informantene retter moralske forventinger både til andre husholdninger og til REN. I forbindelse med fellesskapsarbeidet er det ikke all informasjon som taler for at informantene skal kildesortere. Flere av informantene mistenker at det foregår feilaktig behandling av det kildesorterte avfallet i avhenting- og behandlingsprosessen. De tviler også på om andre husholdninger bidrar i tilstrekkelig grad. Tvilen som oppstår er vanskelig å bekrefte eller avkrefte fordi

informantene har begrenset tilgang på *kunnskap* om ekspertsystemenes behandling av avfallet. Alle informantene uttrykker ambivalens overfor UOK, og ut i fra funnene i dette kapittelet er det vanskelig å si om usikkerheten har innvirkning på den konkrete implementeringsprosessen innenfor husholdningene, fordi flere av informantene som uttrykker sterk tvil og mistillit, også kil-desorterer.

5 Implementeringen i hjemmet

Analysekapittelet beskriver informantenes erfaringer med implementeringen av UOK innenfor hjemmets private sfære. Intensjon er å studere forløpet i implementeringsprosessen, med fokus på hvilke utfordringer som setter grenser for husholdningens kildesortering. Det er foretatt en analytisk inndeling av husholdningens innføring av UOK. I dette kapittelet blir det foretatt en grundig beskrivelse av de fem implementeringsfasene og avslutningsvis analyseres hovedfunnene fra fasene, i lys av Giddens' teori om sosial praksis og rene relasjoner, og Douglas' teori om rent og urent.

5.1.1 Fase 1: mottakelse

Startskuddet for den nye utvidede kildesorteringen utløses når husstandene mottar grønne og blå poser i posten. Informasjonsskrivet, som følger med posene, gir opplysninger om når det er mulig å ta i bruk de nye posene og hvordan sorteringen skal foregå. Vivian forteller: *"vi fikk tilsendt materiell fra renovasjonsetaten. Så det var veldig, veldig greit. Veldig instruktiv"* (Vivian 51 år). De grønne og blå posene ble beskrevet som en kjærkommen leveranse av flere informanter, som mente de hadde etterlyst ordningen i lengre tid. Vivians husholdning var, slik hun selv formulerte det, "overmoden" for å sortere da de mottok posene og kom raskt i gang. Hun forteller at plastavfallet og matavfallet ble tildelt egne fraksjoner tidligere enn de hadde fått instruksjoner om i brosjyren fra REN. For Vivian var det viktigst å komme i gang med sorteringen, selv om posene ikke ble optisk sortert de første to ukene. Det høres kanskje rart ut at Vivian for en periode på to uker kildesorterte, selv om hun visste avfallet ikke ble optisk sortert. Senere i intervjuet klargjør Vivian den fortidelige oppstarten. Hun forteller at det var knyttet ubehag til å kaste alt avfallet i en dunk fordi familie og venner andre steder i landet kritiserte systemet hennes for husholdningsavfall.

Det er praktiske utfordringer knyttet til implementeringens første fase. Husstandene kan risikere å ikke motta posene. To av informantene hadde ikke fått posene i posten, fordi de flyttet fra et område uten kildesortering til et område som allerede var omfattet av det nye systemet. Elise ble informert av borettslaget hun flyttet inn i. Alma fikk derimot ikke beskjed om at hun kunne begynne å kildesortere da hun flyttet inn i den lille hybelleiligheten. Da mitt besøk fant sted, noen måneder etter innflytting, var hun fremdeles ikke blitt opplyst om at det var mulig å kildesortere mat- og plastavfall. Alma forteller at hun antok at området hun bor ikke enda er inkludert i ordningen, fordi hun ikke har sett at naboene kildesorterer avfallet sitt.

I mottakelsesfasen aktiveres en form for refleksivitet når husholdningene gjør vurderinger av hvorvidt de skal kildesortere eller ikke (Giddens 1984). I praksis kan vurderingene og avgjørelsen være en kort tankeprosess og selv ikke en tanke i enkelte tilfeller. Som utenforstående har jeg ikke tilgang på informantenes private vurderinger om hvorvidt de skal kildesortere eller ikke. Vurderingene jeg har fått innblikk i, gjennom intervjuene, er uttrykk for en diskursiv bevissthet over egen praksis som aktiveres i intervjusituasjonen. I forrige kapittel gjorde jeg rede for to måter informantene foretok refleksive vurderinger av egen avfallspraksis i intervjusituasjonen. Både *miljøhensynet* og *systemsolidariteten* medvirker til at informantene på den ene siden føler seg forpliktet til å kildesortere, og på den andre siden setter pris på å bidra. Det er likevel slik at tilgangen på kompleks og motstridende informasjon fører med seg usikkerhet og tvil om innsatsen de legger i å kildesortere nytter.

I en husholdning med flere medlemmer må de vurderingene gjøres i samråd med andre medlemmer av husholdningen. Av datamaterialet viser det seg at relasjonene mellom foreldrene og barna innenfor husholdningen kan virke motiverende. Foreldrene har det overordnede ansvaret for å lære barna de praktiske ferdighetene som kreves i hverdagen, men også for å lære dem forskjellen på rett og galt (Frykman og Löfgren 1994:88). I intervjuet med Elise kommer det frem at foreldrerollen har fungert motiverende for kildesorteringen i husholdningen hennes. Elise synes det er viktig å fremstå som et godt eksempel overfor sønnene. En del av oppdragelsen er å lære dem hvordan systemet for kildesortering fungerer og hvorfor sortering er en riktig praksis å ha.

Det viser seg at oppdragelsen ikke bare går i en retning. Foreldrene som er intervjuet fortalte også at de opplevde å bli oppdratt av sine egne barn. Elises eldste sønn kommer ofte hjem fra barnehagen og bedriver voksenoppdragelse med foreldrene sine. ”Nå er det vel Blekkulf eller noe på gang i barnehagen til Patrik snart. Da kommer han sikkert hjem og er streng med oss, og det er

bare bra. Han har allerede sjekket om vi har et brannslukningsapparat som er intakt og sann..” (Elise 35 år). Foreldrene er ikke alene om oppdragelsen av barna. Barnehagen og skolen har også en oppdragende rolle. Sønnen til Elise lærer nye ting i barnehagen, og bruker den nye kunnskapen til å korrigere foreldrenes praksis. En korrigerende oppfattelse som oppfattes som ekstra motiverende på husholdningens kildesortering.

Relasjonen mellom samboere og ektefeller kan også ha betydning for oppstarten av UOK. Aleksander fortalte at han i utgangspunktet tenkte det ville bli slitsomt å kildesortere, men at kona hadde bestemt at de skulle implementere det nye systemet. *”Da vi startet med det hos oss var det kona mi som presset meg til å være litt mer nøye” (Aleksander 35 år). Aleksander som først ikke kunne tenke seg å kildesortere har i dag implementert UOK i husholdningen og virker fornøyd med konas avgjørelse om at de skulle ta i bruk de nye posene.*

Det er ikke bare i husholdninger med familier at medlemmene påvirker hverandres kildesortering. Fredrik sier *”jeg mener å huske å ha sett dem, men vi hadde en annen som bodde der da som hadde veldig sterke meninger om disse posene” (Fredrik 23 år). I kollektivet til Fredrik bodde det i mottakelsesfasen en person som mente de ikke burde ta i bruk de grønne og blå posene. Fredrik forteller at personen som satte en stopper for implementeringen mente at det ikke var noe poeng å sortere fordi REN da må kjøpe avfall fra andre steder for å holde forbrenningen i gang. Selv om den ene personenes motstand kanskje ikke alene er grunnen til at kollektivet ikke kildesorterer, er det interessant å se hvordan en persons meninger kan påvirke husholdningens praksis i lang tid etter han har flyttet ut.*

5.1.2 Fase 2: planlegging, anskaffelse og installering

Det nye avfallssystemet i Oslo går i prinsippet ut på en *utvidelse* av det allerede eksisterende systemet hjemme hos hver enkelt husstand. REN deler ikke ut avfallsbeholdere til husstandene. Informantenes første oppgave, i implementeringsprosessen av UOK, er derfor å planlegge hvor de nye beholderne skal plasseres inne i boligen og finne frem til beholdere som er tilpasset den tiltenkte plasseringen. Anskaffelses- og installeringsfasen fremstår som enkel. Det er bare å velge riktig boks. Her undersøkes valget av bokser ved først å beskrive hvordan de planlegger og vurderer om det er rom for to nye avfallsfraksjoner i husholdningen, og deretter hvilke utfordringer innkjøpsprosessen kan by på.

Det kan være vanskelig å finne plass til to nye dunker i allerede trange og fulle kjøkkenskap. Alma bor som sagt i en liten hybelleilighet, med en enkeltstående benk som kjøkken. Under kjøkkenvasken hennes befinner det seg en pose for restavfall og en pose for papir. Da vi snakket om en eventuell utvidelse av antallet avfallsbeholdere sa Alma først: *”Jeg har ikke plass til en dunk til”*. Et slikt utsagn er forståelig med tanke på hvor liten plass det er å ta av i kjøkkenkroken hennes. Plassvurderingen er en relevant problemstilling i anskaffelsesfasen og spesielt for dem som bor i små boenheter er det er lett å tenke at kjøkkenskapet ikke rommer flere avfallsbeholdere enn det allerede er der inne. Alma ser likevel ikke ut til å slå fra seg tanken om å kildesortere og fortsetter: *”Da må jeg få smale bøtter i så fall”*. Med lite plass inne i kjøkkenskapet krever det nye systemet at Alma finner alternative løsninger, som for eksempel smalere avfallsbeholdere. REN har hatt trange Oslo-leiligheter i tankene da de, i informasjonsbrosjyren, oppfordrer brukerne til å tenke kreativt og ta hele leiligheten eller huset i bruk for oppbevaring av ulike avfallsfraksjoner. Flere av informantene bruker skap i gang og kjeller til oppbevaring av ulike avfallsfraksjoner, men det er først og fremst glass og metall, papiravfall og tomflasker informantene oppbevarer andre steder i boligen. Fraksjonene plast-, mat- og restavfall, som er denne rapportens hovedfokus, blir på sin side tiltenkt en plass under kjøkkenvasken eller i beholdere med pedal og lokk på kjøkkengulvet.

Det bør presiseres at selv om det er de små boenhetene som kanskje står overfor den største plassutfordringen i innføringsprosessen, kan vurderinger om plass også reises i husholdninger med større boligareal. Spesielt hvis en viktig forutsetning er å få plass til de nye beholderne inne i et skap på kjøkkenet. I en stor bolig er ikke kjøkkenskapet nødvendigvis tilsvarende romslig, fordi skapet under kjøkkenvasken ofte produseres med relativt lik størrelse (Amilien 2004). Amund fortalte at kjøkkenskapet han og ektefellen hadde før oppussingen ikke ville klart å romme de nye avfallsdunkene som skulle installeres, på tross av at kjøkkenet er romslig. Den største forskjellen på liten og stor bolig er i denne sammenheng muligheten husholdningene har til å omorganisere kjøkkenskapet, finne skaplass andre steder i boligen eller ha plass til å ha dunker stående fremme uten at de er sjenerende.

Informasjonsbrosjyrene som ble sendt sammen med avfallsposene oppfordrer husholdningene til å finne kreative løsninger med beholdere som allerede er innenfor husholdningen. Den vanligste og minst energikrevende løsningen er likevel å kjøpe de nye standardiserte dunkløsningene i butikken. Det er en rekke utsalgssteder som tilbyr egnede dunkløsninger til den utvidede kildesorteringen i Oslo og på RENs hjemmesidesider står det blant annet listet opp Jernia, Clas Ohlson, IKEA og Europris (renovasjonsetaten.oslokommune.no).

Standardløsningene som selges i de ulike butikkjedene er ikke identiske og identiske er heller ikke informantenes kjøkkenskap. Miriam fortalte at hun, i innkjøpsprosessen, måtte legge inn litt ekstra arbeid for å få dunkene på plass i skapet:

”Først så fikk jeg søsteren min, for hun skulle ut på Ikea, til å ta med seg noen sånne for meg. Men de var kjempestore så de var det ikke plass til. Så da måtte jeg bruke litt tid da på å finne søppelkasser som var hensiktsmessige, i størrelsen. Det var jo litt sånn organisering (...) Jeg brukte litt ekstra penger på det også. Og så var det å prøve å få plass til alt under vasken min rett og slett” (Miriam 31 år).

Kjøkkenskapet til Miriam legger føringer for hvor store avfallsdunkene kan være og avfallssystemet IKEA solgte var i største laget. Plassutfordringen gjorde at hun så seg nødt til å bruke litt mer tid og penger for å finne mer spesialtilpassede avfallsdunker. Selv om avfallsdunkene som kjøpes likner hverandre, finnes det mange ulike måter å plassere beholderne på inne i kjøkkenskapet. Vedlegg 2 viser tre bilder av ulike installasjoner inne i og utenfor kjøkkenskapet. I tillegg kommenterer bildeteksten noen av fordelene og ulempene med hver løsning.

Det er flere strategier for å installere avfallsdunkene på kjøkkenet. Mens Miriam og de andre informantene tilpasset dunkene for matavfall og plastavfall til kjøkkenet, tilpasset Amund kjøkkenet til et utvidet antall dunker for kilde-sortering. Amund var fremsynt da han, noen måneder før ordningen kom i gang, designet eget system for kildesortering til det nye kjøkkenet han skulle bygge. Han var fornøyd med løsningen og etter at intervjuet var avsluttet trakk stolt ut skyveskuffen med til sammen seks avfallsbeholdere. Monteringen av kjøkkenet hadde forsinket oppstarten av kildesorteringen med noen uker, og han fortalte med et lite smil at REN rakk å sende ham en påminnelse i mellomtiden. Til gjengjeld var han nå en dedikert kildesorterer og lot lite havne i posen for restavfall.

Ikke alle informantene har gått til anskaffelse av de nye avfallsdunkene, selv om planene for hvor de nye avfallsdunkene skal plasseres er klare. Anskaffelsen kan være en barriere å overkomme, fordi det kan være vanskelig å finne tid til å gjøre innkjøpet. Bjarne fortalte at de grønne og blå posene han fikk på døren noen måneder tidligere, var plassert på en hylle i påvente av de nye dunkene med lokk og pedal som han hadde ambisjoner om å kjøpe. Bjarne ble på et tidspunkt med en venn som bor i samme bygård, for å kjøpe inn dunker, men kom tomhendt hjem fordi butikken var utsolgt. Etter denne bomturen har ikke Bjarne prøvd seg i noen andre butikker. Dina er blant informantene som

mener at oppslutningen om systemet ville vært høyere dersom REN også sørget for å dele ut beholdere. *"Hadde man fått disse dunkene på døren, (...) jeg tror mange har valgt å ikke kjøpe seg disse dunkene og at man ikke er flink til å resirkulere i det hele tatt"* (Dina 26 år). Dina har en oppfatning om at den høye terskelen for å gå til anskaffelse av avfallsdunker gjør at folk ikke kommer i gang med sorteringen. Hun kan ha et godt poeng, men erfaringer med kildesortering fra Danmark viser at de som ikke fikk utdelt en standard avfallsdunk, men selv måtte velge utstyr, var mest fornøyde med å kildesortere fordi det ga best tilpasning til kjøkkenet (Kasin 1993:69). Det er mulig å si at REN har valgt en strategi som medfører en tidsmessig drøy anskaffelsesprosess og i noen tilfeller ikke anskaffelse overhode fordi husholdningene selv må gå til anskaffelse av de nye dunkene for husholdningsavfall. Forhåpentligvis gir systemet fornøyde brukere på lengre sikt fordi de har mulighet til å tilpasse dunkene til det foretrukne stedet å oppbevare fraksjonene for husholdningsavfall på.

5.1.3 Fase 3: En læringsprosess

I implementeringsprosessen lærer informantene hvilke typer avfall som skal kastes i henholdsvis den grønne og den blå posen. Avfallsfraksjonene inngår i klassifikasjonssystemer som allerede finnes i samfunnet. Fargene blå og grønn er kanskje valgt fordi de allerede gir konnotasjoner som kan hjelpe læreprosessen. REN gjennomfører en rekke informasjons- og holdningskampanjer i oppstartsfasen av den nye ordningen, og jobber aktivt med å skape et konsept der den grønnfargede posen skal gi assosiasjoner til matavfall, mens den blåfargede posen skal settes i sammenheng med plastavfall. Miriam er en blant flere informanter som har lagt merke til kampanjene og tilegnet seg kunnskapen de formidlet. *"(...) De har jo for så vidt gjort det veldig pedagogisk (...) det har vært på de bilene lenge. At grønt er mat og plast er blått (...)"* (Miriam 31 år). Informasjonskampanjene har lyktes i å gjøre det nye systemet kjent for Oslos innbyggere. Nærmere 95 prosent svarer i en undersøkelse at de har kjennskap til inndelingen av matavfall i grønn pose og plastavfall i blå (Flygansvær 2012). Alma er klar over at Oslo er i ferd med å innføre en ny ordning for kildesortering, men et stykke ut i intervjuet, kommer det frem at konseptet med blå og grønn pose likevel er ukjent for henne. Det er interessant å intervjuer en som ikke er kjent med fraksjonenes fargekode, fordi det illustrerer fargekodene relative betydning. Alma er usikker på om hun har sett noen av kampanjene og begrunner den manglende kunnskapen med at hun ikke tar kollektivtransport til jobb og at informasjonen derfor ikke har vært tilgjengelig for henne på de arenaene hun vanligvis oppholder seg.

I læringsprosessen fører feil lærdom til feilsortering. Avisartikkel ”Oslos kastesystem går på dunken” (Slettholm i Aftenposten 20.03.12) viser at feilsortering kan være et utbredt problem. I innføringsfasen kommer informantene ofte over gjenstander som de er usikre på hvor de skal kaste og det er nødvendig å tilegne seg detaljert kunnskap om hvilket innhold hver fraksjon er tiltenkt. Flere av informantene gir uttrykk for at de var usikre på hva som kunne kastes i hvilken pose i oppstartfasen. En annen grunn til feilsortering kan være at kunnskapen om hvilke gjenstander som er ment å tilhøre de ulike fraksjonene ikke stemmer overens med RENs retningslinjer.

Informantenes kunnskap om fraksjonenes innhold utvikles på den ene siden gjennom informasjonsmateriellet de mottar av REN og på den andre siden gjennom egne fortolkninger på bakgrunn av tidligere erfaringer og kunnskap. Feilsorteringen informantene fortalte om forekom ofte i de tilfellene hvor sammensetningen fra tidligere fraksjoner ble overført til de nye fraksjonene, uten å korrigeres ved hjelp av oppdatert informasjon fra brosjyrene og internett. Amunds klassifisering av matavfallet er for eksempel ikke i fullstendig overensstemmelse med REN sine retningslinjer, der planter ikke inngår i fraksjonen. Amund er klar over hva matavfallet er ment å inneholde, men følger ikke retningslinjene fordi han er uenig med RENs klassifisering.

”Hvis jeg har noen blomster her, kan jeg ikke putte det oppi der sier dem, men det gjør jeg altså. Jeg gjør det av og til. Jeg kapper blomster og putter dem oppi der. For meg er en blomst som står på bordet her. En tulipan. På lik linje med et salatblad. Jeg ser ikke forskjell på det og da mener jeg at det skal sammen med det i den samme bøtta også, den grønne. Det får de tåle” (Amund 53 år).

Planter og matavfall tilhører etter Amunds definisjon samme kategori. En kategori som minner mistenkelig om sammensetningen i en komposthaug. Amund forteller at han ga avkall på komposthaugen noen år tilbake på grunn av snegler, men utsagnet kan tyde på at han fremdeles bruker den gamle forståelsen av hvilke gjenstander som hører til i den nye fraksjonen for matavfall med utgangspunkt i den tidligere kompostfraksjonen.

En annen grunn til at det kan oppstå feilsortering er at kunnskap fra andre renovasjonssystemer brukes for å forstå UOK. Renovasjon er et kommunalt ansvar i Norge og i praksis kan alle kommunene ha ulike ordninger for kildesortering. Personer som flytter til Oslo har i mange tilfeller erfaringer med andre systemer for kildesortering og kunnskap om andre systemer kan skape misforståelser og forvirring om hva fraksjonene i Oslo inneholder. Alma kildesorterer ikke hjemme, men har vært hjemme hos venner som gjør det. I

intervjuet resonnerer hun seg frem til om servietter kan kastes i matavfall med utgangspunkt i kunnskap om en lignende fraksjon i hjemkommunen. *”Jeg skulle kaste en serviett. Den var hvit. Hvite servietter har blitt klora og det er mye kjemi i den hvite servietten tenker jeg. Derfor ville jeg ikke kaste den i våtorganisk, men noen sier jo at den skal i våtorganisk. Hvor skal den da?”* (Alma 26 år). I sitatet bruker Alma betegnelsen våtorganisk i stede for matavfall. Våtorganisk var betegnelsen på matavfallet i hjemkommunen hun flyttet fra, men selv om fraksjonen også besto av mat skulle den behandles ulikt og brukt til andre ting enn RENS matavfallsfraksjon i Oslo. Det kommer også frem at hun har kunnskap om hvordan servietter behandles for å bli hvite. Alma trekker slutninger om hvor servietten skal kastes, ut i fra kunnskap hun tidligere har tilegnet seg om servietten som kastes og om fraksjonen den skal kastes i. Senere i intervjuet utdypes hun fortolkningen hun har av matavfall. *”(…) Så tenkte jeg at matavfall skulle til grisene. Det var kanskje derfor jeg ikke ville putte papir oppi der, men det går kanskje ikke til grisene, det går til noe bio…”* (Alma 26 år). Fraksjonen for matavfall har en spesiell utfordring, sammenlignet med plastavfall. Matavfallet har gjennom historien ofte blitt skilt ut fra annet husholdningsavfall og forståelsen av fraksjonen påvirkes av tidligere kategoriseringer.

Læringsprosessen påvirkes også av relasjonene innenfor husholdningen. Tre av de kvinnelige informantene beskriver en avfallshåndtering preget av enighet og samarbeid, og hvor både kvinnen og mannen deltar med likeverdig sorteringsinnsats. Parene har en felles forståelse av at husholdningen skal praktisere kildesortering og konsensusen medfører derfor få diskusjoner om kildesorteringens normative riktighet og rasjonelle nytteverdi. Samtalene dreier seg heller om kildesorteringens praktiske detaljer.

”ehm.. Jeg er kanskje litt. Nei egentlig, vi er pådrivere på hver våre områder. Mannen min er mye mer opptatt av å drive å rive av den lille plasttuten på melkekartongen og sånn og kjefter på meg når jeg har glemt det (...), men det er jeg som har funnet på det med å ha den plastsøpla foran, fordi jeg synes at han primært var den som ofte slurva med det da. Så vi har litt hver våre kjepphester (Elise 35 år).

Selv om Elise først trekker litt på det, kommer hun frem til at hun selv og mannen begge er pådrivere til å kildesortere, men at de passer på ulike fraksjoner. Potensielt kan en tenke seg at kildesorteringen ville fungere bedre i en husholdning der partene har ulike sorteringskjepphester, fordi personene kan veilede og korrigere hverandres feilsortering. Sitatet over er et eksempel på at veiledningen innenfor husets fire vegger likevel ikke behøver å føre til mer korrekt sortering, fordi kunnskapen de utveksler med hverandre kan være

preget av manglende og villedende kunnskap. Av sitatet kommer det frem at Elises mann instruerer henne til å fjerne plastkorken på melkekartongen, noe hun i følge REN ikke trenger å gjøre (renovasjonsetaten.oslokommune.no). På tross av små uenigheter forteller samtlige av de tre kvinnelige informantene at husholdningens sortering fungerer bra og at praksisen har blitt en naturlig del av hverdagen.

5.1.4 Fase 4: innarbeide nye rutiner

Avfallshåndtering i hverdagen styres ofte av rutinenes automatikk. Rutiner er materialisering av den praktiske bevisstheten som bidrar til å redusere kompleksiteten i beslutninger mennesker må ta, samtidig som de skaper en følelse av normalitet og forutsigbarhet (Giddens 1984). Kaj Illmonen (2001:17) påpeker at rutinene ikke bare reduserer følelsene av usikkerhet hos individene, men også bidrar til at mennesker sparer på kreftene. De innarbeidede rutineene gjør derfor hverdagen mindre energikrevende.

Når posene kommer i posten skal rutinen som informantene har tilvendt kroppen brytes, og praksisen er gjenstand for en økt refleksivitet. Innføringsprosessen krever refleksjon over hvorfor materiellet de har fått tilsendt skal tas i bruk og hvordan kildesorteringen fungerer. En sentral del av innføringsprosessen er å gjøre kildesorteringen til en kroppsliggjort praksis. Når rutinen innarbeides utføres sorteringen bevisst den første tiden, før kastehandlingen er mer innarbeidet. Vivian forteller at hennes kastepraksis har vært gjennom en slik rutineendring. *"Det er såpass automatisert nå atte. Men det er klart at jeg tenkte veldig mye mer sånn før, når det ikke var så innarbeidet"* (Vivian 51 år). Miriam har kildesortert i noen måneder og beskriver hvordan kildesorteringen for henne har blitt en rutine:

"På samme måte at man skrur på lyset når man kommer inn i et rom eller låser døren når man går hjemme fra. Det er en handling som man ikke er så bevisst. Det er jo ofte derfor, sånn halvveis på vei til jobben, at du tenker sånn gud jeg husker ikke om jeg har husket å låse døren eller ikke. For det er noe man gjør uten å reflektere noe særlig over det". (Miriam 31 år)

Kildesorteringen, har for Miriam, glidd inn i strømmen av andre automatiserte handlinger, som i sekunder etter at de er gjort også er glemte.

Ikke alle informantene har gjort kildesorteringen til en automatisert hverdagspraksis. I Dinas beskrivelse av hvordan hun håndterer husholdningsavfallet,

kommer det frem at hun ikke har gjort det til en vane å kildesortere fraksjonene for mat og plast, selv om hun har gått til anskaffelse av nye dunker.

”(...) Men nå etter at vi fikk de posene (...) Plast har jeg da i en liten bøtte inni der (...) jeg tror det går litt plast oppi der også (hun peker på stålbøtta). (...) Plasten med litt sånn matavfall. (...) Jeg har hørt at da skal man egentlig skylle det og så tørke det for så å legge det oppi der og det er jeg ikke så flink til, men plast går oppi en bøtte der. Så har jeg egentlig en bøtte til sånn matavfall også, men (...) jeg tar egentlig bare poser når det er mye mat som skal kastes (...) og så går jeg ut med det med en gang. For jeg synes det er litt sånn.. (...) jeg orker ikke å ha de posene stående sånn åpent med mat” (Dina 26 år)

Dina samler matavfall i en grønn pose de gangene det skal kastes større mengder matavfall. Når det gjelder plastavfallet kan det virke som mye havner i restavfallet fordi hun ikke vil skylle og tørke det. Flere av informantene erfarer at det er lett å la være å skylle plasten i situasjoner som krever en effektiv flyt av gjøremål. I slike situasjoner kan det være avlastende å falle tilbake på gamle vaner for å spare tid. Med to barn under skolealder ble det noen ganger hektisk for Elise.

”Unntak er for eksempel plastemballasje som er veldig klønete å skylle og vaske. (...) Hvis det skal gå kjapt da en morgen på vei til barnehagen så hiver vi det i restsøpla. (Senere i samme intervju) Det er nesten alltid fordi jeg står med en av ungene i hver arm. Tidspress og bleier og masse. Da er det litt sånn. Det er vel ikke mye for langt, men det bare er litt sånn øyeblikksbeslutning som jeg tenker at man av og til har” (Elise 35 år).

Elise er bevisst på at hun og mannen kaster mat og plast i restavfallet og har forsøkt å gjøre noen tiltak for å unngå det. Elise viser hvordan hun forsøker å unngå snarveiene ved å montere dunken for plastavfall utenfor dunken for restavfall. Ved å innrette dunkene strategisk mente hun at mer plastavfall ofte havner i den blå posen.

Kildesorteringen fungerer best når aktiviteten er innarbeidet til en ikke-refleksiv rutine. Den automatiserte rutinen forutsetter, i sin tur, at medlemmene av husholdningen samarbeider og har en relativt lik forståelse av hvordan kildesorteringen skal praktiseres, slik at det ikke oppstår vedvarende konflikter som utfordrer rutinen. I situasjoner med uenighet om hvordan husholdningsavfallet skal håndteres vil den diskursive bevisstheten aktiveres og personene i husholdningen kan oppleve at kildesorteringen blir mer energikre-

vende enn nødvendig fordi de ofte gjøres bevisste på aktiviteten de utfører. Husholdningenes avfallshåndtering fremstår som strevsom i intervjuer der den ene parten i husholdningen ikke bidrar i tilstrekkelig grad. Samarbeidet uteblir og korrigeringen går bare i en retning, fra den ene partneren til den andre.

Lynn Jamieson (1998, 1999) er blant dem som kritiserer Giddens' forståelse av de likestilte relasjonene innenfor husholdningen. Selv mener hun at det er et gap mellom den offentlige fortellingen om kjønnslikestilling og hverdagslivene til vanlige mennesker. Av tre intervjuer kommer det frem at det er, eller tidligere har vært, den kvinnelige parten i husholdningen som er pådriveren for kildesortering. Alma forteller om hvordan kildesorteringen hun utførte i hjemkommunen ble mer krevende enn nødvendig, fordi hun og samboeren ikke hadde samme praksis.

”ekskjæresten min var helt elendig til å resirkulere. Å da ble jeg sur, for det skjedde gang, på gang, på gang, på gang. Blant annet når han skulle kaste brød i matavfallet så kastet han den med posen. (...) Hvis det var noen brødsalker igjen. Kasta han det i matavfallet.(...) Herregud, kan du ikke bare ta av den posen og putte den posen i papir? Og sånn var det med veldig mye forskjellig. Så der var det faktisk sånn at jeg sorterte om.. (Alma 26 år)

Alma beskriver hvilken frustrasjon hun følte på når hennes mannlige partner ikke sorterte nøyaktig nok. Dina forteller også at samboeren ikke kildesorterer og hun har i enkelte tilfeller måtte si i fra om at de tomme pizzaeskene ikke hører hjemme i restavfallet. Dina har ikke et gjennomført system for kildesortering i husholdningen, selv om hun har gått til anskaffelse av nye avfallsdunker. En alternativ forklaring på at hun ikke kildesorterer kan være fraværet av enighet og samarbeid mellom henne og samboeren.

5.1.5 Fase 5: oppbevaring av avfall

Parallelt med de ulike fasene i innføringsprosessen erfarer informantene oppbevaringen av de nye fraksjonene i hjemmet. Avfallshåndtering i hjemmet er ikke bare knyttet til refleksivitet, kunnskap og rutine, men også preget av sanser som lukt, estetiske uttrykk og distinksjonen mellom rent og urent. Videre beskrives informantenes erfaringer med avfallets fysiske tilstedeværelse og hvilke konsekvenser det ser ut til å ha for innføringsprosessen av den utvidede ordningen for kildesortering.

Det kan virke som Miriam har relativt strenge kriterier for hjemmets estetiske utforming og hun forteller at det er viktig for henne å oppbevare avfallsdun-

kene slik at de ikke står synlig i leiligheten, men får plass inne i skapet under vasken. Det bør presiseres at selv om informantene er samstemte på at avfallet skal stå skjult, er det som kjent ikke slik at det er en norm alle følger. Vedlegg 2 illustrerer fire ulike dunklørninger, men det finnes et mangfold av måter å oppbevare husholdningsavfallet på, fra åpne løsninger til mer lukkede og tildekkede, inne i og utenfor kjøkkenskapet.

Amund liker å ha et ryddig hjem, der gjenstander ikke befinner seg på andre steder i huset enn der de er ment å være. Han beskriver hvordan opprettholdelse av den tilstrebede ordenen i hjemmet er en kontinuerlig prosess i hverdagen.

”Jeg synes ikke det går tid, for det er en del av strukturen (...) Rydde det bort. Få det bort fra benken eller få det bort fra et sted hvor det ikke skal være når du er ferdig med det. Ta et da til den stasjonen hvor det da skal være og så samler man opp og så tar man det ut i bilen eller så tar man det med seg på tur og så blir det borte” (Amund 53 år)

Amund får en god følelse av å rydde og kaste gjenstander som han ikke lenger har bruk for. Jeg forstår den beskrevne tilfredstilelsen som todelt. På den ene siden kan det virke som sorteringen han gjør av alt fra byggematerialer, hageavfall og husholdningsavfall er en del av behovet for å skape orden rundt seg, og at denne ordenen også skal gjelde oppbevaringen av avfallet inne i kjøkkenskapet. På den andre siden liker Amund tanken på materialgjenvinning og han er ikke fremmed for å sortere mer detaljert enn dagens ordning legger opp til.

I tillegg til å skape orden nede i beholderne, bidrar skyllepraksisen til at enkelte av fraksjonene fremstår som renere enn tidligere fordi de ikke er blandet sammen med andre avfallstyper. På spørsmål om noen av fraksjonene oppleves som renere, trekker Elise frem papiravfallet. *”papiravfallet synes jeg jo egentlig generelt er reinere. For det er jo ofte sånn, men det er jo unntak fra det også, men sånn den papirsøpla som vi tømmer den er ganske rein. Delikat på en måte, den lukter ikke for vi skyller melkekartongene og sånn da” (Elise 35 år)*. Vivian mener på sin side at plastavfallet fremstår som rent. *”Nyvasket plast (...) Den platen den er jo veldig sånn, den oppleves som veldig rein, den gjør jo det. Den lukter jo ikke (...)” (Vivian 51 år)*. Både Elise og Vivian forklarer opplevelsen de har av fraksjonenes renhet med at papir- og plastavfallet ikke er blandet sammen med organisk avfall som frembringer lukt.

Selv om vaske- og tørkeprosessen fører til renere fraksjoner mener flere informanter at de ikke ønsker å la plasten stå fremme på kjøkkenbenken og tørke fordi det oppfattes som rot. Å fjerne matavfallet fra plastikken kan også oppleves som utfordrende. *”Nei, jeg prøver å sortere så mye som mulig. Jeg er veldig usikker på hvor ren den plastikken skal være. Så jeg skyller den (...) Noen ganger kaster jeg plastikk som er litt for skitten oppi restavfallet (...), ting med masse mugg på, i stede for å sortere det (...)”* (Miriam 31 år). Miriam innrømmer at hun ikke alltid orker å gjøre plasten ren hvis den fremstår i overkant skitten. Slike unntak er noe både Elise og Dina også forteller at de gjør ved flere anledninger.

Selv om den utvidede kildesorteringen kan bidra til at noen fraksjoner fremstår som rene er det fremdeles enkelte fraksjoner som kan oppfattes mer urene enn andre. Et av de viktigste renhetskriteriene informantene peker på er at avfallsfraksjonene ikke er blandet sammen med matavfall. Dersom plastikken eller pappen er tilgriset med matavfall blir den enten vasket og kildesortert, eller kastet i restavfallet, noe sitatet til Elise er et eksempel på. Matavfallet er avfallsfraksjonen alle informantene mener er den mest urene, noe de begrunner med lukten avfallet avgir. Dina beskriver i intervjuet hvordan matavfallet i stor grad bidrar til at hun opplever avfallet som ekkelt.

”(...) Jeg synes all type søppel er så ekkelt (...) jeg tror faktisk det er maten (...) så er det noe med at med en gang det kommer i en pose. Hvis det plutselig har blitt hull på posen og den posen har stått i gangen, så blir det helt sånn åh herregud (latter). Jeg må vaske det opp. Blir helt hysterisk. (...) Jeg synes det er ekkelt, men jeg tenkte på det her om dagen faktisk at, at det er jo egentlig bare det som jeg har putta oppi der. En ting er jo mat (...) Den forråtnelsesprosessen begynner vel så er det noe med lukt å litt sånn, (...) Søppel er generelt ganske ekkelt.. (Dina 26 år)

Dina reflekterer over matavfalllets relative urenheter (Douglas 1997). I det matavfallet er på vei ned i avfallsdunken opplever hun det som urent og denne urenheten føres over på det andre avfallet nede i posen. Maten trigger dårlige følelser noe hun setter i sammenheng med forråtnelsesprosessen maten gjennomgår nede i avfallsposen. I sitatet viser hun bevissthet om at hysteriet for avfallet, kanskje er noe overdrevet fordi hun selv har lagt gjenstandene i posen, uten at denne innsikten fører til at hun kildesorterer mer.

Den nye utvidede ordningen for kildesortering fremmer med andre ord ikke bare orden, men også følelsen av uorden og urenheter. Den vemmelsen Dina opplever når avfallet er oppbevart for lenge i boligen er en av grunnene til at

kildesorteringen ikke er kommet ordentlig i gang. Når avfallet sorteres i flere ulike poser fyller hver enkelt pose seg saktere, noe som medfører at avfallet blir oppbevart i lengre tid inne i boligen. I en husholdning med få avfallsprodusenter kan for lang oppbevaringstid være en utfordring, mens det derimot kan være en fordel at avfallet fylles opp saktere i husholdninger med mange avfallsprodusenter.

5.2 Fysiske muligheter og grenser i hjemmet

Til nå har prosessen hvor den utvidede ordningen for kildesortering blir tatt i bruk av informantenes husholdninger blitt beskrevet. På bakgrunn av de ulike fasene av innføringsprosessen, skal vi videre diskutere hvilken innvirkning hjemmets fysiske utforming har på plassering av dunkene og informantenes håndtering av husholdningsavfallet.

5.2.1 Hjemmets utforming og størrelse

Kasin gjør i rapporten *Fra søppel til ressurs* rede for en antakelse om at husholdninger møter ulike *strukturelle* utfordringer i en innføringsprosess av systemer for kildesortering (Kasin 1993:135). Antakelsen om boligtypens betydning var et viktig utvalgskriterium i min egen rekruttering av informanter, noe som har ført til at seks av informantene bor i byleiligheter i nærheten av Oslo sentrum, mens fire bor i hus i områder rundt sentrum. Beliggenhet og i hvilken grad boligen er tilknyttet andre boenheter er relevant for informantenes erfaring med avfall og kildesortering. I beskrivelsen av innføringsprosessen av UOK ble det hovedsakelig fokusert på boligens ulike størrelse, og i Fase 2⁴ er oppbevaringsplassen til de nye avfallsdunkene en del av informantenes vurdering av innføringsprosessens *gjennomførbarhet*. Boligens størrelse gir og begrenser informantenes mulighet til å kildesortere og tilfellene med Alma og Amund i Fase 2 illustrerer at det i noen boliger oppleves som umulig å kildesortere på grunn av plassmangel, mens det i andre boliger finnes tilpasseingsmuligheter.

Økonomiske ressurser er en bakenforliggende faktor det er viktig å ha i tanke når boligtyper eller boligstørrelse sammenlignes. De økonomiske ressurser kommer blant annet til uttrykk gjennom boligens plassering, størrelse og om vedkommende eier eller leier. Alma er ung, nyutdannet og innflytter til Oslo. I en slik livsfase er det vanskelig å finne en bolig med rikelig plass til kildesortering. Amund er på sin side godt voksen. Han og kona har rikelig med plass i

---

⁴ Planlegging-, anskaffelse- og installeringsfasen

eneboligen de eier, etter at barna flyttet ut for noen år tilbake, samtidig som de har økonomiske ressurser som lettet plassproblemet i kjøkkenskapet ved å bygget om kjøkkenet. I relasjon til UOK har informantenes ulike boligtype betydning for muligheten til å oppbevare alle fraksjonene og tilfredsstillende hygieniske kriterier.

5.2.2 Matter in place

Innenfor hjemmets fire vegger trekkes det symbolske grenser mellom rent og urent (Douglas 1997). Det rene er avgrenset og befinner seg innenfor sin egen kategori ”ubesmittet av kontakt med alt som ikke tilhører det” (Solheim 1997:11). Det urene flyter over grensene og fremstår tvetydig og ubestemmelig. Forståelsen informantene har av avfallets renhet og urenheter viser seg å ha betydning for kildesorteringen i husholdningen. Men på hvilken måte oppleves avfallet som rent eller urent? Og hvilke konsekvenser får erfaringene med motivasjonen til å kildesortere og praksisen i hjemmet?

I innføringsprosessen skilles matavfallet og plastavfallet fra restavfallet og tildeles separate og avgrensede dunker inne i kjøkkenskapet. Matavfallet og plastavfallet blir nye kategorier som ideelt sett ikke kommer i kontakt med annen type avfall. Hvis jeg forstår Amund korrekt, omfatter ønsket hans om å ha et estetisk ordnet hjem også skapet under vasken. Av den grunn opplever han kanskje at kategoriseringen av de to nye fraksjonene bidrar til at avfallet fremstår som renere. Når dette er sagt er det ikke slik at Amund formulerer opplevelsen av økt renhet eksplisitt i intervju situasjonen. Det var overraskende at heller ingen andre informanter trekker frem denne formen for renhet som en positiv konsekvens av å kildesortere.

Hygiene brukes ofte som begrunnelse for renslighetsatferd i det senmoderne samfunn (Shove 2003). Det viser seg likevel at mennesker ikke følger vitenskapelige retningslinjer for god hygiene når de gjør rent i hjemmet. Atferden styres heller av tanken om at det finnes skitt (Shove 2003). Et flertall av informantene svarer at kildesortering gjør plastavfallet renere fordi det i prinsippet skal skylles før kasting. Slik det kommer frem av fase 5 er avfallsfraksjonene i den nye ordningen for kildesortering rene i den forstand at de ikke er blandet sammen med organisk avfall som frembringer lukt. Matavfallet er en nøkkelfraksjon når det gjelder begrunnelsen om hygienisk renheten. Ved å skille matavfallet fra de andre fraksjonene er det lettere enten å dekke til avfallsbeholderen med lokk eller kvitte seg med matavfallet og dermed forhindre uønsket lukt i hjemmet. Standardene for hygiene har økt i takt med nyvinninger som også gjør omgivelsene våre renere. I kulturens hygieniske standarder fjerner vi oss mer og mer fra lukt (Shove 2003). Det er likevel slik at

matavfallet ikke er noen reelle hygienisk utfordring i hjemmet. Det kan være at den hygieniske begrunnelsen heller dreier seg om symbolske grensdragninger mellom det rene og urene. Matavfallet befinner seg i grenselandet mellom spiselig delikat mat, og jord. Lukten vitner om forråtnelsesprosessen og det ubestemmelige og grenseoverskridende ved matavfallet. Matavfallet er kaos som informantene, med hjelp av den grønne posen, får kontroll over. Denne forskningen bygger opp under Douglas' (1997) påstand om at våre forestillinger om hva som er skittent også er uttrykk for symbolsystemer og ikke rasjonell vitenskapelig kunnskap om bakterier.

5.2.3 Matter out of place

Kildesortering kan gjøre at avfallet fremstår som renere fordi det er vasket og sortert, men det nye systemet utfordrer også grensene for orden og renhet i hjemmet. Avfall oppstår fordi husholdningene ønsker å kvitte seg med gjenstander de ikke lenger har bruk for. I skapet under vasken eller i bøtta med pedal og lokk er avfallet tildelt en midlertidig oppbevaringsplass før transporten ut av boligen. Den nye ordningen for kildesortering krever som kjent at antallet avfallsdunker utvides, men ikke alle finner umiddelbart gode løsninger for å oppbevare de nye avfallsbeholderne. I avisartikkelen ”Oslo-folk sorterer i bøtter og spann” (Løken 2012) er det avbildet flere åpne avfallsdunker på et kjøkkengulv. Kvinnen som intervjues i avisreportasjen forteller at den avbildede løsningen er midlertidig i påvente av en bedre. På kjøkkengulvet, i åpne dunker, er ikke avfallet lenger på sin tiltenkte plass, men fremstår som ”matter out of place”. Selv om mennesker har ulike tålegrenser for rot i eget hjem, ville ikke en slik åpen løsning vært aktuelt for noen av informantene. Alle informantene meddeler at de ikke ville oppbevart avfallet synlig i leiligheten og behovet for orden kunne derfor gå foran det å kildesortere. Plast-, glass og metallavfall oppbevares i noen tilfeller synlig på kjøkkenbenken mens det tørker. Denne synlige oppbevaringen av avfall beskrives som potensielt problematisk. Spesielt gjelder dette for plastavfall. Flere informanter forteller at skylle- og tørkeprosessen kan være en barriere for å kildesortere plastavfallet. Flere av informantene ser likevel ut til å løse overskridelsen med ikke å sette den skylte plasten til tørk, men hive den rett i avfallsdunken.

Avfallet kan oppleves som overskridende selv om det ikke oppbevares åpent i hjemmet. I fase 5 forteller Dina at hun synes avfall generelt er ekkelt og at hun føler avsky når hun håndterer husholdningsavfallet sitt. Selv peker hun på at vemmelsen kommer av matavfallet og lukten matrestene avgir. Dina opplever ikke at det er noen fordel for henne å samle opp matavfallet i en fraksjon, slik den nye ordningen for kildesortering krever. Heller tvert om. Posen for matavfall fyller seg sakte i husholdningen med få personer og matavfall som

blir liggende lenge i avfallsdunken har større sjanse for å avgi lukt. Lukten av mat som er i ferd med å råtne blir beskrevet som ubehagelig og uønsket under flere intervjuer og må derfor holdes under kontroll. Dina har ikke funnet noen beholder med lokk til fraksjonen for matavfall. Lukten fra beholderen gjør at hun ikke ønsker å oppbevare matavfallet i beholderen, tar heller posen i bruk når hun kaster større mengder mat på samme tid.

Når husholdningsavfallet oppfattes som renere i kraft av å være sortert, kan det være en motivasjon for å kildesortere. I de tilfellene hvor innføringen av de nye avfallsdunkene utfordrer hjemmets grenser mellom rent og urent kan konsekvensen bli at informantene lar være å kildesortere.

5.3 Sosiale muligheter og grenser i hjemmet

Til nå har vi sett på hvordan hjemmets størrelse og utforming, i samspill med avfallets fysiske tilstedeværelse, både motiverer og setter grenser for informantenes kildesortering. Videre vil skal Giddens' (1993) forståelse av rene relasjoner brukes for å behandle spørsmålet om hvordan relasjoner og roller innenfor husholdningen er betydningsfulle for innføringsprosessen av den utvidede ordningen for kildesortering.

5.3.1 Kjønsroller

Arbeidet med renhold og avfall i hjemmet har, historisk, vært en jobb kvinner har utført og da kvinner tok steget ut i det betalte arbeidsmarkedet ble det også et økt behov for likere deling av husarbeidet. Nære relasjoner i det senmoderne samfunn er mer symmetriske enn tidligere og likner i større grad på den idealtypiske rene relasjonen (Giddens 1993). Samarbeid og felles ansvar for husholdningsavfallet viser seg å ha betydning for informantenes erfaring med det nye systemet for kildesortering. Det er interessant å merke seg at ingen av informantene tematiserer kjønnsrollenes betydning når de reflekterer over hvem i husholdningen som er den største pådriveren for å kildesortere. Informantene fremstår likevel som delt i omtalen av hvordan medlemmene av husholdningen samarbeider om kildesorteringen. Tre informanter mener at innføringsprosessen og hverdagspraksisen er et felles prosjekt, mens tre andre forteller at en av partene ikke bidrar i like stor grad som den andre parten skulle ønske.

Giddens' teori om likhet er beskrivende i de tilfellene der informantene forteller om samarbeidet og enigheten. For Ane og Vivian går samarbeidet med ektefellen problemfritt og av seg selv. Elise og mannen hennes er på sin side

enige om å kildesortere, men fokuserer på ulike detaljer og fraksjoner. I de tilfellene informantene fortalte om samarbeid fremsto også kildesorteringen som mindre problematisk å gjennomføre i hverdagen.

Påstanden om at kjønnene i det senmoderne er likestilt blir imøtegått fra flere hold. Et av Jamiesons (1999) hovedargument er at kvinner fremdeles har hovedansvaret for husarbeidet. Antakelsen om at kvinnene fremdeles har hovedansvar for husholdningsavfallet bekreftes i noen grad av Methi (2000). Hun legger også til at kvinnene hun intervjuet, i noe større grad enn mennene, vektlegger samvittighet som motivasjon for å kildesortere (Methi 2000:133). Det kan bety at kvinnene Methi (2000) intervjuet, følte større ansvar for å kildesortere enn de mannlige informantene. Jeg kan se tegn til en liknende tendens i mitt eget datamateriale. Alma og Dina forteller begge to om situasjoner der de har følt seg nødt til å sortere om avfallet fordi samboerne kildesorterte feil. Det kan virke som de mannlige samboerne ikke tar ansvar for kildesorteringen på linje med de kvinnelige informantene. Aleksander forteller også at kona hans var pådriveren for kildesortering og at hun i startfasen lærte han å kildesortere nøye. Det er også slik at begge de mannlige informantene som bor uten familie ikke kildesorterer. Et nyanserende element er at den mannlige informanten Amund fremstår som flinkest til å sortere husholdningsavfallet.

Giddens (1993) og Jamieson (1999) beskriver to ganske ulike tilstander i nåtidens husholdninger og begge argumenter kan relateres til utsagn fra informantene. Observasjonene i datamaterialet kan med andre ord både bekrefte og avkreftes at relasjonene innenfor husholdningen baserer seg på lik fordeling av husarbeidet. Funnene i analysen tyder likevel på at det ikke er kjønnsrollene i seg selv som har størst betydning for informantenes erfaringer med kildesorteringen. Uansett pådriverens kjønn vil gode opplevelser med kildesortering virke motiverende, mens dårlige opplevelser som uenighet og overanstrengelser vil virke demotiverende for husholdningens praksis. I husholdningene hvor kildesorteringen ikke ble en rutine, fordi medlemmene ikke klarte å samarbeide, følte informantene at det var for energikrevende å følge kildesorteringen. Informantene som hadde positive opplevelser trakk ofte frem at det er enighet innad i husholdningen og at kildesorteringen i dag var blitt en rutine. Denne observasjonen er i overensstemmelse med Illmonens (2001) forståelse av rutinenes avlastende funksjon i hverdagen.

5.3.2 Oppdragelse

I tillegg til å være en fysisk plass å leve, er hjemmet også et sted preget av normer og hvor personer føler emosjonell tilhørighet (Chaney 2002:59). De

moralske kravene til foreldre har blitt stadig større. Bak de moralske kravene ligger synet på at barndommen har stor betydning for oppdragelsen. Foreldreskapet trekkes frem som en viktig grunn til å kildesortere. Slik jeg viste i fase 1, er ønske om å oppdra de to sønnene en viktig motivasjon for Elises kildesortering. Hun ønsker å lære barna sine de grunnleggende sorteringsferdighetene, det vil si hvilke gjenstander som skal kastes i henholdsvis blå og grønn pose. I tillegg er en sentral del av oppdragelsen å lære barna forskjell på rett og galt. Kunnskap om forskjell på rett og galt er i forbindelse med kildesortering å lære barna hvorfor det er viktig og riktig å kildesortere. Det er likevel ikke bare foreldrene som er tildelt den oppdragende rollen. Barnehager og skoler har også en oppdragende funksjon. Organisasjonen Loop har hatt prosjekter der de i samarbeid med barnehager og skoler som lærer barn hvorfor de bør kildesortere hjemme og hvordan de skal kildesortere. I Elises tilfelle kan det se ut til at oppdragelsen som foregår i barnehagen også virker inn i familien. Sønnen kommer, slik hun beskriver det, ofte hjem og korrigerer foreldre på grunnlag av nye ting han har lært i barnehagen. Foreldrene blir på denne måten oppdratt av sine egne barn til å kildesortere mer samvittighetsfullt.

5.3.3 Aleneboende eller samboende?

Erfaringen med kildesortering står i relasjon til hvilken dynamikk det er mellom medlemmene av husholdningen. Å dele avfallsdunk kan både fungere motiverende og korrigerende, men det kan også føre med seg unødvendig frustrasjon for dem som opplever at en eller flere av de andre medlemmene av husholdningen saboterer for innføringen av den nye ordningen. Det er kanskje enklest for dem som bor alene å gjøre den utvidede kildesorteringen til en del av hverdagens ikke-refleksive rutine. Miriam bor alene og har innarbeidet den utvidede sorteringen til å bli en del av rutinene i hverdagen. Som aleneboende behøver hun ikke å forholde seg til andre mennesker som kanskje ikke ønsker å kildesortere eller kildesorterer feil. Det er mulig å tenke seg at Miriam hadde opplevd innføringen og tilvenningen som mer krevende dersom hun delte dunk med noen som sorterte mindre nøyaktig eller hadde andre renslighetsstandarder enn henne selv.

For dem som ikke ønsker å kildesortere er den mest behagelige situasjonen å dele dunk med noen som deler denne oppfatning eller ikke å dele dunk overhode. I en slik situasjon møter hun eller han få sosiale sanksjoner og situasjoner med uenighet i hverdagen. På en annen side kan det hende at fraværet av kildesortering ikke kommer av sterke motforestillinger, men kanskje heller av lite motivasjon og engasjement. Ved å dele avfallsdunk med noen som ønsker å kildesortere kan det fungere som den lille ekstra motivasjonen for å komme

i gang. Initiativtakeren i husholdningen bidrar dermed til at personer som ikke ville kildesortert alene, kildesorterer i en husholdning der betydningsfulle personer krever en ekstra innsats. Aleksander forteller at han måtte overbevises av kona om å kildesortere, og at hennes initiativ ble avgjørende for hans egen sorteringspraksis. Bjarne bor på sin side alene og har utsatt dunkinnkjøpet over en lengre tidsperiode. Posene og innkjøpet har, som han selv sier det ”gått i glemmeboka”, og det kan tenkes at det kan være vanskelig å hente dunkene frem fra glemmeboka når det bare er ett hode som skal huske på det. Med mindre han blir minnet på det av sosiale relasjoner som venner utenfor egen husholdning.

5.4 Husholdningens muligheter og grenser

Kapittelet har vist at en viktig del av informantenes erfaringer med UOK dreier seg om hvordan de grønne og blå posene blir tatt i bruk i husholdningene. I intervjuene ble fortalte informantene om både positive og negative opplevelser med implementeringen av UOK og på grunnlag av fortellingene ble det identifisert fem faser som alle er sentrale for husholdningenes implementeringsprosess. Spesielt viktig for identifiseringen av fasene var informantenes opplysninger om personlige, fysiske eller sosiale barrierer som de enten hadde klart å overkomme eller som de fremdeles jobbet med.

Kapittelet inneholder også teoretisk informerte diskusjoner som knytter seg til kapittelets empiriske beskrivelser. Douglas’ teori om rent og urent, bidrar til å forstå informantenes opplevelse av avfallets fysiske tilstedeværelse i hjemmet, mens Giddens teori om rene relasjoner gir innsikt i hvilke muligheter og begrensninger som ligger i husholdningens sosiale relasjoner.

6 Konklusjon – hva de sa, hva de gjorde

Rapporten har studert husholdningers implementering av den utvidede ordningen for kildesortering (UOK). Det nye avfallssystemet, som er innført i Oslo, krever at husholdningene gjør plass til de nye fraksjonene for matavfall og plastavfall i hjemmene. I forbindelse med denne studien er det foretatt ti kvalitative dybdeintervjuer der informantene både reflekterte over betydningen av kildesorteringens utvidelse, og beskrev hvordan den fysiske omleggingen av avfallssystemet foregikk. Refleksjonene er i analysen behandlet som informantenes fortolkninger av UOK, mens beskrivelsene av implementeringen er forstått som husholdningenes praksiser. I dette kapittelet oppsummeres først hovedfunnene fra rapportens analyse, og deretter blir det foretatt en diskusjon om hvordan vi kan forstå relasjonen mellom informantenes fortolkninger av UOK og beskrivelsene av den praktiske håndteringen av husholdningsavfallet.

6.1 Mellom optimisme og usikkerhet

Informantenes fortolkninger i intervjuene kom til uttrykk i form av begrunnelser, motivasjoner og betenkeligheter til de nye avfallsfraksjonene. I kapittel 4 ble det gjort et analytisk skille mellom uttalelser som vektla *miljøhensyn* og *systemsolidaritet*. Miljøhensynet refererer til kildesorteringens bærekraftighet, mens systemsolidariteten vektlegger fellesskapsarbeidet systemet er bygget på. Giddens (1990) presiserer at refleksiviteten i moderniteteten medfører usikkerhet og tvil. Et interessant funn i analysen er at alle informantene, uavhengig avfallspraksis, gir uttrykk for å være ambivalente til UOK. Informantenes fortolkninger var med andre ord ikke entydig positive eller negative, men mangetydige og vekslende mellom optimisme og usikkerhet. På den ene siden var informantene positive til innføringen av UOK i Oslo, men de ga også uttrykk for usikkerhet om hvorvidt sorteringen nytter. Konsekvensen av vekslingen mellom positive og negative fortolkningene var at alle informantene vurderte og revurderte egen avfallspraksis i løpet av intervjuet.

Den første og mest umiddelbare begrunnelsen informantene ga, for å kildesortere, er *miljøgevinsten*. Informantene plasserer kildesortering i relasjon til bærekraftighet, men knytter kildesortering til bærekraftighet på ulike måter. Noen vektlegger *omtanke for fremtidige generasjoner* og utviser bekymring for samfunnets utvikling. Andre har et *teknologioptimistisk* fokus på mulighetene som ligger i energi- og materialgjenvinning av avfall. Teknologioptimistisk fortolkning kan potensielt forflytte det moralske ansvaret for avfallsutfordringer bort i fra forbrukerne og over på systemer for teknologisk innovasjon. UOK letter den dårlige samvittigheten som enkelte informanter får når de kaster mat, men ansvaret er fremdeles forstått, av informantene, som delt mellom husholdningene som avfallsprodusentene og REN.

De systemsolidariske fortolkningene fokuserer ikke på bærekraftighet, men på samarbeidet mellom informantene selv, REN og de andre husholdningene. Funn i analysen viser at følelsen av *tillit* til det abstrakte ekspertsystemet REN, og til ukjente husholdninger, danner grunnlaget for *felleskapsarbeidet* som kjennetegner kildesortering. Når informantene forteller at de har implementert UOK fordi de er *tildelt ansvaret* eller fordi de lenge har hatt *ønske om kildesortere* mer detaljert, kan dette tolkes som en grunnleggende tillit til systemet. Uttalelsene kan også ha sammenheng med de moralske forventningene som er knyttet til kildesorteringen. Det oppfattes som viktig å implementere UOK, men like viktig er det at også andre tar i bruk det nye avfallssystemet. Frivilligheten som UOK er bygget på har moralen som en av de viktigste kontrollmekanismene. Noen informanter forteller at de har opplevd å bli konfrontert med at de ikke kildesorterer, mens andre hevder at de ville sagt i fra dersom de kom hjem til en venn og oppdaget at hun eller han ikke kildesorterte.

Det er umulig for den enkelte avfallsprodusent (husholdningene) å kontrollere at kildesorteringssystemet fungerer slik det skal, og informantene viste tegn til usikkerhet både med hensyn til miljøhensynet og systemsolidariteten. Forståelsen av at kildesorteringen er bærekraftig fører til at UOK fortolkes i relasjon til et stort spekter av bærekraftig og mindre bærekraftig menneskelig aktivitet. Tvilen til miljøhensynet kom til uttrykk i form av *personlige* og globale miljøregnskap. I det personlige miljøregnskapet ble kildesorteringen satt i en pluss-/minusrelasjon med andre ansvarsoppgaver i hverdagen som skal fremme bærekraftighet. Mens det globale miljøregnskapet sidestiller ulike nasjonale og internasjonale miljøtiltak med implementeringen av UOK. Usikkerheten oppstår fordi informasjonen om hva som fremmer og hva som begrenser bærekraftig utvikling blir for kompleks.

UOK er sårbart dersom REN eller husholdningene ikke gjør sin del av jobben, og flere informanter satte spørsmålstegn ved samarbeidet. Fortellinger om at REN ikke sorterer de blå og grønne posene, men lar alt havne sammen, er en gjenganger i intervjuene og lar seg vanskelig å motbevise, på grunn av den begrensede tilgang til informasjon om hva som skjer med avfallet etter at det er hentet av RENs biler. Informantene er også bekymret for at deres egen sortering ikke nytter fordi samarbeidet mellom husholdningene ikke fungerer. Flere er usikre på om andre husholdninger bidrar og holder derfor et øye med naboers og venners avfallspraksis. Et interessant funn er at observasjonene av naboers praksis kan være subjektivt. To informanter, som bodde i samme bygård, hadde helt ulik oppfatning om hvor høy sorteringsfrekvens det var blant naboene. Til slutt må det legges til at selv om alle informantene formidlet at de er usikre på den reelle nytten av egen kildesortering, presenteres ikke usikkerheten som begrunnelse for ikke å implementere UOK i husholdningen, med unntak av ett tilfelle.

6.2 Implementeringens ulike faser

Her presenteres implementeringsprosessens praktiske forløp innenfor husholdningene, og hvilke utfordringer som var til hinder for implementeringen. Studiene av avfallspraksisen er i hovedsak basert på informantenes redegjørelse av hvordan de tok i bruk de nye fraksjonene. I tillegg er det gjort observasjoner hjemme hos fem informanter som del av hjemme-hos-intervjuene. På bakgrunn av datamaterialet ble det konstruert fem faser som alle husholdningene går gjennom i implementeringsprosessen.

Den første fasen i implementeringsprosessen er *mottakelsesfasen*, hvor husholdningene mottar poser og informasjonsmateriell fra REN. I analysen kommer det frem at mottakelsen av posene i blant uteblir fordi husholdninger flytter fra områder uten kildesortering, til områder i Oslo som allerede er i gang med UOK. En av informantene var ikke informert om UOK og hadde derfor ikke tatt i bruk de nye avfallsfraksjonene, mens en annen informant, i samme situasjon, fikk informasjon av borettslaget familien hadde flyttet inn i. Når posene først finner veien til husholdningene, må husholdningene vurdere om de ønsker å kildesortere eller ikke. Vurderingene informantene foretar skjer på et personlig plan, men kan også formuleres i samtaler med andre familiemedlemmer, venner eller kollegaer. I den første fasen er samtalene med de andre medlemmene av husholdningen betydningsfulle. Foreldre og barn oppdrar hverandre, mens samboere og ektefeller oppmuntrer og korrigerer hverandre. Analysen viser også at samtaler som har funnet sted forut for mottakelsen kan påvirke informantenes vurderinger i mottakelsesfasen. I ett tilfel-

le kom det tydelig frem at samtalen med slekt og venner la moralske føringer for informantens vurderinger da posene ankom hjemmet. For en annen informant var motstanden fra en venn og samboer i kollektivet med på å bestemme at bofellesskapet ikke skulle ta i bruk de blå og grønne posene.

I fase 2 går husholdningene til *innkjøp og installerer* avfallsdunkene inne i boligen. Innkjøpet av avfallsdunker er ikke en del av hverdagens rutine, men må planlegges og gjennomføres. Det er lett at turen i butikken går i "glemmeboka" dersom turen blir utsatt på ubestemt tid. Når dunkene er kjøpt og skal installeres må husholdningene ta stilling til hvordan avfallsbeholderne skal plasseres. Installeringen må også være "hensiktsmessig", slik en informant uttrykker det. En hensiktsmessig installering krever at informantene kjøper og installerer avfallsdunker som forhindrer spredning av lukt, men som også tar hensyn til hvilken plassering på kjøkkenet som er mest praktisk i den daglige rutinen. Boligens størrelse og informantenes bosituasjon legger føringer på hvor store endringer som kan gjøres for å få på plass de nye avfallsbeholderne. Blant informantene var det enkelte som hadde større mulighet for å tilpasse dunkene enn andre. En hybelleilighet med en liten kjøkkenkrok gir lite rom for endring, mens i en enebolig med to voksne beboere er mulighetene for tilpasning bedre.

Læringsfasen er den tredje implementeringsfasen. Det er nødvendig å lære hva posenes fargekode betyr og hvilke gjenstander som er ment å tilhøre de ulike fraksjonene. I læringsfasen er sosiale relasjoner som familie og venner viktig og informantene forteller at det i gjentatte anledninger foregår diskusjoner om hvilke gjenstander som er ment å havne i henholdsvis den blå og grønne posen. Selv om det utveksles kunnskap mellom venner, samboere og ektefeller, er ikke informantene garantert riktig sorteringskunnskap. Observasjonene i fase 3 tyder på at informantene tar i bruk kunnskap fra andre systemer når de i læringsprosessen klassifiserer fraksjonene og mat-, plast-, og restavfall.

Den fjerde fasen er en annen form for læringsprosess og her innarbeides den nye avfallshåndteringen til en *rutine*. Å rutinisere UOK er en viktig del av implementeringsprosessen fordi kildesorteringen ikke skal representere noe brudd med hverdagens flyt av handlinger, men gjøres til en del av den praktiske bevisstheten (Giddens 1984). Selv om posene står i skapet, og informantene har tilegnet seg kunnskap om fraksjonene, forteller flere at de lett faller tilbake på gamle vaner. En annen utfordring informantene forteller om er at rutinene deres gjentatte ganger brytes fordi den blir diskursiv. Det er først og fremst de sosiale relasjonene innenfor husholdningen som utfordrer den praktiske bevisstheten. Jeg finner at implementeringen fungerer mye bedre i de

husholdningene hvor medlemmene samarbeider, enn i husholdningene hvor en av partene ikke kildesorterer eller kildesorterer feil. Pådriveren for husholdningens kildesortering føler da at hun eller han må korrigere partneren eller sortere det allerede kastede avfallet på nytt, og det kan være krevende å gjøre over en lengre periode.

Oppbevaringen av avfallet er presentert som den femte og siste fasen i implementeringsprosessen, men erfaringer med avfallets fysiske tilstedeværelse har betydning også før og underveis i de andre fasene. Oppbevaringsfasen fanger opp informantenes fysiske håndtering av husholdningsavfallet etter at de nye dunkene er installert i hjemmet. Derfor får valgene i innkjøps- og installeringsfasen innvirkning på håndteringen av avfallet. Husholdningen forsøker å opprettholde orden i hjemmet og avfallshåndteringen påvirkes derfor av distinksjonen de gjør mellom rent og urent.

6.3 Relasjon mellom hva som sies og hva som gjøres

To ulike aspekter ved implementeringsprosessen av UOK er studert i denne rapporten, og avslutningsvis er det interessant å diskutere relasjonen mellom funnene i de to kapitlene. I innledningskapittelet spør jeg om forskningen på avfall er tjent med å se på relasjonen mellom holdninger og handlinger, og jeg lanserer fortolkning og praksis som alternative analytiske begreper. Spørsmålet er om det er mer fruktbart å studere relasjonen mellom fortolkning og praksis?

Giddens begreper *diskursiv* og *praktisk bevissthet* ble brukt for å konstruere et analytisk skille mellom fortolkninger og praksiser. Fortolkningene som presenteres i kapittel 4 er resultat av den *diskursive bevisstheten* som oppstår når informantene begrunner egen avfallspraksis i intervjusituasjonen, mens beskrivelsene av den fysiske håndteringen av avfallet i kapittel 5 preges av *praktisk bevissthet*. Disse to bevissthetsnivåene er vanskelig å se i relasjon til hverandre fordi den praktiske bevisstheten representerer en taus kunnskap som sjelden settes ord på, mens den diskursive bevisstheten forholder seg reflektivt til eksisterende informasjon. Slik det kommer frem av analysen styres miljøhensynet og systemsolidariteten av tilgjengelig informasjon om UOK og moralske idealer i samfunnet, mens håndteringen av avfallet, på sin side, er del av hverdagens dynamikk der rutiner og taus kroppslig samhandling er dominerende. Den praktiske og diskursive bevisstheten behøver ikke å være i overenstemmelse, noe som betyr at det er mulig for en person å ha en avfallsrutine som ikke stemmer overens med personens uttalelser om avfall og kildesortering. Giddens presiserer likevel at det finnes en kobling mellom den

praktiske og diskursive bevisstheten, fordi det er gjennom diskursiv bevissthet at den praktiske bevisstheten kan endres. Endringspotensialet i den diskursive bevisstheten kom til syne i analysen når informantene, på bakgrunn av samtalen som fant sted, revurderte avfallspraksisen sin. Det er derfor fruktbart å studere relasjonen mellom de to bevissthetsnivåene.

På spørsmål om motivasjon vil svarene preges av at informantene kjenner til de moralske forventningene og til dels innretter svarene sine etter det, mens det moralske nedtones i spørsmålet om praktiske utfordringer.

Datamaterialet gjør det også relevant å se funnene i de to analysekapitlene i relasjon til hverandre. Analysene som er foretatt i denne rapporten er i hovedsak bygget på intervjudata. Observasjonene er begrenset til fem husholdninger og ble utført før, under og etter intervjuene. Det er med andre ord ikke gjort rendyrkede observasjoner av avfallspraksisene, men heller studert uttalelser som formidler hvordan den praktiske implementeringen har foregått. På bakgrunn av intervjudataene ble informantenes svar kategorisert enten som diskursive fortolkninger av UOK eller som beskrivelser av den praktiske implementeringsprosessen. Dette skillet kan være problematisk fordi det gir inntrykk av at uttalelsene om praksis ikke er fortolkende, noe de selvsagt er. Beskrivelsene av hvordan de blå og grønne posene ble tatt i bruk, eller ikke tatt i bruk, er fortolkende og kan blant annet være påvirket av intervjuets kontekst, informantenes forutinntattheter eller ønsket om å fremstille seg selv på en best mulig måte. Det analytiske skillet mellom fortolkninger og praksis viser seg likevel å være relevant fordi funnene i analysen gir oss en bedre forståelse av hvorfor Oslos befolkning på den ene siden fremstår som positive til å kildesortere, men at sorteringsfrekvensen ikke sto i overensstemmelse med holdningsundersøkelsene i startfasen.

Ser vi på informantenes fortolkninger i relasjonen til beskrivelsene de gjør av avfallspraksisen sin, er det i flere tilfeller en sammenheng mellom optimismen eller tvilen informantene gir uttrykk for, og avfallspraksisen de forteller at husholdningen deres har. En informant forteller at søsteren hennes kjøpte for store avfallsbeholdere til henne fra Ikea og at hun brukte mye tid og penger på å tilpasse det nye systemet til kjøkkenskapet. Ressursene hun legger i implementeringen stemmer godt overens med de moralske fortolkningene om fellesskapsarbeid som hun gir uttrykk for senere i intervjuet. En annen informant fortalte på sin side at han var skeptisk til nytten av UOK og at han og samboerne derfor ikke kildesorterte. En tidligere beboer i kollektivet hadde uttrykt mistillit til RENs behandling av det sorterte avfallet og dette standpunktet sto fast blant de nåværende beboerne.

Det er også eksempler fra analysen på at det ikke alltid er en klar overensstemmelse mellom fortolkningene og praksisene. En informant gir uttrykk for å være svært skeptisk til RENs håndtering av avfallet, men forteller på samme tid at han sorterer avfallet sitt systematisk og nøyaktig. En annen informant gir uttrykk for en teknologioptimistisk fortolkning av UOK, men forteller også at hun i varierende grad tar i bruk de blå og grønne posene.

Funn fra analysen kan gi alternative forklaringer på hvorfor optimistiske fortolkninger ikke alltid står i overensstemmelse med husholdningens avfallspraksis. Analysen viser blant annet at *distinksjonen* mellom *rent og urent* kan påvirke håndteringen av avfallet i hverdagen. Slik det kom frem i kapittel 5 kan implementeringen av UOK medføre en opplevelse av orden inne i kjøkkenskapet. Informanten som kildesorterer, selv om han er skeptisk til RENs behandling av avfallet, fremhever den tilfredsstillende følelsen han får av å sortere avfallet sitt. For andre kan UOK skape uorden. Analysen viser at fraksjonene for matavfall og plastavfall frembringer følelser av grenseoverskridelse hos enkelte informanter. Begge fraksjonene kan oppleves som urene, noe som får konsekvenser for husholdningens kildesortering. Matavfallet er fraksjonen informantene mener er den mest urene på grunn av lukten den avgir. Oppbevaringen av matavfallet er derfor utfordrende og fraksjonen krever at det velges gode dunk-løsninger når avfallsbeholderne skal kjøpes og installeres. Plastavfallet kan på sin side fremstå som uryddig og utfordrer informantenes standarder for orden i hjemmet når det tørker på kjøkkenbenken. Informanten som i varierende grad kildesorterer, selv om hun er optimistisk til kildesorteringsteknologiens potensial, gir flere ganger uttrykk for at kildesorteringen har negative konsekvenser på hjemmets orden.

6.4 Hva kan gjøres videre?

I lys av rapportens funn bør den videre forskningen på avfallshåndtering fortsatt inkludere studier av den mangetydige meningsdannelsen som former menneskers fortolkning, men enda viktigere og kanskje mer robust vil forskningen bli dersom studier av kildesortering tar skrittet helt inn i husholdningene og deres hverdagsliv. I metodekapittelet lekte jeg med ideen om deltakende observasjon. Videre forskning har mye å vinne på å observere avfallshåndteringen der den skjer, enten gjennom deltakende observasjoner eller ved å benytte metoder som videoopptak. Den deltakende observasjonens fordel vil være at vi kan snakke med personene om avfallshåndteringen deres i prosessen hvor avfallet kastes. Ulempen med en slik metode vil være at personenes kastehandling vil påvirkes av forskerens tilstedeværelse. Med bruk av video-

opptak kan handlingene observeres uten at forskeren er tilstede i hjemmet, men vi vil da miste fortolkningen som skjer i handlingskonteksten og kanskje fremdeles ha en diskursivt bevisst informant. Den videre forskningen på avfall og kildesortering står foran oss, med tomme beholdere som bør fylles med rikere forståelse, men bare fremtiden vil vise hva avfallsforskningens tomme beholdere fylles med.

Litteratur

Aftenposten.no (06.05.2012) ”Åpner første del av ”månelandingen” på Mongstad”. URL: <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/Apner-forste-del-av-manelandingen-pa-Mongstad-6821844.html> (lest 20.08.2012)

Asdal, Kristin og Jacobsen, Eivind (2009) *Forbrukerens ansvar*. Oslo: Cappelen akademiske forlag

Beck, Ulrich (1997) *Risiko og frihet*. Bergen: Fagbokforlaget

Beck, Ulrich (2009) *World at Risk*. Cambridge: Polity

Chaney, David (2002) *Cultural Change and Everyday Life*. New York: Palgrave

Douglas, Mary (1997) *Rent og urent. En analyse av forestillinger omkring uenhet og tabu*. Pax Forlag

Douglas, Mary (2002) *Purity and danger: an analysis of the concept of pollution and taboo*. London: Routledge

Enger, Anniken (1995) *Kildesortering - forholdet mellom forbrukerens holdning og handling*. Rapport nr. 11-1995 Statens institutt for forbruksforskning

Eriksen, Thomas Hylland (2011) *Søppel – avfall i en verden av bivirkninger*. Oslo: Aschehoug

Eriksen, Kjersti Fulgestad (2012) ”Ingen må få vite at alle er slasker” i *Aftenposten* 19.09.2012

Fangen, Katrine (2004) *Deltakende observasjon*. Bergen: Fagbokforlaget

Flygansvær, Bente (2012) Forelesning på BI 24.04.2012. URL: <http://www.bi.no/forskning/research-centres/Center-for-Corporate->

[Responsibility/Seminarer-og-workshops/2012/17042012-Gapet-mellom-liv-og-lare---forskjeller-mellom-adferd-og-handlinger-i-forbrukersamfunnet/](#) (lest 10.05.12)

Fog, Jette (2004) *Med samtalen som utgangspunkt*. København: Akademisk Forlag

Frykman, Jonas og Löfgren, Orvar (1994) *Det kultiverte mennesket*. Oslo:Pax

Giddens, Anthony (1984) *The Constitution of Society*. Cambridge: Polity Press

Giddens, Anthony (1990) *The Consequences of Modernity*. Cambridge: Polity Press

Giddens, Anthony (1991) *Modernity and Self-Identity*. Cambridge: Polity Press

Giddens, Anthony (1993) *Transformation of Intimacy*. Oxford: Polity Press

Girling, Richard (2005) *Rubbish! Dirt on Our Hands and Crisis Ahead*. London: Eden Projects Books

Goffman, Ervin (1974) *Vårt rollespill til daglig*. Oslo: Dreyers Forlag

Grimen, Harald (2007) *Samfunnsvitenskapelige tenkemåter*. Oslo: Universitetsforlaget

Halkier, Bente (1999) *Miljø til daglig bruk. Forbrukeres erfaringer med miljøhensyn i hverdagen*. Fredriksberg: Forlaget Sociologi

Heidenstrøm, Nina (2010) *Bærekraftig livsstil. En studie av miljøverneres hverdag*. Fagrapport nr. 2-2010. Oslo: Statens Institutt for forbruksforskning

Hernes, Gudmund (2012) *Hot Topic – Cold Comfort. Climate Changes and Attitude Changes*. Oslo: Nordforsk

Hille, John (2012) *Forbruket i et miljøperspektiv 2012. Økologiske konsekvenser av den norske økonomiske utviklingen i året som gikk*. Rapport nr. 3/2012. Fremtiden i våre hender

- Illmonen, Kaj (2001) "Sociology, Consumption and Routine" i red. *Ordinary Consumption*. London : Routledge
- Jamieson, Lynn (1998) *Intimacy: personal relationships in modern societies*. Cambridge: Polity Press
- Jamieson, Lynn (1999) "Intimacy Transformed? A Critical Look at Pure Relation" i *Sociology* 1999 vol. 33, No. 3
- Johansson, Thomas (1995) *Rutinisering og reflexivitet*. Lund: Studentlitteratur
- Kasin, Olav (1993) *Fra søppel til ressurs. Informasjons- og motivasjonsarbeid i forbindelse med kommunal kildesortering*. Arbeidsrapport nr. 5, 1993. Lysaker: Statens institutt for forbruksforskning
- Kaspersen, Lars Bo (2001) *Anthony Giddens – introduktion til en samfundsteoretiker*. København: Hans Reitzels Forlag
- Kaspersen, Lars Bo (2004) "Anthony Giddens" i red. Andersen, Heine og
- Kaspersen, Lars Bo, *Klassisk og moderne samfundsteori*. København: Hans Reitzels Forlag
- Klepp, Ingun Grimstad (2006) *Skittentøyets kulturhistorie – hvorfor kvinner vasker klær*. Oslo: Novus forlag
- Lavik, Randi (1997) *Miljøengasjement i endring*. Arbeidsrapport nr. 7-1997 Statens institutt for forbruksforskning
- Kvale, Steinar (1997) *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Ad Notam Gyldendal AS
- Løken, Astrid (2012) "Oslo-folk sorterer i bøtter og spann" i *Aftenposten Aften* 5. Januar 2012
- Methi, Nina (2000) *Miljøvernets plass i hverdagslivet*. Rapport nr. 8-2000 Statens institutt for forbruksforskning.
- O'Brien, Martin (2008) *A Crisis of Waste? Understanding the Rubbish Society*. New York: Routledge

Rathje, William & Murphy, Cullen (2001) *Rubbish! The Archaeology of Garbage*. New York: HarperCollins

Renovasjonsetaten.oslokommune.no. Om samarbeid URL:
http://www.renovasjonsetaten.oslo.kommune.no/om_ren/ (lest 29.06.2012)

Renovasjonsetaten.oslokommune.no. Informasjon om melkekartong URL:
http://www.renovasjonsetaten.oslo.kommune.no/dette_vil_jeg_bli_kvitt_avfallstyper/papir_papp_og_drikkekartonger/ (Lest 02.04.12)

Repstad, Pål (1998) *Mellom nærhet og distanse*. Oslo: Universitetsforlaget AS

Shove, Elizabeth (2003) *Comfort, Cleanliness and Convenience*. Oxford: Berg

Slettholm, Andreas (2012) ”Oslos kastesystem går på dunken” i *Aftenposten* 20.03.12

Solheim, Jorun (1997) ”Forord” i *Rent og urent. En analyse av forestillinger omkring uenhet og tabu*. Pax Forlag

Ssb: avfallsmengde til deponering og gjenvinning: URL:
<http://www.ssb.no/avfkomm/> (lest 11.11.11) og
<http://www.ssb.no/emner/01/05/10/avfkomm/tab-2011-06-24-01.html> (lest 07.03.2012)

Store norske leksikon. Snl.no. Definisjon av dugnad. URL:
<http://snl.no/dugnad> (Lest 19.04.2012)

Store norske leksikon. Snl.no: Definisjon av avfall. URL: <http://snl.no/avfall> (lest 09.05.2012)

Strandbakken, Pål (2007) *Produktlevetid og miljø*. Fagrapport nr. 7. Nydalen: Statens Institutt for forbruksforskning

Strandbu, Åse (2007) ”Intervjuer, refleksivitet og senmoderne identiteter”. *Sosiologi i dag*, årgang 37, nr. 2/2007

Strasser, Susan (1999) *Waste and Want. A Social History of Trash*. New York: A Holt Paperbacks

Stø, Eivind., Strandbakken, Pål og Stand, Marit (2002) *Consumers and environmental information*. Professional Rapport nr. 3 – 2002 Oslo: Statens institutt for forbruksforskning.

Stø, Eivind., Throne-Holst, Harald., Strandbakken, Pål og Vittersø, Gunnar (2008) "Review: a multi-dimensional approach to the study of consumption in modern societies and the potential for radical sustainable changes" i red. Tucker, Arnold et.al *System innovation for sustainability*. Sheffield: Greenleaf Publishing

Swidler, Ann (1986) "Culture in Action: Symbols and Strategies". *American Sociological Review*, vol. 51

Thagaard, Tove (2006) *Systematikk og innlevelse*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad og Bjørke AS

Throne-Holst, Harald (2012) Consumers, nanotechnology and responsibilities. Operationalizing the risk society. PhD thesis. University of Twente

Thompson, Michael (1979) *Rubbish Theory*. Oxford: Oxford University Press

Torstenson, Inge (1997) *Fra nattmenn til renholdsverk. Avfall og renovasjon i Oslo gjennom tusen år*. Oslo: ProArk AS

Widerberg, Karin (2001) *Historien om et kvalitativt forskningsprosjekt*. Oslo: Universitetsforlaget

Wikipedia.no. Definisjon av søppel – forsøpling. URL:
<http://no.wikipedia.org/wiki/Avfall> (lest 09.05.2012)

Youtube.com. "We can do more" URL:
<http://www.youtube.com/watch?v=MO6yKG9VnrM> (lest 21.09.2012)

Østerberg, Dag (1983) *Emil Durkheims samfunnslære*. Oslo: Pax Forlag

Østerberg, Dag (1986) *Fortolkende sosiologi*. Oslo: Universitetsforlaget AS

Aakvaag, Gunnar C. (2008) *Moderne sosiologisk teori*. Oslo: Abstrakt Forlag

Vedlegg 1 – Intervjuguide

Intervjuguide for dem som kildesorterer

Bakgrunn

- a. Navn
- b. Alder
- c. Bosted
- d. Kommer du fra Oslo?
- e. Hvem bor du sammen med?
- f. Utdanning
- g. Arbeid
- h. Boligtype (egne observasjoner eller informantens beskrivelse av egen bolig)

Vaner og praksiser

Dagens praksis

- a. Fortell meg litt om hvordan dere organiserer husholdningsavfallet (plassering, type bøtte, grønne og blå poser?)
- b. Når fikk dere/du de grønne og blå posene i posten?
- c. Vil du si at kildesortering er en naturlig del av hverdagen eller er du fremdeler i en innkjøringsprosess?
- d. Hvilke søppeltyper sorterer du?
- e. Gjør du noen unntak?
- f. Har du noen tanker om hvorfor du sorterer noe og ikke noe annet?
- g. Hvilke praktiske utfordringer? (Plass, Tid, Mengde)
- h. Er det noen praktiske fordeler med å resirkulere?
- i. Er det noen gevinst for deg å kildesortere?

Kildesorteringens innføringsprosess

- a. Husker du hvilke tanker du hadde om kasting av søppel før ordningen kom?
- b. Hvordan satte du deg inn i den nye ordningen?
- c. Føler du at det ble gitt god informasjon om hvordan det skal gjøres?
- d. Innebar den nye ordningen store forandringer for husholdningen?
- e. Er det noen i husholdningen som er mer pådrivere til resirkuleringen enn andre?
- f. Er det noen som er i mot ordningen?

Tanker om praksis i dag

- a. Tenker du mer på å resirkulere utenfor ditt eget hus etter at du begynte med kildesortering?
- b. Tenker du mer over hva du kaster, nå som du resirkulerer?
- c. Blir mengden av fraksjonene mer synlige for deg?
- d. Kaster du mindre, like mye eller mer?
- e. Har du tenkt på måter å redusere avfallsmengden etter at du begynte å resirkulere?
- f. Tenker du mer over hva du kjøper inn?

Det sosiale**Sosial identitet og kildesortering**

- a. Hvordan vil du beskrive en typisk resirkulerer?
- b. Hvordan vil du beskrive en typisk ikke-resirkulerer? Hva tenker du om de som ikke kildesorterer?
- c. Hvor vil du selv plassere deg?
- d. Sier håndteringen av søpla noe om hvem man er som person?
- e. Hva sier den om deg?

Sosiale relasjoner

- a. Er det noen bestemte personer som har motivert deg til å kildesortere?
- b. Prøver du å påvirke andre til å kildesortere? Hvordan?
- c. Kjenner du noen som er i mot å kildesortere?
- d. Hvilke argumenter bruker de?
- e. Er du enig med dem?
- f. Vet du om dine nærmeste venner kildesorterer?

- g. Har du snakket med vennene dine om kildesortering?
Hvis ja: hva snakket dere om?
Hvis nei: er det noe dere kunne ha snakket om?
- h. Hvordan tror du vennene dine ville reagert hvis du ikke resirkulerte?
- i. Har du snakket om kildesortering med kollegaer? Hvis ja: Hva snakket dere om? hvis nei: kunne dere snakket om det?

Stedstilhørighet og naborelasjoner

- a. Føler du deg knyttet til området du bor i?
- b. Hvordan er forholdet ditt til naboene?
- c. Vil du si det er samhold mellom naboene?
- d. Arrangeres det dugnader og lignende?
- e. Har søppel vært tema mellom naboene?
- f. Har kildesortering vært tema mellom naboene?
- g. Legger du merke til om naboene kildesorterer?
- h. Tror du at de legger merke til deg?

Følelser

- a. Kan du beskrive hva du føler når du resirkulerer?
- b. Får du en god følelse av å kildesortere?
- c. Hvis ja: hva tenker du denne følelsen kommer av?
- d. Hvis personen har nevnt dårlig samvittighet.
- e. Får du dårlig samvittighet av å ikke resirkulere eller resirkulere ”feil”?
- f. Hvis ja: hva tenker du denne følelsen kommer av?
- g. Vil du si at følelser påvirker hvordan du kaster husholdningsavfallet ditt?
- h. Hvordan reagerer du dersom du får vite at andre ikke resirkulerer eller resirkulerer feil?

Rent og urent

- a. Noen deler av søpla som du synes er renere enn andre?
- b. Er det noen typer av søppel som kan stå synlig i leiligheten?
- c. Hvilken del av søpla føler du er mest uren/ekkelig/skitten?
- d. Bli søpla renere av å kildesorteres?

Kildesortering og miljø

- a. Hva skal til for å betegne seg selv som miljøbevisst? Inngår resirkulering her?
- b. Anser du deg selv som miljøbevisst?
- c. Var det andre faktorer som motiverte mer enn miljøhensyn da du begynte å kildesortere?
- d. Har du noen tanker om hvor søpla di blir av etter at den er hentet?
- e. Mener du at resirkulering har betydning for Osloområdet?
- f. Mener du at resirkulering har betydning for jorda?
- g. Hvor viktig tenker du at ditt eget bidrag er?
- h. Hvor viktig bidrag tenker du at individuelle handlinger er i forbindelse med miljøproblemene?
- i. Har enkeltindividene eller staten ansvaret for at det vi kaster blir gjenvunnet?

Da er jeg ferdig med mine spørsmål. Er det noe du ønsker å legge til?

Intervjuguide for dem som ikke kildesorterer

Bakgrunn

- a. Navn
- b. Alder
- c. Bosted
- d. Kommer du fra Oslo?
- e. Hvem bor du sammen med?
- f. Utdanning
- g. Arbeid
- h. Boligtype (egne observasjoner eller informantens beskrivelse av egen bolig)

Vaner og praksiser

Dagens praksis

- a. Fortell meg litt om hvordan dere organiserer husholdningsavfallet (plassering, type bøtte, grønne og blå poser?)
- b. Når fikk dere/du de grønne og blå posene i posten?
- c. Hvilke tanker hadde du om kildesortering da du mottok posene?
- d. Prøvde du å sette deg inn i den nye ordningen?
- e. Hvis ja: Hva gjorde at du ikke har tatt den i bruk?
- f. Hvis nei: Noen spesiell grunn til at du ikke satte deg inn i den?
- g. Kan det være noen fordeler med å kildesortere?
- h. Hvilke praktiske utfordringer tenker du kildesortering fører til?
- i. Er det noen i husholdningen som mener dere bør kildesortere?

Det sosiale

Sosial identitet og kildesortering

- a. Hvordan vil du beskrive en typisk resirkulerer?
- b. Hvordan vil du beskrive en typisk ikke-resirkulerer? Hva tenker du om de som ikke kildesorterer?
- c. Hvor vil du selv plassere deg?
- d. Sier håndteringen av søpla noe om hvem man er som person?
- e. Hva sier den om deg?

Omgangskrets

- a. Er det noen personer som forsøker å motivere deg til å resirkulere?
- b. Hva tenker du om disse menneskene?
- c. Er det noen personer som har motivert deg til å ikke resirkulere?
- d. Vet du om dine nærmeste venner resirkulerer?
- e. Har du snakket med dem om resirkulering?

- Hvis nei: er det noe dere kunne ha snakket om?
- f. Har vennene dine reagert på at du ikke resirkulerer?
  - g. Har du snakket om kildesortering med kollegaer?
  - h. Hva snakket dere om?

Hvis nei: Kunne dere snakket om det?

Stedstilørighet og naborelasjoner

- a. Føler du deg knyttet til området du bor i?
- b. Hvordan er forholdet ditt til naboene?
- c. Vil du si det er samhold mellom naboene?
- d. Arrangeres det dugnader og lignende?
- e. Har søppel vært tema mellom naboene?
- f. Har kildesortering vært tema mellom naboene?
- g. Legger du merke til om naboene kildesorterer?
- h. Tror du at de legger merke til deg?

Rent og urent

- a. Noen typer søppel som du synes er renere enn andre?
- b. Er det noen typer av søppel som kan stå synlig i leiligheten?
- c. Hvilken del av søpla føler du er mest uren/ekkel/skitten?
- d. Blir søpla renere av å kildesorteres?

Kildesortering og miljø

- a. Hva skal til for å betegne seg selv som miljøbevisst? Inngår resirkulering her?
- b. Anser du deg selv som miljøbevisst?
- c. Var det andre faktorer som motiverte mer enn miljøhensyn da du begynte å kildesortere?
- d. Har du noen tanker om hvor søpla di blir av etter at den er hentet?
- e. Mener du at resirkulering har betydning for Osloområdet?
- f. Mener du at resirkulering har betydning for jorda?
- g. Hvor viktig tenker du at ditt eget bidrag er?
- h. Hvor viktig bidrag tenker du at individuelle handlinger er i forbindelse med miljøproblemene?
- i. Har enkeltindividene eller staten ansvaret for at det vi kaster blir gjenvunnet?

Da er jeg ferdig med mine spørsmål. Er det noe du ønsker å legge til?

Vedlegg 2 - Illustrerende

Illustrasjonsbilde 1

Bildet viser en løsning med fire avfallsboksene. Dunkene står i beholdere som er festet på skinner, slik at de kan trekkes ut av skapet. Den blå posen for plastavfall har en egen boks, mens den grønne posen for matavfall er plassert i en mindre boks som er festet i restavfallsdunken.

En utfordring med denne løsningen kan være at beholderen for matavfall er uten lokk. Dersom maten blir liggende lenge vil lukt kunne spre seg i kjøkkenskapet og skape følelse av grenseoverskridelse.

Illustrasjonsbilde 2

Inne i dette kjøkkenskapet er det fire avfallsdunker. Beholderne for plastavfall og restavfall er på hjul, mens boksen med den grønne matavfallsposen er festet på skapdøren.

Barrierene for husholdningen med denne løsningen vil kanskje være plastavfallet. Dens plassering innerst i skapet kan medføre at plasten havner i restavfallet hvis personen som skal kaste plast har det travelt.

Illustrasjonsbilde 3

På dette kjøkkenet er beholderne for mat- og plastavfall plassert inne i kjøkkenskapet, mens beholderen for restavfall er plassert på gulvet utenfor.

Bilde viser at det ligger plastavfall i beholderen for restavfall. Denne feilsorteringen kan enten komme av at den blå posen er full, eller det kan komme av fraksjonenes plassering. Det er lettere å la plasten falle med i den åpne restavfallsdunken, enn å strekke seg inn i skapet.